

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

6/2012

číslo 112

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah

1. ÚVODNÍ POZNÁMKA.....	2
INFORMACE O VĚDECKÉ KONFERENCI LIDSKÝ KAPITÁL A FINANČNÍ MANAGEMENT XV. INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE ON HUMAN CAPITAL AND FINANCIAL MANAGEMENT ...3	
2. HLAVNÍ MATERIÁLY	6
MATERIALISMUS A KATASTROFISMUS (FRANTIŠEK NEUŽIL)	
<i>POMĚRNĚ ZDAŘILÝ POKUS O MATERIALISTICKÝ VÝKLAD SOUČASNÉHO DĚNÍ VE SPOLEČNOSTI</i> (RADIM VALEČÍK)	
	39

MARATHON

Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:

**Radim Valenčík
jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON**

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:

Vladimír Prorok

e-mail: prorok@vse.cz

Pavel Širůček

e-mail: sirucek@vse.cz

Radim Valenčík (224933149)

e-mail: valencik@cbox.cz

Redakce a administrace:

Radim Valenčík, Ostrovní 16

110 00 Praha 1

tel.: 224933149

e-mail: valencik@cbox.cz

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 120 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at:

<http://valencik.cz/marathon>

E-mail contact: valencik@cbox.cz

Do rukou se vám dostává 6. číslo časopisu Marathon za rok 2012. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Zatím je časopis šířen finančně nenáročnými formami - několik xerokopií, prostřednictvím disket, zaslán prostřednictvím fax modemu, prostřednictvím sítě INTERNET (<http://valencik.cz/marathon>).

- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě.

Nejbližší řádné číslo (1/2013) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. ledna 2013.

- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.

- Kontaktní spojení, na kterém lze získat podrobnější informace o časopisu, vyjádřit připomínky, zaslat příspěvek apod., je (prozatím) prostřednictvím domácího telefonu: 224933149 (R. Valenčík).

- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@cbox.cz.

- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR, na vyžádání je distribuován užšímu okruhu čtenářů v běžné časopisecké podobě, je rovněž k dispozici v Národní knihovně v Praze Klementinu.

- Od počátku roku 2006 je Marathon vybaven redakčním systémem, prostřednictvím kterého lze zveřejňovat příspěvky a reagovat na již uveřejněné příspěvky.

- Příspěvky uveřejňujeme vždy recenzované, zpravidla včetně recenze (příp. ohlasu).

1. Úvodní poznámka

Poslední řádné letošní číslo Marathonu jsme se rozhodli věnovat téměř výlučně pozoruhodnému pojednání F. Neuzila nazvanému stručně **Materialismus a Katastrofismus**. Ten, kdo se seznámí s obsahem práce a příp. i ohlasem na tuto práci, který uveřejňujeme v tomto čísle hned za ní, zjistí, že to má své oprávnění. Práce je psaná ve stylu obdobném tomu, který používal K. Marx, B. Engels či V. Lenin. Čtenář může posoudit, zdá tento styl (používající určité pojmy, metody a způsob práce s pojmy) má ještě co říci k dnešku. Navíc je ostrou polemikou s jedním z nejvýznamnějších současných levicových myslitelů J. Kellerem.

Kromě technické úpravy formátu jsme pro lepší přehlednost vložili do pojednání F. Neuzila mezititulky, resp. názvy jednotlivých částí.

V rámci úvodní poznámky rovněž uveřejňujeme, tak jak jsme slíbili v minulém čísle, informaci o průběhu a závěrech 15. ročníku mezinárodní vědecké konference na téma **Lidský kapitál a finanční management**. Informaci uveřejňujeme v angličtině. Jednak proto, že konference proběhla v tomto jazyce, jednak proto, abychom tuto informaci zpřístupnili i širší mezinárodní veřejnosti.

Informace o vědecké konferenci Lidský kapitál a finanční management

XV. International Scientific Conference on Human Capital and Financial Management

**24 and 25 September 2012
University of Finance and Administration
Prague**

The preliminary comment on the miscellany of the 15th International Scientific Conference on Human Capital and Financial Management

Basic information

The 15th year of the International Scientific Conference was held on 24 and 25 September 2012 in Prague. A record number of international scholars participated in the workshop and in the conference. The conference was attended by experts from the Algiers, Czech Republic, France, Greece, Hungary, Italy, Mexico, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain, Ukraine, United Kingdom, Taiwan and Turkey. In total, there were 52 participants from the Czech Republic and 51 participants from another 15 countries. The scholars have presented 42 research papers.

The conference consisted of the ERSJ Workshop focused on the Financial Management and Economics of Health and Pension Plan Systems (the first day) and subsequent presentations focussing on Human Capital and Investment in Education (the second day).

The University of Piraeus, the partner of the conference, and Prof. Thalassinos Eleftherios personally significantly contributed to the broad international participation. Effective coordination, broad international participation and the successful course of the conference opened the way to a fruitful collaboration in the field of management and reforms of crucially important areas of society.

The importance of these areas grows in proportion to the position and importance of human capital in current economy. This concerns in particular the area of health care, education and old age pensions. During the previous years it became apparent that these reforms are interconnected and their course also revealed numerous difficulties encountered. The 15th year showed specific ways of how to implement the necessary reforms in order to strengthen the public confidence in the need for these reforms and to bring positive benefits in terms of greater equality of opportunities, possibilities to achieve better education and better long-term application of acquired skills. The broad international participation and presented experience of different conditions given by the economic level, history and cultural traditions of different countries opened the way to recognition of what is generally valid and crucial to the success of reforms, including the possibility of international cooperation on specific projects.

Conclusions of the conference

The conference confirmed the conclusions of previous year and in a number of important directions and enriched its participants with further knowledge. In order to emphasize the content continuity of the fifteen-year tradition we will first recall the conclusions of the 14th year and subsequently formulate those of the 15th year.

Conclusions of the 14th year of the conference:

1. As far as theory is concerned, the expression “social investment and social insurance systems” is legitimate, reflects the mutual interconnection of the education, healthcare and pension insurance systems, is associated with lifecycle issues, and shows an increasing production role (intermediated by human capital and social capital) of the social system in relation to the economic one.

2. The reform process in respect of social investment and social insurance systems is inherently associated with the existing development phase of society, and it has similar features in all countries involved, It is not a single change but, instead, is going to be realized for a longer period of time, during which various corrections, conflicts and potential reversals will occur.

3. *Education and investment in human capital will have the key and increasingly important role in the process of reforms of social investment and social insurance systems.*

4. *While implementing the reforms in the above areas, the individual countries are confronted not only with conflicts of interests between various interest groups but also with attempts at misusing the reforms for the benefit of private lobbies – this is where science should tackle the important task of developing and using appropriate instruments to conduct a theoretical analysis of this issue.*

5. *The non-profit sector and the civil society have an important role in acquiring and maintaining human capital by providing education and healthcare services. Although their mission contrasts with how the role of various lobbies is promoted through the state administration even in the areas of education and healthcare.*

6. *The problems during the preparation and implementation of reforms of social investment and social insurance systems are very similar in many countries in terms of their features. This opens up the possibilities for international cooperation in tackling those problems at the theoretical level, including the reflection of the application of the theoretical outcomes to practice.*

7. *Various forms of institutional and financial support are highly important for international cooperation, including those which allow for the involvement of students in scientific and research activities.*

New knowledge brought by the 15th year of the conference

1. To take advantage of experiences of different countries it is crucial to focus on the comparative analysis and definition of general standards. This allows not only an objective assessment of the situation in individual countries, but also revelation of existing problems without exaggerating, overlooking or under-appreciating of these problems in some countries.

2. In most countries, there is an increasing tension (imbalance) in systems of financing of the health care and pensions. It is also because despite all the emphasized importance, education does not play a role as it should or could. That is partly a fault of the theory. The theory, for example, when dealing with the reform of the pension insurance system, passively monitors demographic trends without looking for ways to motivate systems providing education and health care (systems of acquisition and retention of human capital) in order to extend the period of voluntary productive employment.

3. Supplementary pension insurance systems in the individual countries are of the utmost importance not only in terms of social stability, but also with regard to economic growth. A key role is played by the parameter of the expected average length of productive employment in professional markets. From this perspective, gaining a comprehensive view of the importance of the issue of longevity is more and more important. Interdisciplinary research into the subject faces specific challenges given by the question of how to achieve an extension of the productive employment using all sectors involved in the production and preservation of human capital.

4. The issue of development of financial markets is increasingly reflected in the industry of social investment and social security, in terms of: a) development of the budget and indebtedness of the individual countries in terms of consequences to the financial markets, b) privatization of some institutions providing public insurance (health care and pensions) and public investment (the education funding) c) interests monitoring the financial entities in these areas. Besides new opportunities it also brings significant risks that need to be examined.

5. It was confirmed that the game theory can provide important insights that are real (not just declared or pretended) interests in preparation and implementation of reforms in the areas of social investment and social insurance. Further more, one of the conclusions of this year's conference was the fact that without the tools of the game theory there is no adequate idea of who the real game players associated with reforms in these areas are and what targets they pursue (in other words, it is not known what games are actually played).

Use of the knowledge from the XV year of the conference in the preparations of the XVI year of the event

The 15th year of the conference confirmed its increasing status, which allows the preparation of the following year as a prestigious event with a broad international representation. To achieve this target it appears desirable to use in particular the following:

1. To substantially increase the scope for the exchange of ideas, and not only within the limited options at the time of the conference. Therefore all participants interested in the conference will be invited to send their contributions or main themes by the end of March 2013. All these contributions will be posted on the website, which will enable all participants to react during the main speeches at the conference. It would also be possible to come out with a contribution that will critically or positively respond to other contributions. The almanac will include the basic contributions as well as those that will react to these basic contributions. The exact time schedule and the rules will be published by the end of the year.

2. Based on the findings of this year's conference we have identified two issues that we consider to be the key ones (both in terms of the theoretical content and the social significance): A) How to achieve an extension of voluntary productive employment in professional markets? B) How to apply the game theory to identify the role of the individual players in implementation of reforms in the areas of social investment and social insurance? The best contributions to the given topic will be evaluated by the program committee before the conference and will be included in the program in the form of an annual lecture.

2. Hlavní materiály

Materialismus a katastrofismus

(Kritické zamyšlení nad sociálně filosofickými názory a metodologickými přístupy, které lze vystopovat v knihách a článcích profesora Jana Kellera)

František Neužil

Úvod – co je příznačné pro kvalifikovanou levicovou ideologii

Je známo, že vskutku moderní radikálně levicovou, antisystémovou, revolučně demokratickou ideologii charakterizují tyto základní momenty:

1) Antikapitalismus, což je první, základní a výchozí prvek, spočívající v zásadním odmítání kapitalistického vykořisťovatelského (jakož i jakéhokoliv jiného) soukromého vlastnictví výrobních prostředků, programovém a hodnotovém zaměření na revoluční odstranění systému kapitalistických vlastnických poměrů, nikoli pouze na reformu struktury kapitalistického systému, jež by v podstatě ponechávala jeho vykořisťovatelskou sociálně ekonomickou základnu nezměněnou – zvěčnění existence systému kapitalistického vykořisťování hrozí ve svých důsledcích zánikem lidského rodu, a proto se opravdová levice nemůže s trvalou existencí kapitalismu smířovat, nemůže kapitalismus v žádném případě pokládat za jakýsi „přirozený společenský řád“, jenž je údajně „v souladu s věčnou a neměnnou lidskou přirozeností“, z čehož má vyplynout, že levicová ideologie a politika si může za svůj strategický cíl vytknout pouze jakýsi „kapitalismus s lidskou tváří“, systém, v němž budou sociální dopady kapitalistického vykořisťování zmiřňovat struktury a mechanismy buržoazního sociálního státu.

2) Antistalinismus, jelikož model revolučně demokratického překonání kapitalismu musí být současně alternativou vůči předlistopadovému typu socialismu – stalinský model socialismu měl vnitřní, objektivní, systémové nedostatky spočívající v tom, že společenské vlastnictví se realizovalo v podobě příkazově administrativního, státně byrokratického přivlastňování třídou řídicího aparátu, jejíž každodenní sociálně ekonomická praktická aktivita neustále beznadějně kolísala mezi celospolečenskou stránkou a tendencí ke zveličování lokální stránky vlastnické subjektivity této zvláštní společenské třídy-netřídy, třídy-polotřídy, takže předlistopadový socialismus v určité fázi svého vývoje ustrnul na „poloviční cestě“ při přechodu od společnosti třídně diferencované ke společnosti beztřídní, výrobní způsob předlistopadového socialismu si nedokázal vytvořit vlastní, socialismu odpovídající vlastnickou strukturu, v níž by byla vlastnická aktivita pracovníků aparátu společenského řízení dílčí a podřízenou součástí reálně celospolečensky dominující a integrující vlastnické subjektivity dělnické třídy, a tudíž toto neúplné a nedokonalé zespolečenštění vykazovalo tendenci dotvářet si celospolečensky integrující vlastnickou subjektivitu ve vlastnických formách a strukturách, fungujících podle logiky soukromokapitalistického vlastnictví, což byl právě sociálně ekonomický základ pro zhroucení vlastnické a mocenské struktury reálně existujícího socialismu a přechod od socialismu sovětského typu k mafiánskému lumpenkapitalismu, jenž „v celé své kráse rozkvétá“ ve státech bývalé světové socialistické soustavy.

3) Antikatastrofismus, neboli racionální pojetí revoluční systémové změny, které je alternativou vůči nejrůznějším radikálně levicově se tvářícím ideologickým pojmovým konstrukcím, jež naději na revoluční překonání a odstranění systému globálního kapitalistického vykořisťování spojují s apokalyptickým viděním perspektiv historického vývoje lidské společnosti a spoléhají na katastrofické scénáře společenského rozvoje.

Keller – upřímná levicovost, ale nedůsledný materialismus v pojetí dějin

Pokusme se optikou a prizmatem nastíněných momentů podmínkám dvacátého prvního století odpovídající revolučně demokratické sociálně filosofické ideologie pohlédnout na obecně teoretické a metodologické přístupy, které lze objevit v některých knihách a článcích vysokoškolského profesora Jana Kellera, přičemž chceme současně zdůraznit, že v žádném případě nezpochybňujeme upřímnost levicového (dokonce se dá říci, že radikálně levicového) politického smýšlení profesora Kellera, jeho politickou angažovanost ve prospěch levicových politických stran i alternativních, levicově hodnotově orientovaných občanských hnutí, sociálně politickou aktivitu, která je nesmírně záslužná a má náš nelicový obdiv.

Ve své zatím poslední knize „Tři sociální světy“ se profesor Jan Keller zmiňuje mimo jiné o lidech, kteří v sociální struktuře nynější kapitalistické postindustriální společnosti náleží k sociálně ekonomické skupině

vyložených neboli dlouhodobě či trvale nezaměstnaných.¹ Profesor Keller píše, že mechanismus sociálního vyloučení vyplývá přímo z logiky fungování postindustriální společnosti: „*nezaměstnanost právě tak jako přechod na neplnohodnotné pracovní smlouvy přitom vyplývají přímo z povahy tržního systému. Ten od samého počátku činí z části populace „přebytečné lidi“, tedy lidi, jejichž pracovní sílu není nikdo ochoten si v dané fázi cyklického procesu reprodukce kapitálu koupit.*“² Spolu s touto částí obyvatelstva „postmoderního“ kapitalismu, kterou už kapitál ani nemá potřebu a zájem vykořisťovat, s lidmi, které již definitivně odepsal trh práce a nefungují ani jako rezervní pracovní armáda a vytvářejí tak pro systém kapitalistického vykořisťování „podtřídu“ trvale přebytečných³ náleží k deklasovaným sociálně ekonomickým skupinám sociální organizace soudobého kapitalismu i příslušníci tak zvaného „prekariátu“, to znamená lidé, kteří vykonávají nekvalifikovanou, podřadnou a špatně placenou práci, často na zkrácený, neplnohodnotný pracovní úvazek a bez pracovní smlouvy, za mzdu, jež je tak nízká, že v okamžiku, kdy o práci přijdou, jim nelze z jejich nízkého výdělku ani vyměřit podporu v nezaměstnanosti, takže odcházejí zpravidla ihned na sociální dávky.⁴ Je příznačné, že tyto deklasované sociálně ekonomické segmenty dělnické třídy, které žijí na okraji trhu práce, nemají třídní vědomí a nejsou schopny až na epizodické výjimky žádné společné akce⁵, že „neplnohodnotné formy práce, které jsou pro dělníky stále typičtější, je nevedou k tomu, aby se solidarizovali s těmi, kdo byli již z trhu práce víceméně zcela vyloučeni. Naopak. Lidé, kteří si zatím ještě drží jakkoliv nejistou práci, mají pocit, že jak ti nad nimi, tak také ti pod nimi žijí na jejich úkor. S velkým despektem pohlížejí na ty, s nimiž trh už nepočítá. Domnívají se, že tito lidé žijí na jejich účet a považují je za parazity. Takto se dívají na nezaměstnané, na přistěhovalce, na všechny, kdo pobírají sociální dávky, na mladé lidi bez práce, kteří na předměstí velkoměst čas od času vyvolávají nepokoje: představují hrozbu, jsou to flákači a násilníci, přesto se o ně starají lépe než o nás, mají peníze, i když nepracují, neplatí daně a soudy jsou na ně krátké.“⁶

Na monografii profesora Kellera je velmi sympatické, že od samého počátku podrobuje – přitom zcela oprávněně – zdrcující kritice teorie, které představují hlavní proud západního, potažmo světového teoretického sociologického myšlení, a tak se již v úvodu knihy dočítáme: „*Od poslední čtvrtiny 20. století přecházejí ekonomicky vyspělé země ze stadia průmyslového do fáze postindustriální. V téže době dochází v těchto zemích k výraznému růstu sociálních nerovností a ke vzestupu chudoby a bídy. Sociologie se však právě v této kritické době zbavuje kategorií, které by jí umožnily sociální nerovnost a příčiny nárůstu bídy analyzovat. Konstatuje nejen zánik tříd, ale dokonce i rozpad sociálních vrstev. Hovoří o pokračující individualizaci společnosti, či o příchodu blíže nedefinované společnosti postmoderní. Větší pozornost než zkoumání sociálních nerovností věnují mnozí dnešní sociologové problémům identity a důvěry. Namísto o nárůstu bídy a chudoby hovoří jejich kolegové o nových sociálních rizicích. Místo toho, aby byl analyzován mechanismus reprodukce majetku a moci, je pozornost odváděna ke studiu horizontálních sítí, v nichž prý každý podle své vlastní volby reprodukuje svůj sociální, kulturní a symbolický kapitál. V důsledku toho všeho nejen samotné sociologii, ale také dalším společenským disciplínám snadno uniká, že jsme dost možná svědky mnohem výraznějšího a závažnějšího zlomu v dějinách moderní společnosti, než o jakém hovoří ti, kdo zvěstují příchod postindustriální éry. Opouštíme společnost spojitě odstupňované nerovnosti a zapadáme stále hlouběji do naprosté majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti.*“⁷ Již na začátku knihy tak profesor Keller vlastně manifestuje svoje, vůči kapitalismu sociálně kritické, levicové politické smýšlení, své sympatie k politickým stranám a hnutím v levicové části politického spektra, zdůvodňuje svou levicovou politickou angažovanost a, jak jsme se již v úvodu zmínili, koná tím pro politickou levici nesmírně záslužnou práci, a to včetně levice radikální, revolučně demokratické.

Postmoderní sociologické teorie operují především s tezí o individualizaci společnosti, kterou používají, aby v době prudkého nárůstu sociálních nerovností odmítaly analyzovat společenský vývoj nejen v pojmech některé z koncepcí společenských tříd, ale dokonce i v rámci stratifikačních teorií. V jejich podání individualizace společnosti znamená, že dochází k výraznému poklesu sociální determinovanosti života jednotlivců, neboť prý vstupujeme do doby, kdy je nutné obracet se při analýze společenského života mnohem více na studium individuálních osudů než na sociologii v klasickém smyslu slova, kdy se dřívější sociální kategorie rozpadají, takže při zkoumání sociální struktury by namísto statistik měly nastoupit raději životopisy: o tom, zda bude někdo dlouhodobě nezaměstnaný, rozhoduje dnes mnohem více individuální vztah k práci než sociální a profesní příslušnost; o tom, která domácnost skončí v pasti zadluženosti, rozhoduje trajektorie dosavadního života; sociální příslušnost přestává určovat, jaké vzdělání si kdo pořídí, kterou politickou stranu bude volit; význam materiálního zabezpečení a bezpečí ustupuje do pozadí a pro novou generaci jsou mnohem atraktivnější postmateriální hodnoty, jako je atraktivní kvalita života a maximální možnost seberealizace. Mnoho skvělých duchů, kteří jsou autory těchto hlubokomyslných koncepcí, nás přesvědčuje, že jsme se přesunuli do sociální reality, v níž naše vlastní volba převažuje nad determinovaností, naše vlastní přání nad nutnostmi, naše osobní inklinace nad vnějšími tlaky. V postmoderní době máme prý co do činění s lidmi, kteří se odpoutali od nudného vydělávání peněz a věnují se mnohem zábavnějšímu utrácení; společnost se osvobodila od tlaků ekonomiky a její členové se realizují nezávazně a zcela nenuceně, sledující přitom pouze své individuální preference, vkus a estetické hodnoty. Ve stejné době, kdy jsme svědky narůstající determinace ekonomického imperativu ve všech oblastech života společnosti, kdy enormní zadlužení představuje hrozbu pro fungování celých států, ve stejné

době jsme přesvědčováni, že na místo ekonomických tlaků a nutností nastupuje nezávazná volba životních stylů, ovlivňovaná pouze osobním vkusem a krajně proměnlivými hodnotami svobodných, ničím nepodmíněných individuí. Je příznačné, že úvahy o postmoderně, v níž je každý osvobozen od ekonomických a sociálních tlaků, které formovaly dřívější třídy a vrstvy, jsou pronášeny právě v době, kdy je sílicímu tlaku ekonomiky podřízeno vedle politiky, vzdělávání a vědy také fungování médií, provozování sportu, celý chod turistického a zábavního průmyslu i možnosti ochrany přírody a krajiny činnost občanských organizací a sdružení všeho druhu.⁸ Je také logické, že diskurs postmoderny nadšeně oslavuje nezaměstnanost a bezdomovectví, nezaměstnané a bezdomovce coby žádnou sociální determinací nespoutané individuality, které si zcela svobodně vybraly životní styl, jenž vyhovuje jejich estetickému cítění.⁹

S teoretickým postulátem individualizace společnosti pak dále pracují postmodernistické teorie sociálního rizika a sociálního vyloučení, jež veškerou vinu za ně připisují samotným obětem, přenosem viny na ty, kdo jsou sociálními riziky postiženi, je umožněna stigmatizace a kriminalizace oběti. Obviňování obětí fungování kapitalistického trhu práce slouží zpětně jako tlak na to, aby se tito lidé ucházeli o práci odpojenou od sociálních práv a od ochranných ustanovení zákoníku práce.¹⁰ Velmi působivé je plastické líčení autora publikace, jež zkoumá sociální strukturu kapitalistické postindustriální společnosti, ideologické doktríny amerických ultrakonzervativních politických kruhů v osmdesátých letech dvacátého století, která hlásala, že vrstvu na dně společnosti vytvářejí v podstatě programy sociálního státu, jež prý u velkých skupin lidí rozvracejí vůli pracovat a schopnost udržovat stabilní rodinu, vedou k tomu, že mnoho lidí (v Americe šlo v oné době především o černochoy, v České republice se to týká hlavně cikánů) dává přednost nezaměstnanosti před prací a rozbité rodině před rodinou kompletní, čímž se například zvětšuje rozsah kriminality mladistvých. Politický program americké nové pravice, jenž vycházel z této postmoderní ideologické koncepce a posléze vedl k omezování činnosti buržoazního národního sociálního státu, byl až průzračně jednoduchý: zrušit všechny celostátní programy sociální péče a sociální podpory pro osoby v produktivním věku, aby pro lidi v produktivním věku nezbylo žádné jiné východisko než trh práce a zaměstnání za nízké mzdy, které je podrobí náležité pracovní kázi.¹¹

O „modernizaci“ sociálního státu usiluje také sociologická teorie uzavírání, jež se snaží touto kategorií uchopit a vysvětlit sociální procesy, v jejichž průběhu se jednotliví aktéři snaží monopolizovat zdroje, privilegia, moc či prestiž a vyloučit z přístupu k žádaným statkům ostatní. Pojmová struktura teorie uzavírání je velice jednoduchá, pracuje se dvěma základními pojmy, jimiž jsou sociální vylučování (exkluze) a sociální uzurpace: vylučování znamená, že jisté skupiny ve společnosti si dokáží vytvořit monopol na zdroje určitého druhu a vyloučit z přístupu k nim jiné skupiny, které pokládají za méně hodnotné a úctyhodné; skupiny vyloučené z přístupu ke zdrojům mají dispozici dvě možné strategie – mohou sáhnout ke strategii uzurpace, čili snažit se opět získat nárok na to, co jim bylo odňato, a tím zmenšit výhody privilegované skupiny, což může zahrnovat široké spektrum snah od vcelku okrajového přerozdělování zdrojů až po vyvlastnění a zbavení moci dominantní třídy, nebo mohou coby oběti uzavírání samy použít strategii vylučování vůči skupinám ještě hůře disponovaným.¹²

Z hlediska teorie uzavírání lze pak právě vysvětlit povahu buržoazního národního sociálního státu a zejména pak charakter reformy, jež ho mají „modernizovat“. Sociální stát lze pochopit jako výsledek minulých snah vyloučených vrstev získat prostřednictvím strategie uzurpace alespoň část zdrojů, které by jinak měla pod kontrolou pouze vlastnická a mocenská elita. Sociálního státu dokáže ale současně využívat též elita, jež využívá toho, že sociální náklady vyloučení nižších vrstev jsou přeneseny na stát, takže je nenesou bezprostředně ti, kdo z tohoto vylučování těží největší prospěch; přenos financování sociálního státu převážně na střední vrstvy vede k tomu, že právě tyto vrstvy financují dopady strategie, z níž profituje na prvním místě elita. Klíčovým bodem reformy sociálního státu v zájmu elity je omezení přístupu k bezplatné lékařské péči, sociálním dávkám, či ke státem garantovanému starobnímu důchodu pro různé složky společnosti. Protože ovšem sociální stát nese náklady spjaté s vyloučením a protože ti, kdo chtějí omezovat přerozdělovací funkce státu, nechtějí tyto náklady sami nést, zbývá kriminalizace potřebných jako jediná strategie, jak tyto náklady snížit, což je možné za situace, kdy se dominantním sociálně ekonomickým skupinám daří úspěšně rozbít uzurpační čili obrannou strategii vyloučených. Právě v takové situaci se obyčejná nerovnost mění v radikální nesouměřitelnost. V této situaci pak elita rezervuje pro servisní třídu a pro všechny vrstvy závisle participujících trojí základní právo:

- a) Především mohou vyvíjet jakoukoliv iniciativu, pokud je ovšem v souladu s cíli a prioritami elity.
- b) Dále mají svrchované právo pracovat pro systém dokonce i v případě, že jim osobně to bude přinášet stále méně.
- c) A konečně mohou podle své vlastní vůle používat strategii vylučování jednak mezi sebou, jednak vzhledem k těm, kdo stojí pod nimi, aby tak získali alespoň nějaké výhody.¹³

Hle kde je ideový pramen předvolební ideologické a propagandistické argumentace pravostředových politických stran, jež zvítězily v českých parlamentních volbách roku 2010. Profesor Keller má naprostou pravdu, když říká, že tyto a pojmové struktury dalších, ve světě globalizovaného kapitalismu vládnoucích sociologických teorií (například teorie sociálního a kulturního kapitálu atd.) slouží pouze k zastírání reálných

poměrů, neboť pomáhají vynalézavým způsobem zamlžovat rychle se prohlubující sociální nesouměřitelnost.¹⁴ Řečeno marxistickým pojmoslovím: jedná se o teoretické formy reakční buržoazní ideologie, o formy buržoazního falešného, převráceného a fetišistického třídního vědomí a sebevědomí.

Ve studii o třech vzájemně nesouměřitelných sociálních světech postindustriálního kapitalismu mne nejvíce pobavily pasáže, v níž autor hovoří o tom, že „výklad společnosti vycházející z konceptu tříd byl ... zpochybněn a ze sociologie prakticky vymizel ve stejné době, kdy v ekonomicky vyspělých zemích začala prudce narůstat míra nerovnosti a rozšiřovat se ostrůvky bídy a chudoby.“¹⁵ V historickém vývoji buržoazních sociologických teorií byl koncept sociálních tříd tak dlouho upřesňován a zdokonalován, až se stal dokonale nepoužitelným pro vystižení principů reprodukce moci a bohatství v soudobé společnosti. Původně pojednávala teorie tříd o reálných skupinách určených primárně postavením v procesu výroby a směny, po více než sto letech vášnivých diskusí však teorie tříd prohlašuje, že o zformování tříd nerozhoduje zdaleka jen ekonomické zakotvení jejich příslušníků, – jak by také mohlo, k takovým přizemnostem se přece žádný své cti dbalý postmoderní sociolog nesníží! – společenskou třídu formuje genderová příslušnost, náboženské vyznání, etnická příslušnost a politická orientace atd., preferované vzorce spotřeby jsou pro vědomí příslušníků třídy mnohem významnější než místo v určité soustavě hmotné výroby; a tak mohou existovat dvě nebo tři třídy, ale také třeba sedm či dvanáct nebo ještě větší počet tříd, které samozřejmě nevytváří výrobní a vlastnické vztahy, nýbrž jsou hlavně důsledkem pracovních podmínek, mocenských vztahů, úrovně vzdělání, dovedností a finančních příjmů, vlastně mohou být založeny na jakékoliv různosti kulturní, sociální, symbolické či biologické, na čemkoliv, co člověka napadne. Existence společenských tříd se pochopitelně neprojevuje žádným sociálním jednáním, žádným sociálním konfliktem, vykořisťováním, – fuj, takové ošklivé slovo přece hlavní proud západního teoretického sociologického myšlení nevezme vůbec do úst! – můžeme se o ní přesvědčit pohledem na nejasné, plynulé hranice mezi nimi, na slábnoucí váhu dědičnosti při předávání třídních pozic a na rostoucí význam profesní kariéry a sociální mobility. Je samozřejmé, že třídy nejsou v současnosti pro lidi nijak významné a rozhodně od nich neodvozují svou sociální identitu, kromě toho se také rozpadly politické strany založené na příslušnosti ke třídám, stejně jako hlavní zájmové skupiny dělníků a zaměstnavatelů, zanikly prostě spolu s třídními spory a třídním bojem. Ovšem společenské třídy prý nepochybně existují a buržoazní teoretické sociologické myšlení je odhodláno analyzovat jejich fungování. A třeba uznat, že již dospělo k nepochybným vědeckým objevům: podobu sociální struktury postindustriálního kapitalismu vytvářejí postmoderní procesy, takže vertikální stratifikaci nahradila pestrá mozaika subkultur vkusu, nových asociací, občanských iniciativ, etnických a náboženských skupin, generačních kohort, komunitních a dalších sociálních hnutí, gangů, kolonií alternativního životního stylu a alternativních výrobců, rasových bratrstev a genderových sesterstev, odpíračů placení daní, fundamentalistů, internetových diskusních skupin, nákupních družstev, profesních asociací atd.¹⁶

Profesor Keller k tomu výstižně poznamenává, že v tomto vyčerpávajícím přehledu chybí snad jen zmínka o třídě svobodných zednářů, armády spásy či australských dobrovolných hasičů. A pokračuje: „Je zřejmé, že koncept třídy má smysl jen v té míře, v jaké odkazuje na hlubší a neuvědomované procesy, jež utvářejí životní situaci a osudy konkrétních lidí. V případě „třídy pro sebe“ si jsou lidé navíc schopni uvědomit důsledky těchto procesů, což je předpokladem pro to, aby je mohli ve svém zájmu měnit. Třídní analýzu nelze proto jednoduše odmítnout s poukazem na to, že si lidé svoji příslušnost neuvědomují a třeba volí jiné politické strany než ty, které hájí jejich zájmy, či to alespoň tvrdí. Muselo by se navíc ještě prokázat, že ony objektivní procesy v oblasti výroby, o nichž klasická třídní teorie hovoří, životy členů společnosti nijak výrazně neovlivňují. A pak by samozřejmě bylo nutné také objasnit, co tedy reálně jejich životy ovlivňuje. ... Stratifikační analýzy, které se snaží třídní přístup nahradit, bohužel nedosahují této hloubky. Omezují se na popis vnějších rysů, skupinové odlišnosti a pohybují se na stejné úrovni jako vědomí těch, jejich sociální příslušnost zkoumají.“¹⁷

Pojednání o sociální strukturaci postindustriálního kapitalismu kritizuje pyramidální schéma klasických stratifikačních teorií za to, že má poměrně malou výšku, sugeruje jemnou odstupňovanost a spojitost v příjmech, majetku a mocenském postavení tam, kde už dávno není, vždyť od osmdesátých let začaly prudce stoupat výnosy z majetku a kapitálu, což ostře kontrastuje s daleko méně dynamickým vývojem mzdových příjmů; Profesor Keller je naproti tomu stoupencem modelu sociální struktury dnešní kapitalistické společnosti, jenž má tvar přesýpacích hodin a ukazuje tak, že počet bohatých roste pozvolna, o to prudčeji narůstají jejich majetky, počty chudých se zvyšují výrazně rychleji a počty lidí, kteří náleží ke středním příjmovým skupinám, se naproti tomu zmenšují, a tudíž tři třídy – elita, střední vrstvy a třída deklasovaných – představují vskutku tři příjmově, majetkově a mocensky zcela nesouměřitelné sociální světy, jež se od sebe prudce vzdalují a žijí v nesouměřitelných podmínkách: alegoricky lze říci, že loď deklasované třídy klesá rychle a nezadržitelně ke dnu, loď, na níž se plaví střední vrstvy, naráží stále více na mělčiny a útesy globalizovaného kapitalismu, pouze loď, na níž se plaví příslušníci elity, pluje úspěšně dál.¹⁸

Zde se ovšem ukazuje, že model přesýpacích hodin je modifikací klasických stratifikačních teorií, neboť vychází ze stejných teoretických a metodologických přístupů, v nichž mají tak zvané statusové charakteristiky, jež spočívají ve finančním příjmu, výši majetku, mocenském postavení v kombinaci s takovými výrobně silovými určeními, k nimž patří dosažená úroveň vzdělání, kvalifikace, kvalita bydlení a životního stylu atd.,

druhotnou a odvozenou povahu k prvotním a fundamentálním sociálně ekonomickým charakteristikám, které určují postavení dané sociální vrstvy v třídně sociální dělbě práce kapitalistické společnosti. Tyto slabiny sociálně filosofického, metodologického přístupu se projevují v řadě pasáží knihy profesora Kellera. Je jistě sympatické, když autor monografie o třech sociálních, vzájemně nesouměřitelných světech chválí Karla Marxe (a Maxe Webera), že jejich myšlenky jsou pro zachycení dnešní reality ve všech jejích proměnách dobře použitelné,¹⁹ oceňuje, že marxistická teorie tříd evokuje nespojitost a diskontinuitu ve vývoji sociální struktury²⁰, jedním dechem ale zároveň dodává, že ji však přiřazuje duální podobu²¹ a pokračuje: „Marx neodhadl, jak ironicky si dějiny zahrají s dělníky a s námezdními obecně. Záhy poté, co se mnozí z nich dostali na spotřební i statkovou úroveň středních vrstev, přestávají být celé části středních vrstev a oni s nimi pro systém obohacování vrstev horních zapotřebí. Marx, který měl před očima relativně kompaktní skupiny továrních dělníků, neodhadnul, že „třída námezdních“ může při přechodu ke společnosti postindustriální vypadat zcela weberovsky – jako izolovaní jednotlivci bez společného skupinového vědomí, kteří si budou navzájem ostře konkurovat v přístupu na trh práce a tím srážet svoji cenu. Max Weber zase nepředpokládal, že buržoazie (přínejmenším v patrech diskrétní elity) se bude chovat přesně jako třída v Marxově pojetí – jako integrovaná skupina dobře si vědomá svých zájmů a schopná je energicky a systematicky prosazovat.“²²

Materialistický přístup k pochopení vývoje společnosti je stále nosný

Tato kritika je dosti úsměvná, uvážíme-li, jak například Lenin podrobně a do hloubky zkoumá proces formování třídního uvědomění u klasického industriálního proletariátu neboli proces přeměny dělnické třídy z třídy „o sobě“ ve třídu „pro sebe“ – ani univerzitnímu profesorovi neškodí znát, dejme tomu, Leninovu práci „Co dělat?“, zvláště chce-li být důsledně politicky levicovým sociologem, jelikož to znamená být radikálně levicovým sociologem i filosoficky.

„Dějiny všech zemí ukazují“, píše Lenin ve svém stěžejním díle „Co dělat?“, „že výhradně svými silami je dělnická třída s to vypěstovat si pouze uvědomění tradeunionistické, tj. přesvědčení o nutnosti sdružovat se ve svazy, bojovat proti zaměstnavatelům, vymáhat na vládě, aby vydala ty či ony zákony, jež dělníci nutně potřebují apod.“²³ Tradeunionistické vědomí je znamením toho, „že se probudil antagonismus mezi dělníky a zaměstnavateli, avšak dělníci si neuvědomovali, a ani nemohli uvědomovat, nesmiřitelný protiklad mezi svými zájmy a mezi celým soudobým politickým a společenským zřízením, tj. neměli a nemohli mít sociálně demokratické uvědomění.“²⁴ Ze skutečnosti, že dělníci nemohli mít sociálně demokratické neboli třídní, revoluční socialistické uvědomění, dle Leninova názoru vyplývá, že toto třídní a revoluční socialistické vědomí může být do řad příslušníků dělnické třídy vneseno pouze zvenčí: „Socialistické učení vyrostlo z filozofických, historických a ekonomických teorií, které vypracovali vzdělání představitelé majetných tříd, inteligence. Také sami zakladatelé dnešního vědeckého socialismu, Marx a Engels, patřili svým sociálním postavením k buržoazní inteligenci. Stejně tak i v Rusku vzniklo teoretické učení sociální demokracie zcela nezávisle na živelném růstu dělnického hnutí, vzniklo jako přirozený a nevyhnutelný výsledek myšlenkového vývoje revoluční socialistické inteligence.“²⁵

Můžeme si položit prostinkou otázku: „co tím vlastně chtěl básník říci?“ Lenin názorně ukazuje, že v kapitalistickém systému, jakož i v každém společenském řádu založeném na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a vykořisťování člověka člověkem, v procesu formování třídního vědomí neboli schopnosti adekvátně odrážet a vyjadřovat objektivní celotřídní zájmy společenských tříd neexistuje a ani nemůže mezi vládnoucími a ovládanými, vykořisťovateli a vykořisťovanými existovat žádná „symetrie“ a „rovnováha“: jestliže si buržoazní vykořisťovatelská společenská třída vytváří živelně a samočinně buržoazní třídní uvědomění, tedy vědomí, jež slouží k produkci a rozšíření reprodukci kapitalistického soukromého vlastnictví i politické moci buržoazie, pak si naopak vykořisťovaná dělnická třída samočinně a živelně vytváří vědomí, které, jak říká Lenin, zrcadlí formu a metodu, nikoli však podstatu kapitalistického vykořisťování, odráží protiklad zájmů buržoazie a proletariátu, nikoli ale moment nesmiřitelnosti v rámci této zájmové protikladnosti kapitalistického způsobu výroby; masové běžné vědomí dělníků a dalších sociálně ekonomických skupin obyvatelstva, diskriminovaných a utlačovaných systémem kapitalistického vykořisťování, do sebe živelně a automaticky nasává a vstřebává buržoazní ideologii, čímž se v kapitalistické společnosti stávají buržoazní ideje a teorie vládnoucími idejemi a teoriemi. Zde se také skrývá tajemství mocenské stability kapitalistického zřízení, vždyť kdyby si proletariát vytvářel živelně, samočinně a v masovém měřítku vědomí nutnosti rozbít okovy kapitalistického vykořisťování, nahradit výrobní způsob, jehož cílem je produkce nadhodnoty, výrobním systémem, jehož objektivním sociálně ekonomickým základem je společenské vlastnictví výrobních prostředků, neboli své třídní uvědomění a to nota bene ještě na úrovni socialistické vědecké teorie, neudržela by si buržoazie svoje třídní panství ani pomocí otevřeného policejního a vojenského fašistického teroru.

Tradeunionistické vědomí vyjadřuje ideové a ideologické podřízení proletariátu buržoazii, je to buržoazní vědomí dělnické třídy, vědomí, které je proletářské svým třídně sociálním původem a zároveň buržoazní sociálně politickým obsahem a ideologickým zaměřením. A opět si můžeme položit prostinkou otázku: proč

tomu tak je? Proč u dělnické třídy proces formování třídního uvědomění (dokonce nejen v podmínkách kapitalismu, nýbrž i socialistické společnosti) a reflexe jejího objektivního celotřídního zájmu nenastává automaticky, nýbrž se jedná o společenský proces velmi náročný, složitý a komplikovaný, kdy dělnické masy a obecně všechny neprivilegované a diskriminované sociálně ekonomické vrstvy kapitalistické společnosti automaticky plodí buržoazní vědomí dělnické třídy, kdežto u buržoazie problém akceptování její ideologie, byť v pluralitě jejích různých forem vůbec nevzniká, takže si příslušníci buržoazní třídy samočinně a živelně vytvářejí buržoazní ideové a politické přesvědčení, a to i přes nejrůznější konkurenční boje uvnitř buržoazní společenské třídy, a proto není nutné kapitalistické světonázorové filosofické a politické přesvědčení do řad příslušníků buržoazní třídy vnášet zvenčí, nýbrž se v nich rodí automaticky zevnitř?

Principiálně správná a objektivně pravdivá odpověď je také poměrně jednoduchá: momentem, jenž buržoazní třídu formuje, musí být to, čím se tato třída od dělnické třídy kvalitativně, nutně a zákonitě liší, totiž aktivitou, do níž příslušníci buržoazie vstupují každodenně, bez zvláštních organizačních forem z oblasti politiky. Touto aktivitou je každodenní vlastnická praktická aktivita příslušníků buržoazie, realizace jejich sociálně ekonomické role vlastníka, subjektu kapitalistických výrobních, vlastnických vztahů, kterou (samozřejmě v podmínkách určité dělby práce uvnitř buržoazie) vykonávají všichni příslušníci buržoazní třídy. (Buržoazie se proto chová „jako integrovaná skupina dobře si vědomá svých zájmů a schopná je energicky a systematicky prosazovat“ nejenom až v „postmoderní“ epoše postindustriálního a globalizovaného kapitalismu, jenž „přechází od pouhé sociální nerovnosti k naprosté sociální nesouměřitelnosti“, ale již v době Marxově a Leninově). Naproti tomu kapitalistická organizace společnosti, systém kapitalistických ekonomických vztahů nedovoluje příslušníkům dělnické třídy coby nevládníkům výrobních prostředků vyvíjet automaticky a bez dalšího zprostředkování jinou vlastnickou aktivitu, než je aktivita spojená s prodejem pracovní síly, s vytvářením co nejvýhodnějších podmínek prodeje a nákupu pracovní síly na trhu práce cestou tradeunionistického hospodářského a politického boje, přičemž platí, že čím více rozvíjejí příslušníci dělnické třídy tuto vlastnickou subjektivitu, sociálně ekonomickou praktickou aktivitu vlastníka pracovní síly, tím se ve stále větší míře se stávají objektem systému kapitalistického vykořisťování; dělník jako vlastnický subjekt v sociálně ekonomické roli izolovaného prodáváče pracovní síly, jenž se snaží toto své jediné zboží a vlastnictví prodat co nejvýhodněji, se tím v systému kapitalistické dělby práce stále znovu a znovu reprodukuje coby objekt kapitalistického vykořisťování.

Už ve „Svaté rodině“ píše Marx a Engels, když zkoumají lidskou předmětnou praxi, že „*předmět jakožto bytí pro člověka, jakožto předmětné bytí člověka, je zároveň jsoucno člověka pro druhého člověka, jeho lidský vztah k druhému člověku, společenský vztah člověka k člověku.*“²⁶ – což je v procesu utváření marxistické filosofie první formulace kategorie společenských výrobních vztahů, která, jak je známo, hraje klíčovou roli v kategoriální výstavbě historického materialismu. A Marx v „Bídě filosofie“, v níž kritizuje ekonomickou a filosofickou teorii francouzského maloburžoazního socialisty Pierra Josepha Proudhona, pokračuje: „*Pan Proudhon ekonom velmi dobře pochopil, že lidé zhotovují sukno, plátno, hedvábné tkaniny za určitých výrobních vztahů. Nepochopil však, že tyto určité společenské vztahy jsou zároveň produkty lidí stejné jako plátno, len atd. Společenské vztahy jsou úzce spjaty s výrobními silami. S tím, jak získávají nové výrobní vztahy, mění lidé svůj způsob výroby, a měníce způsob výroby, způsob zajištění obživy, mění i všechny své společenské vztahy. Ruční mlýn nám dává společnost s feudálními pány, parní mlýn společnost s průmyslovými kapitalisty. Tíž lidé, kteří utvářejí společenské vztahy podle stupně vývoje své materiální výroby, vytvářejí také principy, ideje, kategorie podle svých společenských vztahů. Tyto ideje, tyto kategorie jsou tedy zrovna tak málo věčné jako vztahy, jichž jsou výrazem. Jsou to produkty historické a přechodné.*“²⁷

Určitá živá konkrétní práce, která se ve výrobním procesu spojuje s prací mrtvou, je nositelem jisté vlastnické či nevládnické funkce a role, a proto když lidé rozvíjejí v oblasti materiální výroby společenské výrobní síly, když tkají plátno, taví ocel či montují z jednotlivých součástek počítače, produkují tím zároveň hmotné společenské výrobní vztahy neboli společenské bytí, jež se rozličným, adekvátním či převráceným způsobem odráží a projevuje ve společenském vědomí. Tato zákonitost se však vztahuje i na sféru duchovní výroby, a tudíž když lidé vyrábějí například kupříkladu nikoli hardware, konstrukční materiálně technické vybavení, nýbrž programovou informaci pro operační počítačové systémy, která je plodem intelektuální práce, vznikají tím současně také společenské výrobní vztahy, jež jsou objektivní, nezávislé na vůli a vědomí počítačových programátorů, a proto jsou materiální, tvoří společenské bytí coby základnu, nad níž se zdvihá politická a ideologická nadstavba příslušné společenskoekonomické formace a které je ontologicky prvotní vůči ontologicky druhotnému společenskému vědomí. Řekněme to ještě jednou a poněkud odlišnými slovy: i duchovní rozumová práce je nositelem objektivní, na vůli a vědomí svých nositelů nezávislé vlastnické nebo nevládnické funkce a role, takže produkuje zároveň materiálně předmětné společenské vztahy, a tudíž je například proces výroby softwarového vybavení počítačů zároveň hodnototvorným výrobním procesem, v němž se v podmínkách kapitalistického výrobního způsobu produkuje nadhodnota a počítačovní programátoři v něm tak hrají třídní sociální roli kognitariálních proletářů, neboť jejich živá práce se v něm směřuje za peněžní variabilní kapitál – a právě tohoto „nepatrného detailu“ si povšimlo dialektikomaterialistické pojetí fungování a vývoje společenských systémů.

Z tohoto hlediska musíme soustředit pozornost na tu rovinu strukturace materiálních společenských výrobních vztahů, kterou vytváří existence dvou typů, dvou vrstev ve struktuře výrobních vztahů. Jsou to především vztahy sociálně ekonomické, tedy vztahy vlastnické, materiální společenské vztahy, v nichž se vyrábí (produkuje a reprodukuje, dělá, zhotovuje) – a tím i přivlastňuje – ekonomická základna daného společenského uspořádání a které tak vyjadřují společenskou formu, v níž probíhá proces přivlastňování materiálních statků, především výrobních prostředků. Dále jsou to vztahy, které můžeme označit jako technickoekonomické, což jsou vztahy vytvářející se v procesu působení lidské společnosti na přírodu, výroby užitných hodnot, čili vztahy tvořící nedílnou součást procesu fungování společenských výrobních sil. Společenské vědomí, myšlení a jednání lidí determinují samozřejmě především sociálně ekonomické praktické aktivity tvořící obsah a podstatu vlastnických vztahů, které jsou jádrem výrobních vztahů lidské společnosti. Tyto vztahy vytvářejí základ strukturace společnosti, a tedy i základní subjekty odrazu společenského bytí ve společenském vědomí. Lidé se začleňují do společenských tříd a do sociálně ekonomických skupin na základě svých objektivních vlastnických rolí a svého postavení ve třídně sociální dělbě společenské práce, což rozhodujícím způsobem determinuje i politickou a ideologickou strukturu společnosti.

Ze skutečnosti, že živá konkrétní práce (stejně tak jako nepráce) je nositelem určité vlastnické či nevládní subjektivity na výrobní prostředky, plyne, že lidé, kteří jsou, jak píše Karel Marx, „*herci i režiséry svého historického dramatu*“ vstupují současně do druhého základního typu materiálních společenských výrobních vztahů, jež tvoří ve své primární podobě součást výrobních sil společnosti a pro jejich označení jsme použili termín vztahy technickoekonomické. Na bázi technickoekonomických vztahů se utváří profesně zaměstnanecká struktura společnosti, soustava profesních rolí daných výrobně technickým charakterem pracovní činnosti, postavením v technickoekonomické dělbě práce, tedy tím, zda jde o práci v odvětví průmyslové či zemědělské výroby, práci tělesnou či duševní, kvalifikovanější či méně kvalifikovanou, složitější či jednodušší atd.

Sociálně ekonomické i technickoekonomické vztahy se realizují prostřednictvím specifického druhu aktivit, které se od sebe neliší časoprostorově, kdy ale zároveň je vždy zapotřebí rozlišovat mezi obsahem pracovní činnosti a vlastnickou rolí, již tato konkrétní živá práce realizuje: konkrétní specifický druh pracovní činnosti nabývá zvláštních společenských funkcí, čímž se jednotlivý člověk nebo určitá společenská skupina a sociální vrstva začleňuje zároveň do vztahů technickoekonomické i sociálně ekonomické dělby práce, neboli do profesně zaměstnanecké a třídně sociální strukturace společnosti – socioprofesionální a třídně sociální aktivity se tak utvářejí jako odlišné druhy společenské materiálně předmětné praktické činnosti. Tato skutečnost, dialektická jednota obou typů vztahů a aktivit, se promítá do specifické souvislosti třídně sociálního, sociálně ekonomického a technickoekonomického, profesně zaměstnaneckého začlenění lidí do dvou základních dimenzí a strukturálních úrovní výrobních vztahů a tuto specifickou souvislost technickoekonomického a sociálně ekonomického zařazení člověka vyjadřuje právě stávající profesní struktura společnosti: jakkoli se vytváří především nad strukturou technickoekonomických vztahů, za situace, kdy určité, technickou podobou se odlišující činnosti, jsou doživotně zabezpečovány zvláštními skupinami lidí, tedy jako struktura určitých technickoekonomických podmíněných rolí, má i své určité stránky sociálně ekonomické – neboť profesně zaměstnanecká struktura společnosti se utváří právě nad technicko-ekonomickými vztahy neboli vztahy, které odrážejí určité přímé a bezprostřední ekonomické souvislosti technické organizace výrobního procesu, přímé a bezprostřední ekonomické důsledky a souvislosti výrobně technické role člověka.

Ty se projevují jako dopad rozdílů v technickoekonomickém, pracovně profesním zařazení člověka v oblasti vztahů rozdělování spotřebních předmětů, tedy v životní úrovni a způsobech uspokojování potřeb člověka, v jeho způsobu života. Rozdíly mezi výrobně technickými podobami práce rozumové a fyzické, složitější a méně složitě, kvalifikovanější a méně kvalifikované, o nichž jsme se zmiňovali, se relativně nezávisle na podstatných charakteristikách postavení v třídně sociální struktuře promítají například ve velikosti hodnoty pracovní síly, a tedy i ve mzdě, a vytváří tak i určité rozdíly ve výši životní úrovně mezi pracujícími, kteří se svou sociálně ekonomickou příslušností neliší (mzdové rozdíly mezi kvalifikovanými a nekvalifikovanými pracovníky, mezi pracovníky, co vykonávají práci řídicí a řízenou, složitou a jednoduchou), což se opět relativně autonomně a zpětně promítá i v charakteru potřeb, úrovni vzdělání, prestiži dané skupiny atd. Právě skutečnost, že vedle ryze výrobně technických určení, jsou součástí profesně zaměstnaneckého určení i určité přímé a bezprostřední, druhotné a odvozené sociálně ekonomické charakteristiky, je zřejmě objektivním kořenem obtíží v rozlišování sociálně ekonomické (třídně sociální) struktury společnosti a jejich útvarů na jedné straně a profesní struktury společnosti a jejich na straně druhé.

Znovu opakujeme, že i když je profesní struktura zcela odlišnou rovinou společenské diferenciaci než struktura sociálně třídní, založená na sociálně ekonomických vztazích, nelze charakteristiky postavení jednotlivce či sociální skupiny v socioprofesionální skladbě redukovat pouze na výrobně technická určení pracovní činnosti daná technickoekonomickými vztahy společnosti. Postavení v technickoekonomických vztazích, konkrétní výrobně technický druh práce či místo v určité výrobně technické lokalitě je jenom základem profesního určení, profesní role určité skupiny lidí. K tomuto základu se připojují i určité sociálně ekonomické charakteristiky vyjadřující nejbezprostřednější sociálně ekonomické souvislosti a důsledky začlenění jednotlivce

či skupiny v rámci technickoekonomických vztahů. Tyto svou podstatou odvozené a druhořadé, s místem v technickoekonomických vztazích související sociálně ekonomické charakteristiky, jež spočívají v odlišném nominálním a především reálném mzdovém hodnocení pracovníků, kteří jsou nositeli kvalitativně rozličných druhů pracovní síly, od čehož se pak odvíjí výše hmotného životního standardu i společenská prestiž dané profesní a příjmové vrstvy i následný vliv na charakter jejich potřeb a celkového způsobu života, nelze pochopitelně zaměňovat s prvotními a základními sociálně ekonomickými charakteristikami vyjadřujícími začlenění ve zcela odlišné rovině společenské diferenciaci, tj. postavení v rámci třídně sociální struktury společnosti, kdy kupříkladu pro třídně sociální roli proletariátu v soustavě ekonomických poměrů kapitalistického výrobního způsobu platí, že jde o třídu námezdních dělníků, námezdně pracujících nevládníků výrobních prostředků, jejichž jediným vlastnictvím je pracovní síla, jíž coby jediné své zboží prodávají na trhu práce, pracovníků, kteří jsou základní výrobní silou kapitalistické organizace společnosti, jejichž živá konkrétní práce je tak produktivní pro kapitál, neboť se směňuje za peníze v sociálně ekonomické funkci variabilního kapitálu, čímž se stává objektem kapitalistického vykořisťování, produkuje stroj, novodobou moderní strojovou průmyslovou velkovýrobu jako kapitál čili nástroj na ždímání a vysávání nezaplacené nadpráce ze živé práce dělníků, výrobu absolutní nadhodnoty, a tudíž i vytváří majitele peněz v sociálně ekonomické funkci kapitalistického vykořisťovatele.

Vlastnická subjektivita dělníka – vlastníka pracovní síly, jenž rozvíjením především tradeunionistického hospodářského boje proti jednotlivým kapitalistickým majitelům firem či kapitalistům jednotlivých výrobních odvětví usiluje o zkrácení pracovní doby a zvýšení mzdy neboli o co nejlepší podmínky prodeje toho jediného zboží a vlastnictví, které mu dovolují ekonomické vztahy kapitalismu, a na tom buduje svoji hmotnou životní úroveň –, prakticky realizuje a produkuje právě ony zmíněné dialektické souvislosti mezi profesně zaměstnaneckou a třídně sociální dělbu práce a společenskou strukturací, vyrábí však tyto přímé a bezprostřední, druhotné a odvozené sociálně ekonomické souvislosti a důsledky profesně technického charakteru pracovní činnosti tím, že je dělá prvotními a základními a převrací tak vzájemný vztah mezi nimi a sociálně ekonomickými charakteristikami, jež determinují začlenění dělníka do třídně sociální skladby kapitalistické společnosti. Technickoekonomickým prizmatem mzdy, kterou plodí vlastnická subjektivita vlastníka pracovní síly, se tak stírá kupříkladu sociálně ekonomický rozdíl mezi prací produktivní a neproduktivní pro kapitál, mezi těmi, kteří směňují svou živou práci za peněžní variabilní kapitál, čímž vyrábějí nadhodnotu a těmi, kteří směňují svou práci za peněžní důchod kapitalisty a zmenšují tak kapitalistův zisk, neboli mezi dělnickou třídou, jejíž práce je produktivní pro kapitál a tak zvanou „služebnou třídou“, jejíž práce je pro kapitál neproduktivní.²⁸

Nejrůznější verze sociologických stratifikačních teorií, které rozčlenění společnosti na jednotlivé příjmové vrstvy kombinují s úrovní vzdělání, kvalifikací, způsobem života atd. či dalšími momenty výrobně silové dimenze společenské dělby práce, odrážejí právě toto převrácení prvotních a druhotných, základních a odvozených sociálně ekonomických souvislostí a důsledků postavení lidí v profesní strukturaci společnosti, a tak se stávají formami buržoazního převráceného, falešného teoretického sociologického vědomí, neboť neodhalují, nýbrž zakrývají vykořisťovatelskou podstatu kapitalistických společenských vztahů, nejsou schopny postihnout objektivní celotřídní zájem a revoluční společenskou úlohu dělnické třídy: „*Sjednotí-li se proletariát v boji proti buržoazii nutně ve třídu, pozvedne-li se na panující třídu a zruší-li jako panující třída násilně staré výrobní vztahy, zruší s těmito výrobními vztahy i podmínky existence třídního protikladu, zruší třídy vůbec, a tím i své vlastní panství jako třídy. Místo staré buržoazní společnosti s jejími třídami a třídními protiklady nastoupí sdružení, v němž svobodný rozvoj každého je podmínkou svobodného rozvoje všech.*“²⁹ Stratifikační koncepce, které ignorují kvalitativní rozdíl mezi profesně zaměstnaneckou a třídně sociální strukturací společnosti, jako teoretické formy buržoazní sociálně filosofické ideologie nedovedou myšlenkově postihnout například skutečnost, že počítačová programátorská coby základní výrobní síla kapitalistické informační ekonomiky mohou mít někdy vyšší finanční příjmy než příslušníci některých sociálně ekonomických skupin buržoazie, přesto však zůstávají kognitariárními proletáři, a tudíž i nositeli objektivní revoluční společenské úlohy proletariátu spočívající v překonání staré technickoekonomické i sociálně ekonomické dělby práce.

Každodenní aktivity, které vykonávají příslušníci dělnické třídy za kapitalismu a k nimž dříve či později přibývají aktivity v rámci pouze ekonomického, odborářského boje, vedou pouze k omezené reflexi ekonomického bytí kapitalistické společnosti. Při této reflexi si masy pracujících uvědomují pouze již zmíněné druhotné a odvozené souvislosti svých profesních zaměstnaneckých rolí, jež spočívají především v možnostech výhodnějšího prodeje své pracovní síly, tedy vyšší mzdy a hmotné životní úrovně, uvažují a jednají nikoli podle svých základních třídních zájmů, ale z hlediska omezených profesních, stavovských, zaměstnaneckých zájmů, vytváří se u nich tradeunionistické vědomí, jak jsme to již nastínili, které zákonitě vstřebává ideologii třídy, kterou dělníci – formovaní svými každodenními životními aktivitami, zvláště pak aktivitami v rámci jen hospodářského boje – reflektují jako vládnoucí třídu: a touto třídou je právě buržoazie, jež dělníky na stupni tradeunionistického vědomí ovlivňuje svou ideologií a politikou. Tradeunionistické vědomí je vlastně možno chápat jako určitou syntézu té stránky vědomí vytvářející se v každodenních aktivitách a výhradně ekonomickém boji, která reflektuje pouze určité profesně stavovské začlenění dělníků, a buržoazní ideologie.

Vědomí reflektující profesně stavovské postavení dělníků, jejich tradeunionistické zájmy, je ovšem uvědomění, které je uzavřeno před pronikáním vlastní, revoluční socialistické ideologie dělnické třídy – ideologie marxistické.³⁰

Pokusme se shrnout pojmový myšlenkový obsah předešlých pasáží a vyjádřit jej v pokud možno co nejstručnější formě: profesně zaměstnanecká struktura společnosti nezračí pouze výrobně technickou povahu pracovní činnosti, nýbrž uchopuje a zachycuje též nejbližší sociálně ekonomické souvislosti profesních rolí, neboť se utváří nad soustavou nikoli pouze organizačně technických, nýbrž právě technicko-ekonomických vztahů; tato bezprostřední sociálně ekonomická určení postavení v profesně technické dělbě práce jsou v rozporu s fundamentálními sociálně ekonomickými charakteristikami, jež určují začlenění lidí, sociálních vrstev a skupin do třídně sociální strukturace společnosti – což se týká jak kapitalismu, tak i socialismu. Tradeunionistický hospodářský a politický boj, jenž se v systému výrobních vztahů kapitalistického vykořisťování vede proti kapitalistům a vládě, nikoli však proti podstatě kapitalistického společenského zřízení a jehož cílem a účelem je dosažení co nejvyššího mzdového ocenění práce, co nejvyššího finančního příjmu a z toho se odvíjející co nejvyšší hmotné životní úroveň – proti čemuž nelze samozřejmě z abstraktně obecného hlediska nic namítat! – klade tato druhotná a odvozená sociálně ekonomická určení technické povahy práce do popředí, a naopak do pozadí odsouvá prvotní a základní sociálně ekonomické charakteristiky třídně sociálně příslušníků dělnické třídy, z toho pak plyne, že dělníci myslí a jednají v rozporu se svým objektivním celotřídním zájmem a revoluční společenskou úlohou proletariátu. Znovu si také připomeňme, že kapitalistický způsob výroby neprodukuje žádnou „symetrii“ a „rovnováhu“ mezi utvářením třídního uvědomění buržoazie a formováním třídního vědomí proletariátu: jestliže v řadách příslušníků buržoazní třídy formuje buržoazní třídní vědomí každodenní sociálně ekonomická praxe vlastníka výrobních prostředků, pak v sociálně ekonomických skupinách vykořisťovaných a diskriminovaných kapitalismem formuje tradeunionistická hospodářská a politická praxe vlastníků pracovní síly masově a živelně vědomí, které, jak jsme již o tom hovořili, je buržoazním vědomím dělnické třídy, vědomí, které je dělnické svým třídně sociálním původem a zároveň buržoazní svým politickým obsahem a ideologickým zaměřením, vědomí, jež je falešné, převrácené, iluzorní a fetišistické.

Kniha o třech sociálních světech má bezesporu vysokou poznávací hodnotu, což se týká zvláště jejích prvních dvou kapitol, které obsahují celou řadu empirických údajů a teoretických postřehů, jež profesor Keller převzal z knih a článků autorů, které cituje, a zračí se v nich vlastnické či nevlastnické funkce a role jednotlivých sociálních vrstev a skupin soudobé kapitalistické společnosti při výrobě a rozšířené reprodukci nadhodnoty neboli společenského bohatství, a tedy i produkci a rozdělování politické a ideologické státní moci, což by opravdu marxistickému sociologickému bádání dovolilo plastičtěji a hlouběji pojmově uchopit přechod od industriálního k postindustriálnímu kapitalismu, jehož odvozenou jevovou stránkou je zřejmě vskutku přerůstání sociální nerovnosti v sociální nesouměřitelnost, než to dokážou buržoazní stratifikační teorie.³¹ K některým dalším pasážím monografie o prohlubující se majetkové, příjmové a mocenské nesouměřitelnosti elity, středních vrstev a deklasovaných skupin kapitalistické postmoderní společnosti bychom zajisté opět mohli mít kritické výhrady, znamenalo by to však pustit se do hlubší systematické analýzy kategoriálních a pojmových nástrojů jejich metodologických východisek, které bychom museli věnovat alespoň tolik stránek, kolik má celá monografie. Ony kritické výhrady by se mohly týkat například části textu knihy profesora Kellera, v níž se uvádí, že „*teorie uzavírání vznikla jako reakce na potíže klasické teorie tříd s vysvětlením řady jevů, k nimž dochází v průmyslové společnosti při přechodu ke společnosti postindustriální: a) Teorie tříd měla tendenci pohybovat se výhradně v rovině soupeření o ekonomické statky. Málo zohledňovala existenci kolektivních nároků na výhody jiného druhu, například zkrácení pracovní doby, či získání a udržení sociálních práv; b) Klasická teorie tříd je založena na dichotomii dvou velkých společenských skupin s protikladnými zájmy. To vede k deformovanému pohledu na všechny, kdo nestojí na pólech, nýbrž se pohybují v prostoru mezi nimi. Jedná se například o pestré sadu pozic od manažerů přes drobné vlastníky až po svobodné profese.*“³² (Výhrady vůči marxistické teorii tříd pokračují ještě body c, d, e a f). Opět je mi trapné poučovat univerzitního profesora, že by se měl seznámit například s Marxovými „*Teoriemi o nadhodnotě*“, kde by se dočetl o rozdílu mezi třídou produktivní a neproduktivní pro kapitál či s prvním dílem Kapitálu, v němž se pojednává o tom, že řízení má dvě odlišné funkce: funkci organizačně technickou a funkci vlastnickou, přičemž vlastnická (sociálně ekonomická) role řídicí (manažerské) práce nabývá v kapitalismu (ale i v socialismu) dvojakou podobu – v podmínkách systému kapitalistických ekonomických vztahů je manažer námezdním pracovníkem a zároveň je jeho živá konkrétní řídicí činnost dílčí a podřízenou součástí vlastnické funkce kapitalisty.

V závěru monografie o třech vzájemně se od sebe vzdalujících sociálních světech v kapitalistické postindustriální společnosti, v níž se údajně jasně rýsuje vývojová tendence k přechodu od spojitě odstupňované sociální nerovnosti k naprosté majetkové, mocenské a sociální nesouměřitelnosti, profesor Keller píše, že pro další vývoj její sociální struktury bude rozhodující, „*jak se vyvine situace v rámci středních vrstev. Až dosud dávala elita středním vrstvám na vybranou: buďto budou bez výhrad sloužit jí a celému systému, anebo také je čeká osud přebytečných. Sevřeny v prostoru mezi citadelami elit a ghettem podtřídy používají střední vrstvy*

různé segregační strategie, jak se vydělit od ostatních po vzoru úspěšných a jak nebýt ohroženy neúspěšnými. Ani únikem na předměstí v rámci suburbanizace, ani stažením se do strážných komunit však nemohou střední vrstvy natrvalo uniknout novým hrozbám. S postupem času se stává stále zřejmější, že systémové výhody, které jim až dosud za jejich služby a loajalitu plynuly, se budou pro většinu z nich spíše zmenšovat. Dosavadní reakce středních vrstev, tedy směs individualistické zahleděnosti do sebe a snahy bezohledně si polepšit na úkor těch, kdo stojí níže než ony, sice naprosto vyhovuje vrstvám horním, střední vrstvy však sráží morálně i mentálně stále hlouběji. Pokud se statusové skupiny středních vrstev (od odborářů přes státní zaměstnance až po nezávislé profese a drobné podnikatele) nedohodnou na společném postupu, půjde s velkou pravděpodobností vývoj zpět k modelu sociální polarizace třídní společnosti. Součástí takového společného postupu by muselo být zachování sociálního státu a posílení veřejného sektoru, bez něhož si střední vrstvy nemohou udržet důstojný status a ti pod nimi ho nemohou opět získat. Pokud nenajdou střední vrstvy způsob, jak postupovat v této věci společně s ostatními, dovede to společnost do stavu, na který doplatí všichni společně.³³

Profesor Keller se domnívá, že – obdobné názory hlásal již ve starověku Aristotelés – početně silné střední vrstvy umožňují vyrovnávání majetkových rozdílů ve společnosti, nastolování sociální rovnováhy a vytváření stability systému, úlohu tmelícího prvku konají i v sociální struktuře postindustriálního kapitalismu, kde jsou základním zdrojem financování sociálního státu i zárukou politické demokracie. On sám však musí zároveň přiznat, že, jak uvádějí sociologické výzkumy, v současném období probíhá ve všech evropských zemích proces sociální polarizace. V některých státech rychleji, v jiných pomaleji, proces eroze již ale citelně zasáhl střední vrstvy i v tak bohaté zemi, jako je Německo. Německý institut pro hospodářský výzkum uvedl již v roce 2008, že za posledních sedm let poklesl podíl obyvatelstva s příjmem kolem průměrného platu, jenž činí ve spolkových zemích bývalé NSR 41 509 eur ročně, ve spolkových státech bývalé NDR pak 30 151 eur za rok, ze zhruba 62 % na přibližně 54 %. V praxi to znamená, že na 5 milionů Němců opustilo střední vrstvu. Pouze desetina z nich se podařilo „skok“ do sektoru s vysokými výdělky, zbytek „spadl“ do nižších a nejnižších příjmových vrstev. Souběžně s tím se v zemi zvýšil podíl osob ohrožených chudobou. V roce 2006 to byla již čtvrtina obyvatelstva, což oproti roku 2000 znamenalo nárůst o 7 %. Tento vývojový trend nebyl zastaven, naopak. Nová studie zmiňovaného institutu uvádí, že zatímco v roce 2000 patřilo k nižším vrstvám 18 % obyvatel Německa, o devět roků později to již bylo 22 %. Další výzkumy uvádějí, že bude-li v příštích deseti letech tempo průmyslového rozvoje stejné, jako je tomu nyní, postihne sociální propad a „vypadne“ ze středních příjmových vrstev směrem dolů dalších 30 % obyvatel Německé spolkové republiky, což ve svých konečných důsledcích, jak si není těžké domyslet, oslabuje i v této hospodářsky nejsilnější a nejbohatší zemi evropské unie zdroje financování sociálního státu a ohrožuje stabilitu politického systému formální buržoazní demokracie.³⁴

Proletariát současnosti – potenciální hybatel dějin

Během přednášky o svojí nové knize „Tři sociální světy“, již proslovil na Karlově univerzitě v Praze a která se především zabývala vývojovými tendencemi a perspektivami „středních vrstev“ v sociálně ekonomických podmínkách globalizovaného kapitalismu, měl profesor Keller údajně prohlásit, že pro popis dnešní společnosti nelze použít marxistické pojetí společenských tříd, jelikož „*model Karla Marxe nevysvětloval existenci střední vrstvy.*“³⁵ Profesor Keller má samozřejmě pravdu: „Marxův model“ vskutku neformuloval žádná teoretická a metodologická východiska ke zkoumání „střední třídy“, a to z toho jednoduchého důvodu, že žádný takový sociální útvar prostě neexistuje. Svou sociálně ekonomickou funkci a roli, tedy oním druhem vlastnické subjektivity, jež objektivně prakticky realizují, náležejí příslušníci „středních vrstev“ v systému kapitalistických výrobních vztahů k odlišným společenským třídám – mohou náležet k pracujícím soukromým vlastníkům neboli maloburžoazii, jejich sociálně ekonomická praktická aktivita spjatá s konkrétní živou manažerskou prací může být dílčí a podřízenou součástí vlastnické subjektivity kapitálových vlastníků, mohou být kapitalistickými majiteli soukromých firem a zaměstnavateli jiných příslušníků „středních vrstev“, kteří v kapitalistické sociálně ekonomické dělbě práce zaujímají třídní roli tradičních či kognitariárních proletářů. Není proto divu, že, jak ostatně sám profesor Keller přiznává a my jsme již zmínili, reagují příslušníci „střední třídy“ na proces oslabování, rozpadu a perspektivu možného budoucího zániku majetkových a příjmových středních vrstev „*směsí individualistické zahleděnosti do sebe a snahy bezohledně si polepšit na úkor těch, kdo stojí níže než ony*“, což pochopitelně „naprosto vyhovuje vrstvám horním, střední vrstvy však sráží morálně i materiálně stále hlouběji“. Příslušníci „střední třídy“ alespoň v té podobě, jak ji „vymodelovaly“ rozmanité verze stratifikačních koncepcí buržoazní sociologie, se vzhledem k objektivní, antagonistické třídně sociální diferenciaci středních vrstev nemohou stát jednotným a vůdčím sociálně politickým subjektem zápasu za uchování svojí hmotné životní úrovně a majetkové povznesení vrstev nižších, což by dovolovalo nalézt nové příjmové zdroje státního rozpočtu pro tvorbu peněžních fondů na veřejně prospěšné účely, fungování struktur a mechanismů buržoazního národního sociálního státu i stabilizovat politický systém buržoazní parlamentní demokracie. Marxistické obecně teoretické a metodologické přístupy, jež dovedou rozlišit technicko-ekonomickou (profesně zaměstnaneckou) a sociálně ekonomickou (třídně sociální) dělbu práce, diferenciaci a strukturaci společnosti,

neupadají do plytkého, povrchního empirismu, jenž se v sociologii projevuje ve formě rozmanitých variant stratifikačních teorií, které nechápou, že při zkoumání vývoje třídně sociální diferenciaci „postmoderního“ kapitalismu nevystačíme s popisem vnějších jevových tendencí o „přechodu od pouhé nerovnosti k naprosté nesouměřitelnosti“, a jsou proto formou buržoazního třídního sociálně filosofického sebevědomí, a tudíž jsou i dialektikomaterialistické metodologické přístupy uchráněny před mysticismem apokalyptických vizí perspektiv historického vývoje lidské společnosti a katastrofických scénářů společenského rozvoje, programově odmítajících hledání a nalézání alespoň obecně teoretických pozitivních, racionálních řešení rozporů postindustriálního globálního kapitalismu.

Tradeunionistická sociálně ekonomická praktická aktivita dělníků jakožto vlastníků pracovní síly, jež převrací vzájemný poměr mezi objektivně prvotními a druhotnými sociálně ekonomickými souvislostmi začlenění dělnických mas do profesně zaměstnanecké struktury, staví v běžném a masovém vědomí, myšlení a jednání dělníků do popředí sociálně ekonomická určení, která souvisí s jejich začleněním do kapitalistické třídně sociální dělby práce pouze druhotným a odvozeným způsobem, a naopak do pozadí odsouvá sociálně ekonomické charakteristiky, které jsou prvotní a určující z hlediska zařazení do třídně sociální struktury kapitalistického výrobního způsobu, a proto je takto vznikající ekonomické vědomí uvědoměním fetišistickým a iluzorním. Dělníci vystupují proti „přehnaným“ nárokům kapitalistů, snaží se při kolektivním obchodním vyjednávání o prodeji svojí pracovní síly dosáhnout co nejlepšího výsledku, ovšem samotnou dohodu o podmínkách prodeje a koupě tohoto zboží pokládají za rovnoprávnou a spravedlivou, ještě nechápou její podstatu, která spočívá ve výrobě absolutní nadhodnoty čili přivlastňování nezaplacené nadpráce. Tradeunionistické vědomí jako prostředek zabezpečení vyšší hmotné životní úrovně dělníků je zároveň i prostředkem integrace proletariátu do systému kapitalistických ekonomických vztahů. Buržoazie je sice ekonomickým bojem, opírajícím se o tradeunionistické vědomí, nucena k určitým ústupkům, ale energicky využívá vzniklou situaci pro dosažení politických výhod, pro hlásání a uskutečňování „třídního smíru“ v politice, což jí dovoluje zachovat kapitalistické vykořisťování a při vhodné příležitosti zesílit jeho intenzitu.

Na základě tradeunionistického ekonomického vědomí a zprostředkovaně skrze tradeunionistický hospodářský boj se formuje i tradeunionistické politické vědomí dělníků. To je ale rovněž iluzorní vědomí: dělníci předpokládají, že mohou dosáhnout řešení svých problémů, jakmile dosáhnou zavedení „spravedlivých zákonů“ neměnicího charakteru existujícího politického řádu. Politický program, který vypracovává proletariát v rámci tradeunionistického vědomí: boj za tovární zákonodárství, jež prosazuje například normy bezpečnosti práce, za svobodu stávek, legalizaci odborových organizací a dělnických politických stran, za prosazení zákonů o zdravotním, sociálním a důchodovém pojištění atd., čili za vytvoření struktur a mechanismů zmírňujících sociální dopady kapitalistického vykořisťování, se pohybuje v rámci uskutečňování cílů, které si klade tradeunionistické ekonomické vědomí: zkrácení pracovního dne, zvýšení mezd, růst hmotné životní úrovně, celkové zlepšení pracovních a životních podmínek atd. Dělníci pochopili pouze způsob vykořisťování, ale neobjevili jeho podstatu, proto i jejich tradeunionistický politický boj směřuje proti těmto způsobům a formám, nikoli proti vykořisťování jako fundamentálnímu kapitalistickému společenskému výrobnímu vztahu, směřuje proti kapitalistům, ne však proti kapitalismu. Omezené pochopení vlastních sociálně ekonomických zájmů plodí ohraničené představy o způsobech jejich obrany. Vznik představ o „spravedlivém a nespravedlivém“ zákonodárství podmíněný tradeunionistickým ekonomickým vědomím znamená, že na základě tradeunionistického ekonomického vědomí zprostředkovaně skrze tradeunionistické politické vědomí se formuje i právní vědomí dělníků, jež se rovněž pohybuje v zajetí tradeunionistických iluzí.

Již jsme připomenuli Leninovu myšlenku, že v tradeunionistickém vědomí se odráží protikladnost zájmů proletariátu a buržoazie, avšak ne ve své nesmiřitelnosti. Tato nesmiřitelnost se skrývá za iluzí politicko-právní rovnosti všech a každého v buržoazní občanské společnosti, především ji ale zahaluje fetišistické ekonomické vědomí, lživé chápání kapitalistických ekonomických vztahů. Marx ukázal, že nadpráce, kterou kapitalista dostává bez hodnotového ekvivalentu, zůstává v podstatě prací z donucení. Pro reprodukci kapitalistických sociálně ekonomických vztahů je nezbytné, aby se tato práce z donucení zdála dělníkovi „*výsledkem dohodnutého souhlasu*“ založeného na „*ceně práce*“ – pojmu ekonomického vědomí, jenž je podle Marxových slov typicky fetišistický, „*je stejně iracionální jako žlutý logaritmus*“³⁶

Kapitalista dodává suroviny, stroje, řídí výrobu, dělník dodává svoji práci. Zájmy dělníka a kapitalisty jsou protikladné v tom, že kapitalista se snaží oklamat dělníka při vyúčtování mzdy, když ale budeme kapitalistu kontrolovat a dožadovat se, aby každá ze zúčastněných stran dostala v souladu se svým přínosem, tedy aby byla práce zaplacená podle své „skutečné ceny“, potom budou naopak obě dvě strany zainteresovány na přírůstku produkce, neboť tak prý vzroste podíl každé z nich, mzdy dělníků mohou růst souběžně s narůstáním masy a míry zisku kapitalistických podnikatelů. Taková je logika fetišistického vědomí, z fetišismu vyrůstají teorie o „sociální harmonii“ v kapitalismu, „třídní spolupráci“ mezi proletariátem a buržoazií a vyplývají odpovídající politické závěry: falešné a iluzorní ekonomické vědomí plodí falešné a iluzorní politické vědomí a jednání.

Sociálně filosofické koncepce o údajně principiálně možné třídní spolupráci mezi proletariátem a buržoazií v sociálně ekonomickém rámci kapitalismu, jež prý mají společný zájem na růstu společenského bohatství, náleží k ideologické výbavě sociálního liberalismu a sociáldemokratismu, jsou ideovým zdrojem politické

strategie zaměřené na výstavbu struktur a mechanismů buržoazního „sociálního státu“ a s ním spjatých ideologických iluzí o tom, že tento údajně nadstranický „sociální stát“ dokáže úplně odstranit cyklické krize z nadvýroby, spojit hospodářskou efektivnost se svobodou a politickou demokracií, respektováním lidských a občanských práv, neboť progresivním zdaňováním zaměstnanců i zaměstnavatelů vytváří finanční zdroje pro vznik fondů na veřejné účely, jejich fungování umožňuje zmírňovat sociální dopady kapitalistického vykořisťování a zvyšovat masovou peněžní koupěschopnou poptávku obyvatelstva, přičemž tento „trvale nalezený humanismus“ kapitalistického „sociálního státu“ stimuluje trvalý ekonomický růst a zároveň se tak většina společnosti stává příslušníky „střední třídy“, která je, jak o tom hovořil již Aristoteles, třídně sociální základnou demokratického politického systému. Z toho důvodu tvořil a tvoří kupříkladu tak zvaný „švédský model socialismu“ – jenž praví mimo jiné, že socialismus a kapitalismus nevytvářejí kvalitativně rozdílné a nesmiřitelně protikladné sociálně ekonomické formace, nýbrž se jedná o dvě odlišné tendence společenského, civilizačního a kulturního vývoje, jež spolu konvergují – významný moment pluralitního spektra buržoazní ideologie a sociálně demokratické strany se strukturují jako politický subjekt, jenž v politickém systému formální buržoazní demokracie státního monopolního kapitalismu slouží prosazování vlastnických a mocenských zájmů vládnoucí monopolní velkoburžoazie tím, že sociálně demokratické strany fungují coby zprostředkující a převodový politický mechanismus od vládnoucích k ovládaným, od privilegovaných k neprivilegovaným, kdy lidé náležející k „dolním deseti milionům“ ve formě přijímání ideologických schémat, stereotypů a iluzí o „sociální harmonii“ a „třídní spolupráci“ masově a živelně nasávají do svého běžného každodenního vědomí buržoazní ideologii „horních deseti tisíc“, která v tomto případě tváří jako ideologie upřímně a veskrze humanistická.

Lidé, kteří v kapitalistickém systému náleží podle svojí objektivní vlastnické funkce k vykořisťovaným a diskriminovaným sociálně ekonomickým skupinám a zároveň do svého běžného vědomí živelně, samočinně nasávají a vstřebávají buržoazní ideologii, si tak v masovém měřítku osvojují světový názor čili formu společenského sebevědomí a způsob duchovně praktického osvojení světa vládnoucí třídy buržoazní občanské společnosti, automaticky spojují své osobní naděje s vývojovými perspektivami kapitalismu, chovají ve svých srdcích upřímnou víru, že kapitalistický způsob výroby je „nejlepším ze všech možných světů“, pro jehož zachování nutno přinést i oběť nejvyšší, uctivě se klaní všem fetišům a idolům, které jim k uctívání předkládá buržoazní propaganda – a živelně a samočinně si tak osvojují jistá schémata uvažování, třídění, uspořádávání a zobecňování empirických faktů, v nichž se zračí realie života buržoazní společnosti, a pochopitelně i určité stereotypy sociálně politického jednání, jež jsou v diametrálním rozporu s jejich objektivním celotřídním zájmem, a naopak jsou v souladu pouze s celotřídním zájmem velkoburžoazní finanční oligarchie, jejich třídního nepřítele.³⁷ Pro duchovní atmosféru a myšlenková schémata českých voličů před parlamentními volbami v roce 2010 byl velmi typický názor jisté devatenáctileté slečny, která prohlásila, že KSČM a ČSSD jsou jedna a tatáž politická strana, která tu vládla před rokem 1989. Dlouhodobě nezaměstnaný muž z Moravy zase pln svatého nadšení zjevil světu, že teprve ODS ho naučila, že si musí hledat práci aktivně sám, když mu odepřela nárok na další dávky v nezaměstnanosti, čímž si alespoň osvojí schopnost být flexibilní na trhu práce a státní pokladna neutrpí finanční újmu – přičemž, jak se později ukázalo, tento bodrý výpěstek plodné země moravské muž zůstal nezaměstnaným i po volbách: zda je tento hrdý potomek slavných Moravanů, co se údajně tak statečně bilí u Letohrádku Hvězda, stále pln jásavého vytržení z faktu, že nepobírá žádnou podporu v nezaměstnanosti, není známo.³⁸

Do diskuse o výsledcích parlamentních voleb roku 2010 se cítil být povinován zasáhnout i univerzitní profesor Jan Pirk, kardiochirurg, jenž ve svém oboru patří možná ke světové špičce, a tak se čtenáři Práva mohli dočíst: „*Jsem zase pyšný, že jsem Čech*“. Pan profesor se ve stejnojmenném článku svěruje, že „*v posledním půlroce, na základě předvolebních průzkumů jsem přestával být hrdý na to, že jsem Čech. Velice mě zarazelo, že podle nich většina obyvatel podléhá laciným populistickým slibům, že lze žít s „výdobytky socialismu“ a mít přitom kapitalistickou životní úroveň. Že dluhy, které nezodpovědná vláda udělá, nikdo nebude muset platit. Říkal jsem si se smutkem v duši, že každý národ má takovou vládu, jakou si zasluhuje. V rozhovorech s novináři před volbami jsem se nikdy netajil tím, že já ale takovou stranu volit nemůžu a že budu volit v politickém spektru vpravo od středu. Výsledky voleb mě velice překvapily. Ukázalo se, že většina národa chce od života něco víc než mít laciné pivo, guláš a lístky na fotbal. Velice mě potěšil přístup mladých lidí, kteří si uvědomují, že již nyní rozhodují o tom, jaký bude celý jejich další život a zda budou moci, až k tomu nastane jejich čas, odejít do spokojeného a odpovídajícího důchodu. Že pokud chtějí, aby jejich rodiče či oni sami, v případě, že budou potřebovat nějakou velice nákladnou léčbu, ji dostali, a souhlasí s tím, že si prostě ten anopyrin koupí. Ukázalo se, že moje obavy o ducha našeho národa byly naštěstí liché. Jsem velice rád, že většina národa je rozumná a pochopila varování před vyhazováním peněz na úkor nastupující generace. Jsem opět hrdý na to, že jsem Čech.*“³⁹ Co dodat k těmto myšlenkovým perlám váženého pana profesora, může-li se náš úsudek opřít o nezvratná fakta, jež dokládají následující sociálně ekonomický a politický vývoj české společnosti? Mohli bychom zajisté parafrázovat slavný výrok doktora Štrosmajera z televizního seriálu „Nemocnice na kraji města“ v jedinečném hereckém podání Miloše Kopeckého: „*Kdyby hloupost nadnášela, létali by i někteří univerzitní profesori a doktoři přírodních věd jako holubičky!*“ Je naprosto zjevné, že člověk, jemuž se v hlavě usadila

ideologická schémata reakční společenské třídy – což se samozřejmě týká i schémat a stereotypů sociálně mytologické ideologie vládnoucí třídy řídicího aparátu předlistopadového reálně existujícího socialismu! – a nedokáže se vymanit z „magické přitažlivosti“ lumpenburžoazní ideologie, onemocněl tím láskou k hlouposti, která se dotýká hvězd, musí uvažovat a jednat buď jako hlupák či jako gauner nebo jako obojí dohromady, a to i případně, že se jedná o světově proslulou lékařskou kapacitu.

Je příznačné, že tito lidé si nějaké ovlivňování svého politického smýšlení a jednání ze strany vládnoucí buržoazní ideologie vůbec neuvědomují, nejsou ho schopni přiznat veřejně a dokonce ani sami před sebou, jsou naopak přesvědčeni, že se ke svým názorům domysleli pouze a jedině sami, svou vlastní hlavou, neboť je přece nad slunce jasnější, že „za všechno můžou komunisti“ a hlavní je, „aby se komunisti zase nedostali k moci“ – což pochopitelně žádný projev buržoazní ideologie není! K nejgrotesknějším jevům polistopadového vývoje české společnosti náleží, že dolní vrstvy mafiánského lumpenkaptalismu, jejichž myšlení a jednání je ovládáno buržoazní politickou ideologií po způsobu primitivního, stupidního antikomunismu, jsou prokapitalisticky možná ještě uvědomělejší než vrstvy horní, přitom však není český lumpenkaptalismus v o nic menší finanční a hospodářské krizi než například kapitalistický systém v Řecku, kde obyčejní pracující rozhodně tak vzorně kapitalisticky uvědomělí nejsou.

Když Lenin zkoumá a rozebírá struktury a mechanismy, které by sociálně ekonomickým masám diskriminovaných a vykořisťovaných umožnily dobrat se třídního revolučního socialistického uvědomění, aby našel adekvátní model formování třídního vědomí dělnické třídy, píše: „*Kdo orientuje pozornost, všímavost a uvědomění dělnické třídy dělnické třídy výhradně nebo třeba jen převážně na dělnickou třídu samu, není sociální demokrat, protože dělnická třída nemůže dojít k sebezpoznání, nemá-li naprosto jasné představy o vzájemném poměru všech tříd dnešní společnosti*“⁴⁰ ... „*Třídní politické uvědomění může být dělníkovi dáno pouze zvenčí, tj. z jiných zdrojů než je hospodářský boj a sféra vztahů dělníků k zaměstnavatelům. Oblast, z níž jedině lze toto poznání načerpat, je sféra vztahů všech tříd a vrstev ke státu a k vládě, sféra vzájemných vztahů mezi všemi třídami.*“⁴¹ „*Protože o tom, že by dělnické masy měly samostatnou ideologii, kterou by si samy vytvářely přímo v průběhu svého hnutí, nemůže být vůbec řeč*“, píše dále Lenin, „*otázka zní pouze takto: buď buržoazní, anebo socialistická ideologie. Střední cesta neexistuje (protože lidstvo žádnou „třetí“ ideologii nevytvořilo a ve společnosti drásané třídními rozpory mimotřídní nebo nadtřídní ideologie vůbec ani existovat nemůže). Proto jakkoli oslabovat socialistickou ideologii, jakkoli zanedbávat tuto ideologii znamená zároveň posilovat ideologii buržoazní. Mluví se o živelnosti. Avšak živelný vývoj dělnického hnutí vede vlastně k tomu, že se dělnické hnutí podržuje buržoazní ideologií, že jde vlastně podle programu Kréda, protože živelné dělnické hnutí je tradeunionismus, je to Nur-Gewerkschaftlerei, a tradeunionismus znamená právě ideové ztročení dělnictva buržoazií. Proto je naším úkolem, úkolem sociální demokracie bojovat proti živelnosti, odvrátit dělnické hnutí od této živelné snahy tradeunionismu uchýlit se pod křídla buržoazie a dostat je pod křídla revoluční sociální demokracie.*“⁴²

Jestliže tradeunionistický hospodářský a politický boj proti zaměstnavatelům v jednotlivých výrobních odvětví a vládě, jenž není svou sociálně ekonomickou podstatou nic jiného než realizace sociálně ekonomické praktické aktivity dělníků coby individuálních a vzájemně izolovaných vlastníků pracovní síly, kteří se tak učí prosazovat tuto jedinou vlastnickou subjektivitu, kterou jim dovoluje systém kapitalistických ekonomických vztahů, co nejspěšněji vymáhat na jednotlivých kapitalistech a vládě kapitalistů co nejnvýhodnější podmínky prodeje tohoto svého jediného vlastnictví a zboží na trhu práce, což v masách dělníků samočinně a živelně formuje vědomí, které sice postihuje formy a metody, nikoli však podstatu kapitalistického vykořisťování, jež sice odráží protiklad mezi zájmy zaměstnanců a zaměstnavatelů, nikoli však nesmiřitelný třídně sociální antagonismus proletariátu a buržoazie, antagonistický zájmový protiklad mezi dělnickou třídou a buržoazním společenským zřízením, – pak dle Leninova názoru se v proletářských masách může utvářet opravdu třídní uvědomění, jež by postihovalo fundamentální sociálně ekonomická určení, která vymezují postavení dělnické třídy ve třídně sociální diferenciaci a dělbě práce kapitalistické společnosti, jež by dospívalo k poznání objektivního celotřídního zájmu a revoluční společenské úlohy proletariátu, pouze zprostředkovaně, nepřímo, tak říkajíc „oklikou“, skrze a prostřednictvím revolučně kritické politické praxe. Politika je koncentrovaným, zobecněným výrazem především sociálně ekonomických, třídně sociálních vztahů a zájmů ve společnosti, má tedy, řečeno pojmoslovím filosofie Slavoj Žižka, „dimenzi univerzality“, a proto jestliže „*tradeunionistická politika dělnické třídy je vlastně buržoazní politika dělnické třídy*“⁴³, pak politická aktivita příslušníků dělnické třídy ve formě revolučního politického třídního boje je v těchto podmínkách jedinou aktivitou, díky níž proletariát čerpá a nabývá poznání vztahů všech tříd a vrstev kapitalistické společnosti k buržoaznímu státu a vládě, poznání vzájemných vztahů mezi všemi třídami, aktivitou, která třídu stmeluje, v níž dělnická třída vystupuje jako celek, konfrontuje své základní celotřídní zájmy se zájmy buržoazie, vystupuje jako zosobněná negace kapitalistického soukromého vlastnictví výrobních prostředků i celé kapitalistické organizace společenských výrobních vztahů a mění se tak z třídy „o sobě“ ve třídu „pro sebe“.

„*Uvědomění dělnické třídy*“, píše Lenin, „*nemůže být uvědoměním opravdu politickým, nedovedou-li dělníci reagovat na naprosto všechny případy zvlé a útlaaku, násilí a zneužívání, ať už se týkají kterékoli třídy, a reagovat jedině ze sociálně demokratického hlediska a žádného jiného hlediska. Dělnické masy nemohou být*

opravdu třídně uvědomělé, jestliže se dělníci nenaučí na konkrétních a přitom ovšem palčivých (aktuálních) politických faktech a událostech pozorovat všechny ostatní společenské třídy ve všech projevech jejich duchovního, morálního a politického života, jestliže se nenaučí provádět v praxi materialistickou analýzu a materialistické hodnocení všech stránek činnosti a života všech tříd, vrstev a skupin obyvatelstva.⁴⁴ A Lenin pokračuje: „Proto je velice škodlivé a svým praktickým významem velice reakční, když naši ekonomické hlásají, že hospodářský boj je nejšíře použitelným prostředkem k zapojení mas do politického hnutí. Má-li se dělník stát sociálním demokratem, musí mít jasnou představu o hospodářské povaze a sociálním i politickém profilu statkáře, kněze, vysokého hodnostáře, rolníka, studenta i tuláka, musí znát jejich silné i slabé stránky, musí se vyznat v běžných frázích a všelijakých sofismatech, jimž každá třída a každá vrstva zastírá své egoistické spády a své skutečné „ledví“, musí se vyznat v tom, které instituce a zákony vyjadřují ty které zájmy a hlavně jak je vyjadřují. Tuto „jasnou představu“ člověk nepochytí z žádné knihy: tu mohou dát jen konkrétní čerstvá odhalení toho, co se děje v daném okamžiku kolem nás, o čem kdekdo mluví podle svého, nebo co si třeba všichni jen šušejí, o čem svědčí ty a ty události, ty a ty cifry, ty a ty soudní rozsudky aj. Toto zevrubné odhalování politických poměrů je nezbytnou základní podmínkou výchovy mas k revoluční aktivitě.“⁴⁵ Lenin by patrně dodal, že i profesor Keller by mohl pochopit, že revoluční dělnické hnutí nelze uzavírat do rámce „solidaristické uzurpační strategie“⁴⁶, která absolutizuje úsilí dělníků o zkrácení pracovní doby, zvýšení mezd atd. v rámci tradeunionistického hospodářského a politického boje a odpovídá tomu proudu ruského dělnického hnutí na přelomu devatenáctého a dvacátého století, jež Lenin nazývá ekonomismus, čímž by profesor Keller osvědčil své nesporné radikálně levicové politické uvědomění.

Je zároveň samozřejmé, že pro tuto aktivitu si musí dělnická třída vytvořit určité podmínky, že do revolučně kritické sociálně politické praxe nevstupují příslušníci dělnické třídy automaticky, ale jen díky aktivní úloze zvláštního institucionálního politického subjektu – revoluční marxistické strany, jež „neřídí pouze boj dělnické třídy za výhodné podmínky prodeje pracovní síly, ale také její boj za odstranění společenského řádu, který nutí nemajetné, aby se prodávali bohatým. ... nezastupuje dělnickou třídu jen proti určité skupině podnikatelů, nýbrž proti všem třídám dnešní společnosti a proti státu jakožto organizované politické síle.“⁴⁷ Marxistická revoluční strana ztělesňuje spojení teorie vědeckého socialismu s masovým dělnickým hnutím, zosobňuje revoluční třídní svazek nejuvědomělejších příslušníků dělnické třídy a dalších sociálně ekonomických skupin pracujících mas, diskriminovaných a utlačovaných systémem kapitalistického vykořisťování, je třídně uvědomělým oddílem, ideovým předvojem dělnické třídy vyzbrojeným znalostí zákonů historického vývoje společnosti a třídního boje, marxistickým teoretickým a metodologickým přístupem ke zkoumání rozdílu mezi profesně zaměstnanou a třídně sociální strukturou společnosti – což platí nejen vůči buržoazii v kapitalismu, nýbrž i v poměru ke vládnoucí třídě řídicího aparátu předlistopadového reálného socialismu! Revoluční strana je zároveň též organizovaným oddílem dělnické třídy, jehož členové se na základě dobrovolné, uvědomělé kázně podřizují usnesením strany, bez čehož by strana nemohla mít jednotnou vůli, dosáhnout akční jednoty svého členstva, vést boj dělnické třídy; strana tak může vést v praxi boj dělnické třídy a usměrňovat jej k jednomu cíli jedině tehdy, budou-li všichni její členové zorganizováni v jednotný společný oddíl, spjatý jednotou vůle, akční jednotou a jednotou dobrovolné kázně, která je závazná jak pro předáky, tak pro „obyčejné“ členy, takže se členstvo strany nemůže v žádném případě dělit na „vyvolené“, pro něž neplatí stranická kázeň a kteří se nemusejí podřizovat stranickým usnesením, a na „nevyvolené“, kteří se musejí řídit stranickými usneseními a na něž se vztahuje i stranická kázeň; revoluční marxistická strana je organizačním předvojem, nejvyšší formou politické organizace dělnické třídy, jejím posláním je vést další organizace, v nichž se dělníci mohou sdružovat, především organizace odborové. Lenin soudil, že pouhé ideové sjednocení k vytvoření revoluční strany nestačí, že k vítězství proletariátu je nezbytné ideovou jednotu utužit „materiální jednotou organizace“, a v této souvislosti poznamenává: „Proletariát nemá v boji o moc jinou zbraň kromě organizace. Proletariát, roztráštěný panstvím anarchické konkurence v buržoazním světě, zdeptaný otrockou prací pro kapitál, srážený ustavičně „na dno“ úplné bídy, zpustnutí a degenerace, se může stát a jistě se stane nepřemožitelnou silou jedině proto, že jeho ideové sjednocení na základě marxistických zásad je upevňováno materiální jednotou organizace stmelující milióny pracujících v armádu dělnické třídy. Této armádě neodolá ani zchátralá moc ruského samoděržaví, ani chátrající moc mezinárodního kapitálu.“⁴⁸

Je jasné, že zdravý vnitřní život revoluční marxistické strany zahrnuje názorovou pluralitu a naprostou svobodu diskusí a polemik (samozřejmě v rámci světónázorové, hodnotové a programové orientace strany), výstavbu všech stranických orgánů demokratickou volbou zdola, současně se ovšem názorová svoboda pro menšinový názor musí po přijetí stranického usnesení spojit s podřízením menšiny většině a vnitrostranická demokracie musí být spojena s podřízením nižších stranických orgánů orgánům vyšším, podřízením všech organizací jednotnému vedoucímu orgánu, jímž je sjezd strany a mezi sjezdy Ústřední výbor – bez těchto zásad není možná organizační celistvost a akční jednotota strany. Je třeba zdůraznit, že v Leninově době byla sociálně demokratická strana Ruska, jež musela v podmínkách feudálního politického systému a carského samoděržaví pracovat po velkou většinu doby v hluboké ilegalitě, vzorem názorové svobody a vnitrostranické demokracie (takže by si například i Haló noviny mohly vzít z Leninových bolševiků příklad v tom, že je třeba otevřeně diskutovat o palčivých otázkách vnitrostranického života, jelikož „boj názorových odstínů ve straně je nezbytný

a nevyhnutelný, pokud nevede k anarchii a k rozkolu, pokud se vede v mezích schválených společně všemi soudruhy a členy strany“⁴⁹), současně též i vzorem akční jednoty a akceschopnosti, jinak by nebyla schopna dovést ruský proletariát k vítězství v říjnu roku 1917.

Obecně vzato dlužno mít ale stále na zřeteli, že pokud jde o Leninovo pojetí procesu vnášení revoluční socialistické ideologie do dělnických mas, je jeho značnou redukcí interpretační přístup, který sice doceňuje rozhodující úlohu revoluční strany pro zprostředkování přijetí revoluční ideologie, který však zároveň nechápe, že rozhodujícím momentem tohoto pojetí je důraz nikoli na vedoucí, řídicí a organizační funkci strany, nýbrž na proces vtahování mas do politické aktivity vedené stranou, v němž strana zprostředkuje masám praktické zkušenosti z politického boje a ve kterém se, což je rozhodující, příslušníci dělnické třídy přetvářejí z role pouhého manipulovatelného objektu politiky v aktivní a činný politický subjekt společenského vývoje – neboli v aktivní a činný subjekt onoho zobecněného a koncentrovaného vyjadřování a prosazování všech společenských vztahů a zájmů, tedy především vztahů a zájmů sociálně ekonomických a sociálně třídních, jak můžeme definovat politiku, čímž proletariát realizuje svůj objektivní celotřídní zájem, jenž spočívá v řešení rozporu mezi zespolečenštěním práce a výroby kapitalistickým soukromým přivlastňováním výrobních prostředků coby zvěcnění minulé mrtvé práce, překonání podřízené živé práce logice pohybu práce mrtvé, podřízené společnosti zvěcnění společenských vztahů. Právě v tomto procesu, kdy masy pracujících pod vedením strany aktivně a ve stále větším měřítku vstupují do revolučního politického třídního boje, se stav jejich vědomí zásadně mění. Jen v této politické aktivitě se učí uvažovat a jednat jako příslušníci, respektive spojenci dělnické třídy v třídním boji, z pozic svých základních dlouhodobých zájmů, jako skutečný subjekt společenského vývoje, společenských vztahů, formuje se v nich třídní neboli revoluční socialistické uvědomění, přičemž se na podkladě získaných politických praktických zkušeností utváří nezbytný emocionální základ pro přijímání revoluční ideologie čili přeměny poznatků obsažených v teoreticko-logické soustavě kategorií vědeckého socialismu v osobní ideové a politické přesvědčení stále rostoucího počtu dělníků. Znovu opakujeme, že tato politická aktivita zprostředkovaná vlastní politickou stranou nahrazuje dělníkům formativní vliv ekonomické vlastnické aktivity, od nichž jsou v podmínkách kapitalismu – alespoň toho kapitalistického výrobního způsobu, jež znali a pojmově teoreticky modelovali Marx a Lenin – odcizeni a která jako jádro každodenních aktivit formuje v sociálně ekonomických masách diskriminovaných a vykořisťovaných třídně uvědomělé postoje příslušníků buržoazie, buržoazní třídní vědomí.⁵⁰

Revoluční strana zpředměňuje spojení předvoje dělnické třídy s milionovými dělnickými masami a „obyčejní“ i „neobyčejní“ členové komunistické strany musejí mít stále na paměti, že i kdyby byla strana nejdokonalejším předvojem, i kdyby byla zorganizována sebelépe, nemůže existovat a rozvíjet se bez spojení s masami neorganizovanými ve straně, nemůže existovat a rozvíjet se, pokud se toto spojení nerozšiřuje a neutužuje. Pokud by se marxistická revoluční strana uzavřela do sebe, izolovala od mas a ztratila nebo jen oslabila spojení se svou třídou, musí pozbýt důvěry a podpory mas a neodvratně propadnout zkáze. Aby mohla strana plnit své úkoly a rozvíjet se, musí rozšiřovat svoje spojení s masami a získat důvěru milionových mas své třídy.⁵¹ „*Abychom byli sociálně demokratickou stranou*“, píše Lenin, „*musíme právě dosáhnout podpory třídy. Nikoli strana musí obklopovat spikleneckou organizaci, jak se domníval soudruh Martov, nýbrž revoluční třída, proletariát, musí obklopovat stranu zahrnující jak spiklenecké, tak nespiklenecké organizace.*“⁵²

V Leninově pojetí se boj za hospodářské a sociální požadavky dělníků, které představují, jak říkali svého času ruští ekonomisté, „*jediné konkrétní a hmatatelné výsledky boje dělníků*“, stává součástí revolučního politického třídního boje za sociálně ekonomické osvobození proletariátu, naprosto přirozené a pochopitelné úsilí o zlepšení pracovních podmínek, zkrácení pracovní doby a zvýšení mzdy neboli realizaci přímých a bezprostředních sociálně ekonomických souvislostí profesně zaměstnaneckých rolí dělníků, jež spočívají především ve snaze o co nejvyšší finanční příjem a od toho se odvíjející hmotnou životní úroveň, zapadá do procesu realizace objektivního celotřídního zájmu dělnické třídy na vybudování politického systému diktatury proletariátu, jenž vyplývá z postavení dělnické třídy ve třídně sociální strukturaci kapitalismu, diktatury proletariátu, která jako jediná může i vládnoucí české mafiánské lumpenburžoazii zabránit, aby si přetvořila buržoazní národní sociální stát k obrazu svému, v orgán péče pouze o její sociální blaho a nástroj ochrany jejího sociálního pohodlí: Karel Marx svého času označil za příklad diktatury proletariátu Pařížskou Komunu, která byla, jak je známo, dle buržoazně demokratických právních norem a nejsvobodnějším nejdemokratičtějším státním politickým útvarem devatenáctého století v Evropě a konec konců i na celém světě; předlistopadový model socialismu nebyl, jak je také známo, diktaturou proletariátu, nýbrž diktaturou řídicího aparátu nad proletariátem.

Dle Leninova pojetí musí být revoluční politická strana nového typu stranou profesionálních revolucionářů – Leninova koncepce o formách a metodách, jimiž se může tradiční průmyslový proletariát dobrat přeměny z třídy „o sobě“ ve třídu „pro sebe“, tak reaguje na skutečnost, že v epoše monopolního kapitalismu se dělnická aristokracie a dělnická byrokracie, jež se formovala z funkcionářů a poslanců sociálně demokratických stran, odborových předáků a činovníků nejrůznějších – například vzdělávacích – spolků, které vznikaly v rámci a kolem bouřlivě se rozvíjejícího dělnického hnutí, stává třídní základnou reformistické a oportunistické politické strategie, jež ovládla na konci devatenáctého století sociálně demokratické strany druhé Internacionály.⁵³

Leninův model se osvědčil jak v podmínkách hluboké ilegality za carského režimu, tak i v období, kdy revoluční strana mohla bezprostředně přikročit k uskutečnění svého maximálního programu – svržení moci buržoazie a nastolení diktatury proletariátu. A dokonale se osvědčil nejenom v carském Rusku, nýbrž i například v Československu v období mezi první a druhou světovou válkou a umožnil Komunistické straně Československa, aby zvítězila v politickém střetnutí v únoru 1948.

Možnosti přeměny kognitariátu z třídy „o sobě“ v třídu „pro sebe“

Leninův projekt marxistické politické strany reaguje, i když o tom přímo nehovoří, na zákon německého sociologa Michelse, jenž pravil, že i v dělnických sociálně demokratických stranách a odborových sdruženích se musí projevovat účinkování zákona údajně neodvratné oligarchizace mocenského politického rozhodování: pro předáky odborových svazů, funkcionáře organizačního aparátu, členy vedení, zastupitelských sborů a parlamentní poslance sociálně demokratických stran se stávala mocenská rozhodovací funkce, do níž byli zvoleni, zdrojem růstu finančních příjmů a hmotné životní úrovně, zlepšování osobního sociálního a ekonomického postavení ve společnosti, jejich politická aktivita tak vlastně kopírovala, nahrazovala a umocňovala vlastnickou aktivitu klasických industriálních proletářů spočívající, jak jsme již také nesčíslněkrát zmínili, ve vytváření co nejlepších podmínek prodeje pracovní síly (coby jejich jediného zboží a soukromého vlastnictví, které profesním skupinám tradičních dělníků dovolují sociálně ekonomické vztahy klasické kapitalistické masové strojové průmyslové velkovýroby) na trhu práce formou a cestou tradeunionistického hospodářského a politického boje proti jednotlivým kapitalistům či kapitalistickým zaměstnavatelům určitého průmyslového výrobního odvětví a buržoazní vládě – a právě proto jako taková mohla ona sociálně politická aktivita živelně a samočinně formovat alespoň u některých z nich tradeunionistické politické, ekonomické (právní, mravní, filosofické) vědomí a sebevědomí, neboli uvědomění, které představuje ideové, ideologické podřízení dělnické třídy buržoazii, buržoazní ideologii dělnické třídy. Není proto divu, že dělnická stranická byrokracie, která se formovala z funkcionářů a poslanců sociálně demokratických stran či odborových předáků (stejně tak jako ideová souběžci z řad maloburžoazní inteligence, které přitahoval mohutný růst dělnického hnutí), byla například v německé sociální demokracii či francouzské socialistické straně v období relativně pokojného vývoje kapitalismu v poslední čtvrtině devatenáctého století a na přelomu devatenáctého a dvacátého století třídě sociální živnou půdou pro tendence k revizi marxistické teorie o socialistické revoluci a nastolení proletářské diktatury i k oportunistu v praktické politice, jenž se projevoval třeba snahou vstupovat do reakčních buržoazních vlád – stejně jako k oportunistu v otázkách organizační výstavby strany, neboť straničtí byrokraté usilovali o zvětšení svých mocenských pozic, čímž v dělnických stranách docházelo k odcizování procesu strategického politického řízení a rozhodování od členské základny strany a objektivního celotřídního zájmu proletariátu.

Leninův model musel z toho důvodu – a samozřejmě také vzhledem k okolnostem, že v lůně carského policejně byrokratického režimu mohla revoluční dělnická strana působit jedině v hluboké ilegalitě – koncipovat ruskou sociální demokracii jako stranu nového historického typu, jejíž úzké vedoucí a organizační jádro tvořili lidé, kteří se cele věnovali práci pro stranu. Lidé, kteří museli nejpřísněji dodržovat zásady utajení i pravidla konspirace a učili se být existenčně závislí na straně, se v první řadě stávali objektem stíhání a pronásledování ze strany carské politické policie (neboť jedině „privilegium“, jímž nestvůrné carské samodržaví „vyznamenávalo“ lidi, kteří náleželi k nejužšímu okruhu jádra strany – a měli by tak dle Michelsovy teorie náležet ke stranickým „oligarchickým vládcům“, kteří si monopolně přivlastnili politické rozhodování ve straně –, spočívalo v tom, že je jako první očekávala sibiřská katorga (neboli vyhnanství a nucené práce na Sibiři), že se před nimi jako prvními otevíraly brány carských kriminálů, nebo jim dokonce v krajním případě byla jedinou odměnou za pracovní výkony profesionálních revolucionářů cesta na popraviště, kde mohli očekávat kulku od popravčí čtyř nebo katovu oprátku a šibenici), a tudíž mohla takto vyprojektovaná strana plnit funkci samosprávné politické organizace revolucionářů z povolání, jež byla imunní vůči všem snahám reakčních vládnoucích společenských tříd zkorumpovat funkcionáře revolučně demokratického politického hnutí, v níž vládla opravdová komunistická rovnost mezi členy vedení, pracovníky výkonného aparátu a „obyčejnými“ členy strany, ve které nemohla vzniknout žádná oligarchická mocenská skupina, jež by byla „rovnější než ostatní“ a nemusela se podřizovat usnesením stranických orgánů a organizačnímu řádu strany. Je ovšem otázka, zda si Lenin uvědomoval, že díky jeho modelu revoluční politické strany představují – zpočátku jistě čistě formálně, pouze jako vnější forma bez konkrétního sociálně politického a sociálně ekonomického obsahu – profesionální revolucionáři coby zvláštní profesně zaměstnanecká skupina zveličenou mocenskou funkcí, zveličenou proto, že jejich finanční příjmy i celkové hmotné zajištění budou záviset na perspektivách mocenské úlohy, kterou bude v budoucnu hrát revoluční dělnická strana v politickém systému a životě ruské společnosti. Znovu opakuji: tato zveličená privilegovaná mocenská politická funkce se zrodila jako čistě abstraktní, formální možnost, jakmile ale jednou vznikla, nesla v sobě „zakódovanou“ a „zaprogramovanou“ logiku přeměny možnosti ve skutečnost, logiku, která začala prakticky fungovat v období po vítězství proletářské socialistické

revoluce, kdy bolševická strana získala vedoucí úlohu čili monopol na politickou moc v sovětském státě; uvědomme si přece ještě jednou, že Lenin modeluje na začátku dvacátého století revoluční dělnickou stranu jako samosprávnou politickou organizaci, jde ovšem právě – a pouze! – o politickou samosprávnost, o samosprávnost uzavřenou v hranicích politiky, a právě zde spočívalo „čertovo kopýtko“ Leninova modelu revoluční dělnické strany.

A tak ani příliš nepřekvapuje, že lidé, kteří v době boje proti carskému samodržství a dále pak v etapě přerůstání demokratické revoluce v revoluci proletářskou, socialistickou měli jako zaměstnání revolučně demokratickou politickou aktivitu, revoluční třídní politický boj dělnické třídy, si po vítězství bolševické revoluce postupně zprofesionalizovali nahrazování přímé a bezprostřední vlastnické subjektivity dělnické třídy – pochopitelně že s těmi nejušlechtlejšími motivy, v zájmu dělnické třídy a obecného blaha! –, čímž se tito profesionální revolucionáři stali jádrem formující se třídy řídicího aparátu, která přeměnila diktaturu proletariátu v diktaturu řídicího aparátu nad proletariátem a nakonec dovedla reálný socialismus k obnovení kapitalismu, k destrukci a likvidaci sociálních vymožeností, jež při všech svých objektivních nedostacích stalinský model socialismu vytvořil: a tento proces rozkladu reálného sepětí stalinistických komunistických stran s dělnickou třídou v zemích reálného socialismu zpětnovazebně působil na možnosti a schopnosti stalinistických komunistických stran ve státech reálného kapitalismu spojovat vědeckou teorii s revolučním dělnickým hnutím a vtahovat masy příslušníků dělnické třídy do revolučně kritické politické praxe. Kruh se uzavřel: vládnoucí třída řídicího aparátu první historické vývojové formy socialismu naprosto vyčerpala svůj kdysi relativně pokrokový a revoluční sociálně historický potenciál a stala se třídou, jež už se hodí pouze na smetiště dějin. Z toho plyne, že sociálně mytologická ideologie protosocialistické vládnoucí třídy již nemůže být v žádném případě pramenem filosofie a politické strategie opravdu moderní radikálně levicové, revoluční politické strany. Historický vývoj stalinského typu socialismu, proces rozpadu, rozkladu a transformace třídy reálně socialistického řídicího aparátu tak odhalil i „skrytou vadu“ Leninova modelu utváření třídního socialistického vědomí v masách příslušníků dělnické třídy.

Logika vlastnického jednání nevládníka výrobních prostředků a vlastníka pracovní síly tak vede u klasického industriálního proletariátu k formování tradeunionistického, buržoazního vědomí dělnické třídy. Podobně i reformistická politická praxe nemohla vést k ničemu jinému než k masovému pronikání buržoazní ideologie do vědomí dělníků. A nyní se ukázalo, že i revoluční politická praxe v leninském pojetí má svá úskalí a omezení. Vyplyvá z toho, že neexistuje žádný způsob, jímž by si dělnická třída uvědomila svou revoluční společenskou úlohu a že je tudíž socialistická revoluce neuskutečnitelná, neboť její třídně sociální subjekt nemůže vůbec vzniknout? Myslím si, že zde je pramen hlubokého světonázorového pesimismu sociálně kritické filosofie frankfurtské školy, jež například ústy Herberta Marcuseho hovořila o tom, že v průmyslově nejrozvinutějších a nejbohatších kapitalistických státech se proletariát integroval do vlastnické struktury monopolního kapitalismu, nemá revoluční třídní vědomí, neprojevuje revoluční politickou aktivitu, neboť jeho buržoazní vědomí je sociálně konformisticky „šťastné“. ⁵⁴ Je také známo, že reálně existující socialismus nebyl schopen zformovat žádnou relativně stejnorodou a soudržnou sociálně ekonomickou skupinu, jež by dokázala stalinský typ socialismu pozitivně překonat, a proto se vládnoucí společenskou třídou ve všech „postkomunistických“ zemích stala mafiónská, polokoloniálně závislá lumpenburžoazie, jejíž součástí se staly i „transformace schopné“ části třídy řídicího aparátu reálného socialismu – především ekonomicko-finanční byrokracie i část byrokracie státně administrativní. Zdá se mi, že tato skutečnost posiluje spíše pesimistické vidění a rozumění možností revolučního překonání kapitalismu. Problém formování třídního – právě třídního, nikoli pouze profesně zaměstnaneckého! – vědomí dělnické třídy není vůbec vyspekulovaný, je naopak zcela reálný a nelze jej ani obcházet, ani zamlouvat opakovaním starých a známých mouder „marxismu-leninismu“.

Soudobý „postmoderní“ kapitalismus charakterizuje rozvíjení nové společenské výrobní síly – „průmyslu“ rozvoje lidských schopností. K investování do rozvoje lidských schopností nevede kapitál žádná láska k člověku a k lidstvu: jde samozřejmě o to, aby se rozvíjela schopnost konkrétní živé práce námezdně pracujícího nevládníka být produktivní pro kapitál, schopnost jeho pracovní síly být zdrojem nové formy dodatečného a mimořádného zisku – kognitariárního zisku. Kapitál investující do produkce kognitariárního zisku hraje v kapitalistickém způsobu výroby sociálně ekonomickou roli kognitariárního kapitálu, který tak realizuje Marxovu vizi o všeobecné práci coby zdroji společenského nadvýrobku a společenského bohatství, podle níž se volný čas stává měřítkem společenského bohatství a růst volného času může být z hlediska bezprostředního procesu pokládán za „*produkcí fixního kapitálu, přičemž tento fixní kapitál je sám člověk*“. ⁵⁵ V tomto společenském výrobním procesu vznikají i nové profesně zaměstnanecké skupiny dělnické třídy. V soudobém kapitalismu se ve stále větší míře stává živá konkrétní práce vědců, inženýrů, konstruktérů, počítačových programátorů atd. přímo a bezprostředně produktivní pro kapitál. Svou objektivní vlastnickou rolí spočívající v tom, že svou práci směřují za peníze jako variabilní kapitál, se tito vysokoškolsky a vědecky kvalifikovaní pracovníci stávají příslušníky kognitariárního proletariátu (neboli proletariátu vědomostního, znalostního) – nové profesně zaměstnanecké skupiny vysoce kvalifikovaných příslušníků dělnické třídy, zosobňujících všeobecnou práci v „*nejvyšším stupni dokonalosti*“. ⁵⁶

Je zcela nesmyslné tvrzení, že „dělnická třída mizí“, neboť dělnická třída není socioprofesionální skupina manuálních pracovníků. V současnosti tvoří společenskou třídu proletariátu především klasický industriální proletariát s kognitariánním proletariátem, v budoucnu bude naprostá většina příslušníků dělnické třídy náležet ke kognitariánní dělnické třídě. Konkrétní živá práce kognitariánního proletariátu (Marx by řekl, že jde o práci všeobecnou, jež se klade jako práce společná, pospolitá) se stává zdrojem kognitariánního zisku z toho důvodu, že v soudobém kapitalismu se bezprostředně produktivní pro kapitál stávají i služby, jež mění osobnostní systém člověka: činnost vzdělávací soustavy, v první řadě systému vysokoškolského vzdělávání. (Jenom tak na okraj připomenou jednu skutečnost, na niž se často zapomíná: třídně sociální základnou bolševického křídla ruské sociálně demokratické strany byli v Leninově době příslušníci nejkvalifikovanějších a nejvzdělanějších socioprofesionálních skupin a vrstev klasického industriálního proletariátu v největších ruských městech, neboli „kognitariánní proletariát v rámci tradičního industriálního proletariátu“, základní společenská výrobní síla carského Ruska na počátku dvacátého století. Zde spočívala rozhodující příčina toho, že bolševická strana dovedla Rusko k vítězné říjnové proletářské socialistické revoluci a vybojovala politickou státní moc.

Marxovo pojetí historických proměn práce a jeho aktuálnost

Marxova myšlenka, že člověk se stává „*fixním kapitálem bezprostředního výrobního procesu*“, znamená podle mého názoru, že když se pracovní síla kognitariánního proletáře stává nositelem všeobecné práce a pramenem kognitariánního zisku, stává se tím zároveň zvláštním výrobním prostředkem: kognitariánní proletář se ve společenském výrobním procesu stává jak subjektivním nositelem variabilního kapitálu, tak i subjektivním nositelem dodatečného konstantního kapitálu v aktivní a činné, nepředmětné a nevěčné formě. Vyjádříme-li to metaforicky, pracovní síla kognitariánního proletariátu se stává „úrodným polem“ pro tvorbu kognitariánního zisku, „úrodným polem“, jež si kognitariánní proletář ovšem přivlastnil tím, že jej sám vyrobil, vytvořil, když si osvojil určitou oblast hmotné a duchovní kultury společnosti. Coby zvláštní výrobní prostředek a „úrodné pole“ pro tvorbu kognitariánního zisku je pracovní síla kognitariánního proletáře zosobňující všeobecnou práci objektem a předmětem svérázného druhu nevykořisťovatelského soukromého vlastnictví, které vzniká díky tomu, že kognitariánní proletář aktivně vstupuje do produktivní síly lidské součinnosti, čímž se pro něj ti, kteří představují historii dané oblasti vědecké či umělecké všeobecné práce, stávají spojovacím a zprostředkujícím článkem s lidským rodem: tento zvláštní typ soukromovlastnické subjektivní vzniká díky tomu, že si kognitariánní proletář osvojuje část své univerzální neboli svobodné a tvořivé lidské společenské podstaty, tedy prakticky jedná jako komunista a překonává tak klasickou technickoekonomickou i sociálně ekonomickou, profesně zaměstnaneckou i třídně sociální dělbu práce.⁵⁷

Ždímání a vysávání nadhodnoty ze živé a konkrétní všeobecné práce kognitariánního proletariátu, jež se odehrává ve výrobním procesu, v němž určité sociálně ekonomické skupiny finanční velkoburžoazní oligarchie, které můžeme označit za kognitariánní kapitál, investují do tvorby kognitariánního zisku jakožto nové vývojové formy zvláštního a mimořádného zisku, plodí současně volný čas coby základní společenské bohatství, jež ovšem v soustavě kapitalistických sociálně ekonomických vztahů nabývá podoby rostoucí masové a trvalé nezaměstnanosti, což ale zároveň podkopává sociálně ekonomickou půdu kapitalistického vykořisťování. Kapitalistické vykořisťovatelské soukromé vlastnictví, které je vrcholnou vývojovou etapou vykořisťovatelského soukromého vlastnictví, se dialektikou svého vývojového procesu dostává do přelomové vývojové fáze, v níž vykořisťování přestává být sociálně ekonomickým pojátkem mezi „horními“ a „dolními“ vrstvami kapitalistické společnosti, přestává integrovat široké masy pracujících do systému, a to právě z toho důvodu, že formuje a v budoucnu bude ve stále větší míře utvářet sociálně ekonomickou skupinu, která je cizorodým prvkem třídně sociální struktury kapitalismu, neboť je od kapitalistického vykořisťování vlastně osvobozena: toto „osvobození“ ovšem má pokřivenou, znetvořenou a převrácenou formu – a v soustavě kapitálových vlastnických forem ani jinou podobu mít nemůže –, a tudíž lidé, kteří zosobňují toto „osvobození“ nabývají podobu bezdomovců, tuláků, vandráků, lidí sociálně deklasovaných a vykořeněných nemožností sehnat zaměstnání a důstojný zdroj obživy, kteří už nejsou kapitálu a kapitalismu dobří ani k tomu, aby byli vykořisťováni, a proto propadají alkoholismu nebo závislosti na drogách a chtějí-li přežít, musejí krást, loupit či dokonce vraždit; nebo v „nejlepším“ případě seženou jediné tak zvanou „prekérní“ práci čili práci na pouze částečný úvazek, jenž není vůbec chráněn nějakými normami pracovního zákoníku, práci, za níž pochopitelně nedostanou ani minimální mzdu, z níž by mohli přispívat do systému sociálního zabezpečení, takže z ní nelze kupříkladu ani vyměřit podporu v nezaměstnanosti v případě, že o práci přijdou. Je také pochopitelné, že když třída ovládaných nemá možnost vyrábět pro vládnoucí třídu nadhodnotu, nebo je jejich práce dobrá pro kapitál jenom jako práce „prekérní“, která je odpojena od pracovního zákonodárství a systému sociálního zabezpečení, nemá vládnoucí třída zájem financovat ze svých daní peněžní dávky, jež by zmírňovaly sociální dopady kapitalistického vykořisťování, a přenáší sociálně ekonomickou odpovědnost za financování sociálních dávek pro trvale nezaměstnané a nezaměstnatelné nebo příslušníky deklasované sociálně ekonomické vrstvy tak zvaného „prekariátu“ – čili lidí, které systém kapitalistického vykořisťování zaměstnává coby nositele a

zosobnění „prekérní“ práce – na střední příjmové vrstvy obyvatelstva, což jenom dále posiluje rozklad a rozpad solidarity s lidmi s nejnižšími finančními příjmy ze strany majetkově bohatších a bohatých sociálních vrstev „postmoderního“ kapitalismu. Stupidní a odporné žvásty lumpenburžoazní ideologie, podle nichž „musí pracovití a schopní žít ze svých daní líné a neschopné socky, které tak okrádají státní rozpočet“, nejsou vlastně nic jiného než ideologické mimikry, jež je výrazem neschopnosti lumpenburžoazní majetkové a příjmové oligarchie vyrovnat se s touto sociální revolucí, jež se odehrává před našima očima na jevišti historického vývoje lidské společnosti, překonat kapitalistické vykořisťování, jež přestává být historicky nutné, a tedy i skutečné, ve funkci sociálně ekonomického spojovacího článku mezi „horními“ a „dolními“ vrstvami společnosti a nahradit je něčím jiným; je příznačné, že političtí vůdcové vládního bloku ODS, TOP 09 a Věcí veřejných se v období po parlamentních volbách roku 2010 zmožili pouze na rady nezaměstnaným, aby začali podnikat a stali se z nich živnostníci, čili aby se soukromé vlastnictví vrátilo k nevykořisťovatelskému soukromému vlastnictví pracujících vlastníků, které se již dávno rozložilo a rozpadlo.

Groteskní a tragické zároveň ovšem je, že při řešení tohoto historického úkolu nalézt nový sociálně ekonomický zprostředkující a spojovací článek mezi horními a dolními vrstvami společnosti, jiné sociálně ekonomické pojitko mezi jednotlivcem a lidským rodem, společenské třídy nevladníků výrobních prostředků se společenskou třídou vlastníků výrobních a životních prostředků, než je vykořisťování člověka člověkem, zatím příliš neuspěla ani politická levice, a to přesto, že vykořisťování společensky průměrné a jednoduché práce přestává být pro kapitál zajímavé jakožto základní pramen monopolně vysoké zisku, tím se při přechodu od industriálního k postindustriálnímu kapitalismu stává vykořisťování živé všeobecné práce, což přežívající systém kapitalistického vykořisťování transformuje do procesu vznikání deklasovaných, trvale nezaměstnaných a nezaměstnatelných, tak zvanou „podtřídu“ tvořících, či prekariátních sociálně ekonomických vrstev obyvatelstva v příjmové a majetkové struktuře společnosti postindustriálního kapitalismu: přestože je konfrontována se skutečností, že dochází k podkopávání sociálně ekonomické základny kapitalistického způsobu výroby, nevidí tak zvaná „umírněná“, „demokratická“ a „státotvorná“ čili sociálně demokratická a socialistická či sociálně liberální levice jiný společenský ideál než jakýsi velmi nejasně a mlhavě vymezený „kapitalismus s lidskou tváří“. Většina „obyčejných“ členů, aktivistů, funkcionářů ve stranickém aparátu i členů nejvyššího vedení KSČM, v níž v naší republice nalézá politické institucionální vyjádření tak zvaná „radikální“, „antisystémová“ a „opravdu revoluční“ levice, zase nespátňuje jiné východisko z antagonistického rozporu mezi pokračujícím zespolečňováním práce a výroby a přežívajícím soukromokapitalistickým přivlastňováním, antagonistického rozporu, jenž nabývá v procesu přechodu od industriálního k postindustriálnímu kapitalismu nových vývojových forem, než v návratu k reálně socialistickému státně byrokratickému vlastnictví třídy řídicího aparátu, jejíž rozklad a rozpad umožnil odstartovat proces rozvoje polistopadového mafianského lumpenkapitalismu. Tato neschopnost umírněné i radikální větve politické levice pozitivně odpovědět na základní výzvu doby je zároveň, jak se to alespoň na první pohled zdá, o to paradoxnější, že dle jednoho ze základních teoretických postulátů dialektikomaterialistického pojetí zákonitostí společenského vývoje by si lidská společnost měla před sebe klást jenom ty úkoly, k jejichž řešení už v jejím lůně dozrály podmínky a potřebné nástroje.

Lumpenkapitalismus – projev pokračující krize kapitalismu

Není divu, že konzervativně liberální pravice počala ihned po vítězných volbách vyvíjet politický, propagandistický i morálně psychologický tlak především na změnu Zákoníku práce spočívající v odbourání či alespoň oslabení účinnosti norem pracovního zákoníku, jež chrání zaměstnance proti zvlí kapitalistických zaměstnavatelů, aby bylo možné osvobodit majitele firem od povinnosti odvádět za své zaměstnance příspěvky na zdravotní, důchodové a sociální pojištění a zároveň „snížit“ nezaměstnanost rozvíjením neplnohodnotných, „prekérních“ forem práce, za níž není nutné vyplácet ani minimální mzdu: vrcholný mravní cynismus lumpenkapitalistického systému spočívá v tom, že právě z toho důvodu, že není schopen každému členu společnosti v produktivním věku zajistit práci chráněnou sociálními právy a sociálním zákonodárstvím, právě proto, že vyrábí a v budoucnu bude ve stále masovějším měřítku produkovat trvalou nezaměstnanost, stále větší relativní přelidnění kapitalistické společnosti, právě proto požaduje na každém dlouhodobě či trvale nezaměstnaném člověku, aby si práci zajistil sám na „flexibilním“ trhu práce. Práce na bázi „prekérních“ pracovních úvazků, čili práce odpojená od fondů kolektivního sociálního zabezpečení, z níž nelze odvádět příspěvky na zdravotní pojištění, vyměřit podporu v nezaměstnanosti nebo důchod, umožní sice účetně snížit počty nezaměstnaných a vylepšit tak statistické údaje pracovních úřadů, zároveň ale vyvolá tendenci v sociálně ekonomickém vývoji české lumpenburžoazní společnosti spočívající v poklesu mezd i u pracovníků zaměstnaných na plnohodnotnou pracovní smlouvu, neboť kapitál se pochopitelně nemůže vzdát svého principu a základu, jímž je výroba absolutní nadhodnoty, což vyvolá zeslabení pramene finančních zdrojů systému kolektivního sociálního pojištění a zároveň s poklesem masové peněžní koupěschopné poptávky se bude formovat tendence k cyklické ekonomické krizi z nadvýroby (jíž pouze odkládá do budoucnosti rozvíjení

lichvářské ekonomické praxe, půjčování peněz lidem, a to především ze středních a nižších příjmových vrstev, na spotřebitelské úvěry na lichvářský úrok, čímž se umělým způsobem posiluje masová peněžní koupěschopná poptávka, aby krize z nadvýroby neudeřila mnohem drtivěji a již nyní) která způsobuje mimo jiné růst nezaměstnanosti, z čehož dále plyne, že v konečném důsledku se bude zatížení systému sociálních dávek jenom zvyšovat.

Mohli bychom pochopitelně dále ironicky komentovat světonázorové hodnotové orientace a politický program stávajícího koaličního vládního uskupení, musíme však mít na zřeteli, že stupidní a lživé žvásty těchto lumpenburžoazních politických šašků, kterým do ministerských křesel pomohla živelně a samočinně se formující vůle českého maloměšťáka, jež, jak jsme ukázali, sice většinou koření v neprivilegovaných sociálně ekonomických skupinách, zároveň má ale lumpenburžoazní třídně sociální a politický obsah a ideologické zaměření, o tom, jak jim leží na srdci budoucnost českého národa, aby se česká polistopadová společnost vyhnula sociálně ekonomické katastrofě státního dluhu, nevyjadřují pouze jejich osobní hloupost a charakterové nedostatky či vrtochy, i když i tento čistě individuální a sociálně psychologický aspekt jejich politických aktivit může také hrát určitou roli, nýbrž se v nich – samozřejmě že nikoli přímým a bezprostředním, nýbrž složitě zprostředkovaným způsobem – zračí základní vývojové tendence epochy globalizovaného kapitalismu, jež spočívají mimo jiné v sílící a prohlubující se krizi buržoazního národního sociálního státu, kterou vyvolává působení zvláště následujících faktorů:

a) Pokračující proces zespolečenšťování práce a výroby, internacionalizace společenských výrobních sil, jenž překročil s konečnou platností hranice národních států a nabyl celosvětové, globální úrovně, a tudíž buržoazní národní sociální stát již nemůže regulováním hospodářského života a vývoje kapitalistické společnosti plnit funkci hybatele procesu zespolečenšťování výrobních sil.

b) Především však účinkování výrobně vztahové, sociálně ekonomické formy tohoto procesu internacionalizace rozvoje výroby a výrobních sil, kterou v globalizovaném kapitalismu tvoří stabilní a fungující soustavy nadnárodních a nadstátních kapitálových sociálně ekonomických vazeb, jež nalézají vnější formu v horizontálních síťových strukturách, které dokáží kapitalistické vykořisťování prakticky realizovat stejně dobře, ne-li lépe, než to uměly pyramidální organizační struktury systému kapitalistického vlastnického řízení s dominujícími vertikálními vazbami, vládnoucí v kapitalismu klasického industriálního období,⁵⁸ čímž se jádrem ekonomiky globálního kapitalismu stávají nadnárodní a nadstátní velké regionální hospodářské celky, jako je kupříkladu Evropská unie, v níž našla objektivní nutnost hospodářské integrace politické institucionální vyjádření v orgánech celoevropské zákonodárné a výkonné politické moci.⁵⁹

c) Rozličné sociálně ekonomické skupiny globální finanční oligarchie, jež si díky volnému pohybu globalizovaného kapitálu po světě přivlastňují monopolní zisk, se tak vymaňují z dosahu působnosti finančních úřadů i těch hospodářsky a vojensky nejsilnějších a politicky nejvlivnějších buržoazních národních sociálních států, které jsou naopak nuceny nést na svých bedrech sociální a ekologické dopady kapitálových investičních aktivit nadnárodních průmyslových, obchodních a finančních korporací.

d) I ty nejbohatší, hospodářsky a vojensky nejsilnější a politicky nejvlivnější buržoazní národní státy se naopak stávají objektem lichvářské sociálně ekonomické praxe, „bohulibého“ půjčování na lichvářský úrok ze strany nadnárodních globálních „finančních trhů“ neboli podnikatelských investičních operací globalizovaného parazitního spekulativního finančního kapitálu, což uvnitř buržoazních národních sociálních států samozřejmě dále podřívá a ochromuje fungování struktur a mechanismů, které zmírňují sociální dopady kapitalistického vykořisťování.

e) Na globální monopolní velkoburžoazii daňově nedosáhne ani buržoazní sociální stát na nadnárodní a nadstátní úrovni odrážející například úroveň politické integrace typu Evropské unie, neboť proudění globálního kapitálu, jenž dovede pružně lavírovat mezi národními a regionálními mírami nadhodnoty neboli stupni vykořisťování námezdní pracovní síly a stlačuje tak hodnotu a cenu i kvalifikované práce na mzdovou úroveň práce nekvalifikované, čímž se ve fungování globalizovaného kapitalistického výrobního způsobu jen posiluje tendence ke globální hospodářské krizi z nadvýroby, model „buržoazního socialismu“ – o něm se, jak je známo, hovoří v Komunistickém manifestu – na úrovni politicky sjednocené Evropy prostě obtéká.

f) I když, to je zapotřebí přiznat, buržoazní sociální stát, jenž je vývojovou formou politické integrace hospodářsky vyspělých evropských zemí, může krotit globalizované kapitalistické vykořisťování mnohem úspěšněji, může být mnohem silnější a mocensky stabilnější, mít více finančních zdrojů, než je tomu u klasických národních buržoazních sociálních států, a proto také může dosud například fungovat evropská sociální charta a evropský systém pracovního zákonodárství, jenž ochraňuje zaměstnance před naprostou zvlí majitelů firem.

g) Přičemž ale dosud nevznikly ani zárodečné struktury orgánů globální, celosvětové politické integrace, jež by dokázaly například odbourat tak zvané „daňové ráje“ a zdanit spekulativní parazitní finanční kapitál, ačkoli si nynější globální finanční krize vznik takového celosvětového státu, jenž by dokázal regulovat hospodářský rozvoj kapitalistického systému na globální úrovni, objektivně prostě vynucuje.

Vysychání finančních zdrojů nejrůznějších systémů sociálních dávek však způsobují nejenom sociálně ekonomické vrstvy globální finanční oligarchie, nýbrž i vlastnická podnikatelská, lobbyistická zájmová seskupení, jejichž kapitálové investiční operace se odehrávají v národním či regionálním rámci a která lze označit za „národní“ buržoazii tvořící jádro příjmové a majetkové elity buržoazních národních států, jež v postindustriální vývojové etapě kapitalistického způsobu výroby přenáší sociálně ekonomickou odpovědnost za financování chodu buržoazního národního sociálního státu na střední příjmové vrstvy obyvatelstva.⁶⁰ A lze vyslovit předpoklad, že i ony součástí středních vrstev, které svou objektivní vlastnickou funkcí náleží ve třídně sociální strukturaci kapitalistické společnosti k drobným a středním kapitalistickým podnikatelům, se budou umět také vyvázat ze společenské odpovědnosti financovat ze svých daní fungování buržoazního národního sociálního státu, jež dolehne na bedra pouze námezdně pracujícím zaměstnancům kapitalistických vlastníků, kteří se již z této sociálně ekonomické odpovědnosti vymanit nemohou. Zároveň musíme mít na zřeteli, že k vyšším středním příjmovým vrstvám náleží též námezdní pracovníci ve špičkových manažerských funkcích, kteří tak konají zájmově dvojakou sociálně ekonomickou praktickou aktivitu (jsou námezdními pracovníky a jejich živá konkrétní práce je současně nositelem vlastnické role, která je dílčí podřízenou součástí dominující a celospolečensky integrující vlastnické subjektivity kapitalistických vlastníků, jež stanovuje základní sociálně ekonomickou kvalitu kapitalistické společenské formace) – a mají (alespoň v naší republice) ze zákona snížené odvody do fondů solidárního kolektivního zdravotního, sociálního a důchodového pojištění: z čehož plyne, že chod buržoazního národního sociálního státu reálně z největší části finančně zabezpečují vlastně námezdní zaměstnanci, kteří výši svých příjmů náleží k nižší střední třídě čili sociálně ekonomické vrstvy nepřivilegovaných a diskriminovaných, kterým historická vývojová tendence postmoderního kapitalismu slibuje spíše perspektivu dalšího majetkového úpadku a sociálního deklasování.

Již jsme se také několikrát zmínili o tom, že „národní“ buržoazie se s větším či menším úspěchem snaží neplatit žádné daně do rozpočtu svého buržoazního národního státu, a pokud je ze strany daňových úřadů vystavována tomuto omezování svých nezadatelných lidských a občanských sociálně ekonomických práv, které blokuje takové bohubilbé počínání, jako jsou daňové úniky, snaží se parazitovat na systému státních zakázek, což zrcadlí třídní boj uvnitř „národní“ buržoazie mezi kapitalisty monopolisty a kapitalisty outsidery, vykořisťování kapitalistů outsiderů kapitalisty monopolisty, kdy lze účelně využívat korupce státních úředníků, která tak vlastně napomáhá přelévání části zisku od outsiderů k monopolistům, čímž se některé vlastnické podnikatelské skupiny „národní“ buržoazie, jež si touto metodou dokáží v rámci ekonomických vztahů kapitalistického národního státu přivlastňovat masu a míru zisku v monopolní výši, dostávají se na sociálně ekonomickou úroveň globálních ekonomických „hráčů“, mohou co do masy a míry přivlastňovaného zisku soupeřit s globální monopolní velkoburžoazií. Profesor Keller hovoří v této souvislosti velice trefně o tom, že „z ekonomického hlediska je klasická korupce pochopitelně zcela ideální formou podnikání. Veřejný úřad se stává „výrobním prostředkem“ dotyčného úředníka. Zatímco náklady na fungování úřadu platí veřejnost, zisky z této činnosti si přivlastňuje korupční úředník nebo politik.“⁶¹

Víme, že státní úředníci či špičkoví politici buržoazních politických stran náleží ke služebné třídě, a to k vykonavatelům veřejných služeb placeným z daní. Korupční vlastnické jednání je vskutku běžnou podnikatelskou aktivitou nejenom v lumpenkaptalistických zemích bývalého reálného socialismu, nýbrž i v průmyslově vyspělých západoevropských státech, kde má systém kapitalistického vykořisťování v některých případech několikasetletou historii, takže získává noblesnější fazónu, slouží k přerozdělování vyprodukovaného společenského nadvýrobku: můžeme tak formulovat hypotézu, že ona část „národních“ kapitalistů, jež si rozumí s politickými špičkami buržoazních stran, které jsou momentálně u kormidla výkonné vládní moci, a proto získává státní zakázky pro svoje firmy, se také dokáže vyvázat z nepřijemné povinnosti platit daně do státního rozpočtu a odvádět zákonem stanovené peněžní částky zdravotního, sociálního a důchodového pojištění za své zaměstnance, a to na rozdíl od jiných podnikatelských zájmových formací „národní“ buržoazie, které tímto sociálním kapitálem nedisponují, nedostávají státní zakázky, jež se financují z peněz daňových poplatníků, a tudíž nemohou ani provozovat bohubilbou vlastnickou praxi daňových úniků – tím se část nadhodnoty, kterou na druhém místě jmenovaná frakce „národních“ kapitalistů, vyždímala a vysála ze živé konkrétní práce svých zaměstnanců a již tito „národní“ kapitalisté odevzdali ve formě daní do státního rozpočtu národního buržoazního státu, přelévá k oněm sympatickým chlapcům a děvčatům, co si rozumí s nejvyššími politickými činiteli dané vládní formace; je samozřejmé, že masu a míru zisku, jež činí určitý „kus“ „národní“ buržoazie kapitalisty-monopolisty, pomáhají svými daněmi ze mzdy vytvářet zaměstnanci „národních“ kapitalistů-monopolistů i „národních“ kapitalistů-outsiderů.⁶²

Pracovníci ve státní administrativní správě spolu s funkcionáři a aktivisty buržoazních politických stran neprodukují svojí živou konkrétní práci nadhodnotu, v období postindustriálního kapitalismu se ale, jak se zdá, i jejich práce, ač není hodnototvorná, zapojuje do procesu oběhu a reprodukce kapitálu, a proto lze k nim vztáhnout Marxovu charakteristiku obchodních či bankovních zaměstnanců z období kapitalismu volné soutěže, podle níž tito pracovníci nevyrobí nadhodnotu, konají však nadpráci, jež umožňuje kapitalistickým bankéřům a obchodníkům, aby si přivlastňovali odpovídající část vytvořeného zisku.⁶³ Musíme mít ale na zřeteli, že v rámci oné služebné třídy dlužno rozlišovat mezi prostými státními úředníky či obyčejnými pracovníky

výkonného aparátu buržoazních politických stran a pracovníky ve vrcholných mocenských rozhodovacích pozicích ministerstev, krajských a městských úřadů, pro něž může být jim svěřený úřad vskutku výrobním prostředkem podnikatelské činnosti, jak o tom píše profesor Keller, či partokratickými špičkami buržoazních politických stran, jejich nejvyššími pohlaváry, kteří v nich zastávají klíčové rozhodovací funkce, jsou jejich reálnými vlastníky: mocenské špičky buržoazního národního sociálního státu a mocenské špičky partokracií buržoazních politických stran, které mohou prakticky realizovat korupční chování jako běžnou formu kapitalistické podnikatelské aktivity, vykonávají v procesu rozdělování a přerozdělování společenského bohatství, díky němuž se „národní“ buržoazie diferencuje na „národní“ kapitalisty-monopolisty a „národní“ kapitalisty-outsidery, dvojakou vlastnickou funkci – jsou námezdními pracovníky a zároveň nositeli podřízené vlastnické subjektivity v poměru k sociálně ekonomické roli „národních“ kapitalistů-monopolistů, přičemž provize, kterou obdrží za to, že svým kamarádům „přihrají“ státní zakázku nebo jim umožní, aby unikli z dosahu pravomoci daňového úřadu, jim dovoluje finančně si přilepšit a proniknout do vyšších pater příjmového a majetkového rozvrstvení postmoderního kapitalismu; vždyť přece i v bibli stojí psáno, že „hoden jest dělník mzdy své!“.

Ze sociálně ekonomické neboli třídně sociální podstaty veřejné služby, kterou vykonávají tito příslušníci služebné třídy, placení buď z daní odváděných do veřejných rozpočtů nebo z členských příspěvků či sponzorských darů členů a sympatizantů buržoazních politických stran, již jsme se pokusili schematicky naznačit, vyplývá – a jsem o tom přesvědčen –, že „národní složka“ velkoburžoazní vlastnické a mocenské elity postmoderního kapitalismu si chce pro sebe monopolně přivlastnit buržoazní národní sociální stát, aby se stal pečovatelským a ochranným státem pouze pro ni a sloužil jako nástroj pro její „sociální pohodlí“. Toto zajisté chvályhodné a bohubilé třídní úsilí však naráží na určité překážky:

a) Postavení „národních“ kapitalistů-monopolistů je velice nestabilní a vrtkavé, závisí na vůli štěstěny, čili na tom, která frakce buržoazních politických stran, zda pravostředová či levostředová, zvítězí v parlamentních volbách – pokud kormidlem výkonné vládní moci počnou otáčet hoši, kteří s majitelem určité firmy nemluví, může se tomuto kapitalistickému podnikateli, jenž v předešlém vládním období náležel k „národním“ kapitalistům-monopolistům, stát, že ztratí nárok na státní zakázky či dokonce – ó jaká hrůza! – bude muset začít platit daně a propadne se mezi „národní“ kapitalisty-outsidery.

b) I z toho důvodu je podřízená vlastnická role nejvyšších státních úředníků a partokratických špiček buržoazních stran sociálně ekonomické funkci „národních“ kapitalistů-monopolistů ještě mnohem slabší a volnější než podřízená sociálně ekonomická aktivita pracovníků manažerských struktur vlastnické subjektivitě majitelů a akcionářů firem.

c) Přitom jsou zároveň tyto složky finanční a majetkové elity na sobě vzájemně závislé – podnikatelské zájmové klany, jež získávají komparativní výhody v konkurenčním boji a ve srovnání s dalšími součástmi „národní“ buržoazie ve formě daňových úniků a zakázek od buržoazního národního státu, poskytují zároveň štědré sponzorské dary „své“ frakci buržoazních politických stran, aby měla finanční prostředky na reklamní volební kampaň, a představitelé vítězné koaliční vládní formace pak dosazují do klíčových mocenských rozhodovacích pozic na ministerstvech či krajských úřadech svoje věrné „pravé odborníky na svých místech“ a vytvářejí sociální kapital v podobě horizontálních a vertikálních sítí osobních známostí, sociálních kontaktů a vztahů pro své finanční sponzory neboli „chlapce (či děvčata), s nimiž mluví“.

d) Mocenské špičky státně administrativní byrokracie, nejvyšší funkcionáři buržoazních politických stran a „národní“ kapitalisté-monopolisté jakožto prvky „národní“ buržoazní příjmové a majetkové oligarchie tak mezi sebou vedou permanentní hospodářskou, politickou a ideologickou vnitrotřídní válku, jež sociálně ekonomicky i mravně rozkládá „národní“ velkoburžoazii, oslabuje národní buržoazní stát, zvláště jeho civilizační, administrativně správní a sociální funkce.

Nastíněné krizové tendence rozleptávají a rozkládají především levostředové, sociálně demokratické a sociálně liberální pojetí buržoazního národního sociálního státu, jenž ochraňuje sociálně ekonomické skupiny diskriminovaných a vykořisťovaných, pečuje o jejich sociální pohodlí a blaho rozmanitými druhy sociálních dávek (například podporami v nezaměstnanosti, dávkami sociálního minima, sociálními podporami v tíživých životních situacích atd.) a samozřejmě systémy solidárního průběžného zdravotního a důchodového pojištění, které zmírňují sociální dopady kapitalistického vykořisťování, napomáhají k růstu masové peněžní koupěschopné poptávky obyvatelstva, čímž se zmírňuje i průběh cyklických ekonomických krizí z nadvýroby, a zároveň tak pomáhají utopovat třídní boj dělnické třídy, rozvíjet „ducha“ sociální harmonie a třídní spolupráce mezi proletariátem a buržoazií, integrovat dělnické odborové a politické hnutí do politického systému buržoazní občanské společnosti. Sociálně demokratické a stejně tak sociálně liberální pojetí buržoazního národního sociálního státu se bude stále více dostávat do rozporu se zákonitostmi epochy globalizovaného kapitalismu, čímž se s konečnou platností odhaluje, že nikdy nebylo ničím jiným než „levicovou“ formou iluzorní a fetišistické buržoazní ideologie, a tak není divu, že kolapsu sociálně demokratického „státu blahobytu a veřejných služeb“ využívá klasická buržoazní konzervativně liberální ideologie, která naprosto bezostyšně hlásá, jak jsme již napsali, koncepci, podle níž buržoazní národní sociální stát má pečovat o sociální blaho a

ochraňovat sociální pohodlí pouze a jedině finanční a majetkové velkoburžoazní elity (jelikož sociálně ekonomickým důsledkem kapitálového investování do výroby kognitárního zisku je nejenom vznikání rostoucího počtu trvale nezaměstnaných a kapitalistickým systémem nezaměstnatelných, ale tento výrobní proces produkuje i sociálně ekonomické vrstvy monopolní velkoburžoazie, které ztrácejí možnost vykořisťovat společensky průměrnou a jednoduchou či složitou a vysoce kvalifikovanou živou konkrétní práci, a tudíž potřebují, aby se s nimi zbylé vrstvy velkoburžoazní finanční oligarchie solidarizovaly), přičemž od sociálně ekonomických skupin diskriminovaných a vykořisťovaných se požaduje, aby aktivně spolupracovaly na svém chudnutí a zbídačování.

Strukturně systémová finanční a celková hospodářská krize – která zachvátila sociálně ekonomický, politický i mravní organismus, „tělo“ i „duši“ globalizovaného kapitalismu přibližně dvacet let po zhroucení vlastnické a mocenské struktury předlistopadového typu socialismu, jež vyústilo v kontrarevoluční státní převrat, v jehož důsledku se kromě jiného rozpadlo Československo, zhroutil a rozpadl Sovětský svaz – krize, jejíž nejhlubší příčinou je skutečnost, že, jak píše Karel Marx ve třetím díle Kapitálu, „vývojovou hranicí kapitalistického způsobu výroby je sám kapitál“⁶⁴, a jež tudíž dosud vůbec neskončila, nýbrž, jak se zdá, předvedla zatím svoje první kolo, krize, kterou nejsou schopny mocenské rozhodovací struktury globálního kapitalismu racionálně a humánně řešit, takže ohrožuje ve svých důsledcích vývojové perspektivy a vůbec přežití lidského rodu, tedy tato krize – jež názorně dokládá mimo jiné iluzornost představ buržoazní konzervativně liberální ideologie, že buržoazní občanská společnost je koncem historického vývoje lidské společnosti, kdežto historický vývoj reálného socialismu byl „slepou uličkou dějin“, „přechodným obdobím od kapitalismu ke kapitalismu“ – staví zároveň před radikálně levicové, revolučně demokratické, antisystémové politické strany objektivní potřebu a nutnost vypracovat novou verzi minimálního a maximálního programu revolučně demokratického hnutí, čili koncepci přerůstání demokratických společenských změn ve změny socialistické, pojmového modelu procesu demokratizačních přeměn, jenž přerůstá hranice kapitalistického společenského bytí i společenského vědomí a je tak nositelem dějnotvorného potenciálu sociální revoluce.

V této souvislosti se jako překvapivě moderní a inspirující ukazují Leninovy myšlenky o strategii a taktice revolučního (neboli třídního) politického boje proletariátu v průběhu první ruské buržoazně demokratické revoluce let 1905 – 1907, kdy se dovidáme, že jedinou správnou cestou k socialismu je cesta demokratické republiky a „kdo chce jít k socialismu jinou cestou, mimo demokratismus politický, nevyhnutelně dojde k nesmyslným a reakčním závěrům jak v ekonomickém, tak v politickém smyslu“⁶⁵; a především pak, že v „takových zemích, jako je Rusko, netrpí dělnická třída ani tak kapitalismem jako nedostatečným rozvojem kapitalismu. Dělnická třída má proto bezvýhradný zájem na co nejširším, nejsvobodnějším a nejrychlejším rozvoji kapitalismu. Pro dělnickou třídu nesporně výhodné odstranění všech pozůstatků minulosti, které brání širokému, svobodnému a rychlému rozvoji kapitalismu. A buržoazní revoluce je právě takovým převratem, který energicky odstraňuje pozůstatky minulosti, ... který plně zajišťuje co nejširší, nejsvobodnější a nejrychlejší rozvoj kapitalismu. Proto je buržoazní revoluce pro proletariát nanejvýš výhodná. Buržoazní revoluce je v zájmu proletariátu bezpodmínečně nutná. Čím úplnější a rozhodnější, čím důslednější bude buržoazní revoluce, tím lépe bude zajištěn boj proletariátu proti buržoazii za socialismus. Tento závěr se může zdát nový nebo podivný, paradoxní jedině lidem, kteří nemají ponětí o vědeckém socialismu. Avšak z tohoto závěru vyplývá mimo jiné i poučka, že v jistém smyslu je buržoazní revoluce výhodnější pro proletariát než pro buržoazii. Tato poučka je nesporně správná v tom smyslu, že pro buržoazii je výhodné opírat se v boji proti proletariátu o některé pozůstatky minulosti, například o monarchii, o stálou armádu apod. Pro buržoazii je výhodné, aby buržoazní revoluce nesmetla příliš rázně všechny pozůstatky minulosti, aby některé z nich zachovala, tj. aby nebyla zcela důsledná, aby nešla až do konce, aby nebyla rozhodná a neúprosná.“⁶⁶

Myšlenka, že socialismus nemůže vyrůst z ničeho jiného než z rozvoje demokracie, že proletářská, socialistická revoluce musí vyrůst z revoluce buržoazně demokratické, je alfou a omegou marxismu, jádrem marxistické teorie socialistické revoluce. Je ovšem jasné, že demokratizační přeměny – a tím i přeměny socialistické – budou mít v české novokapitalistické společnosti na začátku jedenadvacátého století výrazně odlišný sociálně ekonomický, politický a duchovně kulturní obsah, než měly demokratické přeměny ruské feudální či polofeudální společnosti na počátku století dvacátého: proti dělnické třídě a ostatním profesním skupinám pracujících nestojí v naší zemi obludný represivní policejní režim absolutistické monarchie opírající se o soukromé pozemkové vlastnictví feudálních velkostatkářů, ultrareakční a tmářskou pravoslavnou církev, stádo tupých carských úředníků, o bestiální černosotněnské generály, kteří nechávají bez váhání střítet z kulometů do manifestujících dělníků a rozhánět studentská shromáždění oddíly kozáků s nahajkami, o carskou dvorskou kamarilu, jež zplodila například takovou kreaturu, jako byl Grigorij Rasputin, spolu s darmožrouty v klášterních mnišských kutnách atd., atd. Mějme však na zřeteli, že „nevětraný pelech“ českého mafiánského a kompradorského lumpenkapitalismu, jehož třídně sociální základnou a oporou tvoří především tak zvaná „národní“ (přesněji řečeno pseudonárodní) buržoazie, neboli lobbyistická vlastnická a podnikatelská, zájmová a mocenská uskupení, jejichž kapitálové investiční aktivity se odvíjejí především v hranicích buržoazního národního státu či v rámci jednotlivých regionů, přičemž sociálně ekonomické praktické aktivity, z nichž těží monopolní zisk, spočívají především v parazitování na státních zakázkách, majitelé firem a zaměstnavatelé

vytvářející majetkovou, finanční a politickou oligarchickou elitu české polistopadové společnosti, kteří však díky šikovně vedenému firemnímu účetnictví nevykazují žádný zisk, a tudíž ani neplatí daň ze zisku a mnohdy se dokáží vyhnout i zákonné povinnosti platit za svoje zaměstnance zdravotní důchodové a sociální pojištění – je systém stejně tak nestvůrný, odporný a zároveň groteskní po stránce sociálně ekonomické, politické i morální, jako bylo na počátku dvacátého století zaživa se rozkládající a hniající carské samoděržaví v Rusku, neboť ona „národní“ velkoburžoazie, jež těží monopolní zisk z parazitování na daňovém systému a státních zakázkách a jejímž strategickým třídním politickým záměrem je předělat buržoazní národní sociální stát v institucionální nástroj, který by pečoval a ochraňoval pouze její „sociální pohodlí“ a blaho, vytváří, sociálně ekonomickou vrstvu stejně parazitní, jako byli v osmnáctém století svěšťtí a církevní feudální magnáti spolu s královským dvorem ve Francii, přičemž její ideologie nenávistného, primitivního a stupidního antikomunismu vytváří v české polistopadové společnosti duchovně kulturní atmosféru, jež se velmi podobá duchovnímu klimatu druhé pomnichovské republiky a v období německého fašistického protektorátu. A tak není vůbec náhodou, že paranoidní hysterické špinění období výstavby socialismu jde ruku v ruce s ideologickými útoky na husitství a národní obrození, s vyzvedáváním období katolické protireformace po bitvě Bílé hoře, což se názorně ukázalo například dvacátého osmého září roku 2010, kdy česká televize uvedla slavnostní program, v jehož rámci byl znovu uveden – neuvěřitelně stupidní! – prvorepublikový němý film o svatém Václavu se Zdeňkem Štěpánkem v titulní roli.⁶⁷

O jaké pozůstatky minulosti, tedy z období předlistopadového reálného socialismu, se novozbohatická lumpenburžoazní sebranka opírá a nejví v žádném případě zájem je odstranit, i když současně neustále zuřivě spílá „zločinné totalitní komunistické diktatuře“ a tento nenávistný antikomunistický ryk se ozývá především z úst představitelů „transformace schopných složek“ bývalé vládnoucí třídy řídicího aparátu socialismu sovětského typu, kteří tvoří, jak je všeobecně známo, významnou součást onoho „lidu“, jenž reálně vládne v české polistopadové, „sametově demokratické“ společnosti, neboť jeho láska ke zlatému teletu a úcta k posvátnému soukromému vlastnictví zvítězila nad „lži, závistí a nenávistí socek“? Není to samozřejmě monarchie, monarchistické formy vlády nebo (alespoň zatím) použití žoldácké armády k nastolení otevřené vojenské fašistické diktatury; velkoburžoazní finanční oligarchie, respektive masové sdělovací prostředky, které hlásají její ideologii, či političtí kejklři v ministerských křeslech a poslaneckých lavicích, kteří slouží jejím vlastnickým a politickým zájmům, však velmi šikovně a pružně využívají – pro vnášení neoliberální politické strategie, jež hlásá a prosazuje odbourávání posledních zbytků na solidárním principu založeného systému sociálního zabezpečení a struktury buržoazního národního sociálního státu, do masového běžného vědomí a veřejného mínění obyvatelstva – například známé skutečnosti, že stalinský model socialismu vzal dělníkům všechny struktury a mechanismy utváření samostatného vědomí a sebevědomí, takže většina pracujících v naší republice nebo v jiných bývalých „postkomunistických“ státech nemá rozvinuté ani tradeunionistické ekonomické a politické vědomí, nedokáže hájit svá základní a elementární hospodářská a sociální práva a zaměstnanci se tak musí znovu učit vést alespoň tradeunionistický hospodářský boj proti vlastníkům svých firem, kapitalistickým podnikatelům jednotlivých výrobních odvětví a tradeunionistický politický boj proti vládě. Zatím poslední velké odborářské manifestace proti záměrům pravostředové koalici vlády „rozpočtové odpovědnosti“ se zúčastnilo již více než sto tisíc lidí, a proto lze říci, že pokud nynější koalici vládní formace dokáže svou rozpočtovou, mzdovou a sociální politikou – která zpředměťuje bezohledný třídní boj bohatých proti chudým, vykořisťovatelů proti vykořisťovaným, cynický třídně sociální rasismus vládnoucí lumpenburžoazní oligarchie neboli lumpenburžoazní sebranky, jež reaguje na snahu zaměstnanců vytvářet ve firmách odborové organizace a budovat struktury odborového hnutí způsobem připomínajícím většinou svéráznou kombinací záchvatu padoucnice a šamanských tanců při slavnosti slunovratu! –, vehnat v tak masovém či ještě větším počtu lidí do ulic, stávek a demonstrací, možná dokonce i do generální stávky, zapíše se zlatým písmem do polistopadového historického vývoje české společnosti.

Hlavním článkem třídního boje proti sociálně ekonomickým skupinám, pro něž je korupční vlastnické jednání normálním a přirozeným druhem podnikatelské aktivity, není samozřejmě pozemková reforma či svolání Ústavodárného shromáždění, jako tomu bylo roku 1905 v zemi ruského cara-báťušky, jenž svou lásku k dělnému pracujícímu lidu projevil zvláště jiskřivě o tak zvané lednové „krvavé neděli“, nýbrž spravedlivá reforma daňového systému a především struktury i funkce a obsahu činnosti buržoazního národního sociálního státu, a proto z Leninova pojednání o dvou protikladných strategických politických liniích proletariátu – revoluční bolševické a oportunistické menševické – v procesu rozvíjení buržoazně demokratické revoluce se pro tento třídní boj ukazuje být nejzajímavější a nejvíce inspirující myšlenka, podle níž „my, marxisté, musíme vědět, že není a nemůže být jiné cesty k opravdové svobodě proletariátu a rolnictva, než je cesta buržoazní svobody a buržoazního pokroku. Nesmíme zapomínat, že v nynější době není a nemůže být jiného prostředku, jak přiblížit socialismus, než úplná politická svoboda, než demokratická republika, než revolučně demokratická diktatura proletariátu a rolnictva. Jakožto představitelé pokrokové a jediné revoluční třídy, revoluční bez výhrad, bez pochybností, bez ohlížení se zpět, musíme co nejdříve, co nejsměleji, co nejinitiativněji vytyčovat před vším lidem úkoly demokratického převratu.“⁶⁸

Ona radikálně levicová vláda, revolučně demokratická státní moc by měla především, jak jsme již naznačili, opustit paradigma „levicové“ sociálně demokratické a sociálně liberální verze buržoazní ideologie, podle níž dlužno sociální stát budovat cestou politiky sociálního smíru mezi vykořisťovateli a vykořisťovanými, dolními a horními vrstvami společnosti, kdy sociálně ekonomické skupiny diskriminovaných a utlačovaných mají třídně spolupracovat s lumpenburžoazní vlastnickou a mocenskou elitou při praktickém uskutečňování její snahy si monopolně soukromě přivlastňovat zajištění a vymoženosti, ochrannářské a pečovatelské funkce sociálního státu a přenášet odpovědnost za jeho financování zcela a úplně zvláště na střední a nižší střední příjmové skupiny obyvatel. Zbudování architektonické konstrukce buržoazně-neburžoazního, radikálně demokratického národního (a v historické vývojové perspektivě i nadnárodního) sociálního státu však objektivně vyžaduje překonat základní a hlavní pozůstatek předlistopadového reálného socialismu, jehož polistopadová, polokoloniálně závislá, lumpenburžoazní majetková, finanční a politická oligarchie využívá a jež chce za každou cenu zachovat: je jím skutečnost, že v sovětském typu socialismu byla dělnická třída pouze formálním vlastníkem výrobních prostředků, že měla jen formálně vedoucí úlohu při rozvíjení reálně socialistických vlastnických vztahů a že tudíž sociálně ekonomická podstata nedostatečného rozvoje polistopadového kapitalismu, jímž především strádá dělnická třída a trpí i střední vrstvy společnosti, tkví v nedostatečné míře rozvíjení hospodářské demokracie.

Základní sociálně ekonomickou a politickou funkci revolučně demokratického pojetí sociálního státu lze pochopit, pokud si uvědomíme, že kapitalistické vykořisťování kvalifikované a složité neboli všeobecné práce, jež má v sobě schopnost kondenzovat a koncentrovat větší objem jednoduché práce, může využívat monopolu nízkých výrobních nákladů a dosahovat vyšší míru zisku než vykořisťování práce společensky průměrné a jednoduché, – kdy pro jednoduchost předpokládáme, že složitou všeobecnou práci kapitál vykořisťuje se stejnou mírou nadhodnoty jako práci jednoduchou, přičemž složitá práce za těchto podmínek vyprodukuje větší masu zisku, že tedy užitná hodnota pracovní síly kognitariárních proletářů, kteří zosobňují všeobecnou práci, má vyšší hodnototvorný potenciál než užitná hodnota pracovní síly klasických industriálních proletářů, nositelů práce společensky průměrné a jednoduché, čili že dokáže vyprodukovat větší masu zisku při alespoň stejné míře nadhodnoty – že při srovnatelných fyzických objemech živé konkrétní práce je možné ze složité práce vyždímat větší masu nezaplacené práce než z práce jednoduché, zároveň však zjišťujeme, že složitou práci nelze vysávat intenzivněji než práci jednoduchou a všeobecnou práci kognitariárních proletářů nelze vykořisťovat s vyšší mírou nadhodnoty, než je tomu u společensky průměrné a jednoduché práce tradičních proletářů: logika fungování kognitariárního kapitálu, vykořisťování živé konkrétní všeobecné práce, odhaluje hranice vývojových možností kapitalistického výrobního způsobu a ukazuje, že kapitalismus je historicky přechodný společenský řád. Zároveň se ukazuje, že, zkoumáme-li investiční podnikatelské aktivity kognitariárních kapitalistů a proces výroby kognitariárního zisku, je skutečně zajímavým, opravdu překvapivým a, jak se zdá, i nejdůležitějším zjištěním je, že pro kognitariární kapitál je vůbec nejvýhodnější vykořisťovatelskou strategií, když z kvalifikované práce vstřebává relativně menší masu nadpráce, než při vykořisťování společensky průměrné práce pohlcuje běžný kapitál, tedy když vykořisťování složité práce probíhá na základě nižší míry nadhodnoty než vykořisťování práce jednoduché, což umožňuje:

a) Uspokojit objektivně spravedlivé nároky mas trvale nezaměstnaných tradičních proletářů, které vytváří podnikatelské aktivity kognitariárního kapitálu, na sociální zabezpečení, jež zmírňuje existenční důsledky trvalé nezaměstnanosti.

b) Vytvářet z hodnotových mas obsažených v hodnotové struktuře procesu výroby kognitariárního zisku mzdy kognitariárních proletářů na takové úrovni, kdy je můžeme akumulovat v kapitál, neboli je směřovat nikoli pouze za spotřební předměty, nýbrž využívat pro investiční účely na rozvoj podniků.

c) A pochopitelně i kapitalistickým vlastníkům dosahovat odpovídajícího, alespoň minimálního zisku.

„Zpružnění“ jinak v kapitalismu nehybné hranice mezi prací nutnou a nadprací, čili mezi mzdou a ziskem, a tudíž i mezi námezdně pracujícími nevládníky a kapitalistickými vlastníky výrobních prostředků a pracovních podmínek je možné ovšem pouze díky rozvíjení struktur a mechanismů praktické realizace společenských výrobních vztahů vlastnické spoluúčasti pracujících, jež kromě jiného zahrnují i oddělení organizačně technického řízení od řízení a rozhodování vlastnického, především ale dovolují podřídít investiční podnikatelské operace kapitalistických vlastníků celospolečenskému zájmu, kdy snižování masy vyrobené kognitariární nadhodnoty na úroveň minimálního zisku pro majitele kapitálových vlastnických titulů umožňuje kognitariárním proletářům realizovat vlastnické právo na zisk i na kapitál, vytvářet například vlastnické a podnikatelské formy založené na systému individuálních kapitálových účtů a zároveň tím vznikají prostředky pro další rozvoj „průmyslu“ rozvíjení lidských schopností, neboli výstavbu továren na „přetavování“ klasických proletářů na proletáře kognitariární. Historicky nový typ zhodnocovacího procesu, v němž se kapitalistické vykořisťování jakoby „rozplývá a vypařuje“, plodí v lůně kapitalismu zárodečné buňky třídy samosprávných vlastníků, a tak systém kapitalistického vykořisťování přestává být nutným neboli skutečným, přestává být spojovacím sociálně ekonomickým článkem mezi horními a dolními vrstvami společnosti – a tímto sociálně ekonomickým zprostředkováním se v historické vývojové perspektivě stává samosprávné společenské

vlastnictví jakožto historicky nový typ celospolečensky integrující vlastnické subjektivity, jenž tvoří alternativu jak kapitalismu, tak i předlistopadovému modelu socialismu.

Schopnost živé konkrétní všeobecné práce kognitariárních proletářů (neboli vědeckých pracovníků v „továrnách“ na nové poznatky a objevy či například počítačových programátorů) kondenzovat větší množství společensky průměrné, jednoduché práce, čímž se jejich práce stává produktivní pro kapitál čili objektem kapitalistického vykořisťování, jelikož se směřuje za peněžní variabilní kapitál, vzájemně koresponduje se společenskou produktivní silou vlastnické spoluúčasti zaměstnanců, která se stává, řečeno pojmoslovím Hegelovy filosofie, „jinoformou“, přeměněnou, přetvořenou formou procesu výroby kognitariárního zisku, neboť také dokáže produkovat dodatečný a zvláštní zisk, avšak není příčinou vzniku trvalé nezaměstnanosti, jako je tomu u kapitalistického používání, ždímání a vysávání nadhodnoty ze živé všeobecné práce příslušníků rozličných socioprofesionálních skupin kognitariárního proletariátu. Vidíme, že rozvíjení nejrůznějších forem hospodářské demokracie, které by mělo být základním úkolem revolučně demokratické státní moci, představuje nejenom rozhodující podmínku radikální demokratizace třídně sociální podstaty funkcí sociálního státu, nýbrž i – a snad v ještě větší míře – pozitivní řešení do krajnosti vyostřených antagonistických sociálně ekonomických rozporů kapitalistického výrobního způsobu, které přináší kapitálové investování do rozličných projektů tvorby „lidského kapitálu“, jež mohou vytvářet sítě sociálně ekonomických vazeb překračující hranice národních států. Produktivní síla vlastnické spoluúčasti zaměstnanců tak může mohutnět v nadnárodních samosprávných vlastnických podnikatelských komplexech, v nichž se bude v útrobách kapitalismu kognitariární proletariát „přetavovat“ v zárodečné buňky třídy samosprávných vlastníků – třídně sociálního subjektu epochy nové sociální revoluce, v níž vykořisťování přestává být nutným a tedy i skutečným spojovacím článkem mezi řídicími a řízenými, mezi horními a dolními vrstvami společnosti; z toho důvodu se o nadnárodní a nadstátní samosprávné hospodářské celky bude moci opírat samosprávný model socialismu, kde bude rozvíjení samosprávné vlastnické praxe v souladu s procesem zespolečňování práce a výroby a jenž tak bude představovat alternativu jak soudobému globálnímu kapitalismu, tak i předlistopadovému socialismu sovětského typu.⁶⁹

Politická strategie oné hypotetické revolučně demokratické vlády by si tak musela klást coby hlavní cíl mocenskou podporu utváření struktur vlastnické spoluúčasti zaměstnanců, jež by začínalo na podnikové úrovni a vývojově by směřovalo k vzniku nadpodnikových struktur ekonomické demokracie, spojování forem zaměstnanecké vlastnické participace s novou sociálně ekonomickou a třídně sociální „substancialitou“ sociálního státu, čímž by se revolučně demokratický sociální stát stával aktivně vlastnický jednajícím podnikatelským subjektem. Je pochopitelné, že – ze zákona povinné! – svěřování státních zakázek firmám, v nichž by pracovníci byli zároveň jejich spoludávajícími, kde by se realizovala vlastnická práva zaměstnanců na zisk, na vlastnické řízení a spolurozhodování i na kapitál, by samo o sobě – alespoň z počátku – úplně neodstraňovalo korupční sociálně ekonomickou praxi – ta by však sehrávala pozitivní společenskou úlohu, neboť by sloužila formování pokrokové společenské třídy. Radikálně demokratický sociální stát by tak zároveň získával peněžní zdroje pro financování průběžného solidárního systému zdravotního, důchodového a sociálního zabezpečení nejenom u mezí zaměstnanců, nýbrž i ze zisku státních podniků, a tak by se státní rozpočet hospodářsky demokratického sociálního státu sociálně ekonomicky emancipoval od závislosti na parazitních lumpenburžoazních složkách „národní“ monopolní velkoburžoazie – jež vlastně žádný kolektivní a solidární systém sociálního pojištění nepotřebuje: její příslušníci nemusejí pobírat žádný důchod od státu, (neboť ve srovnání s majetkem, jímž mohou aktivně disponovat, by skutečná výše takového státního důchodu, poskytovaného na bázi účetně vykazovaných reálných finančních příjmů, byla naprosto směšná), nevyžadují vyplácení nějakých sociálních dávek (sociálního minima, příspěvků na bydlení, dávek v mateřství atd.) a konečků nepotřebují ani služby veřejného školství či státních zdravotnických zařízení, jelikož si mohou bez problémů zaplatit pobyt v luxusní soukromé nemocnici nebo poslat svoje děti do špičkových středních a vysokých škol; lidé, kteří výši svých příjmů náležejí k lumpenburžoazním podnikatelským „celebritám“, si nakonec mohou najmout i služby soukromých bezpečnostních agentur, nepotřebují tudíž ani státní policii.

Úspěšný politický (neboli třídní) zápas radikálně demokratického sociálního státu proti parazitním subjektům třídně sociální strukturace lumpenburžoazního systému dovolí především podříditi sobecké zájmy sociálně ekonomických skupin, jejichž podnikatelské investiční aktivity se odvíjejí ze spojování kapitálových struktur se strukturami organizovaného zločinu a byly by, jak jsme již několikrát upozorňovali, trestné i z pohledu právních norem, jež platí v Německu, Anglii či ve Spojených státech, obecnému zájmu celospolečenskému, donutí kapitalistické podnikatele z řad „národní“ buržoazie jednak platit za svoje zaměstnance zdravotní, důchodové a sociální pojištění, za druhé odvádět do příjmové stránky státního rozpočtu i daň ze zisku, jelikož by zaměstnanci firem, kteří mají možnost vlastnického řízení a spolurozhodování, by měli ekonomický zájem na zprůhlednění účetnictví podniku – jenom v tom případě by totiž měli šanci získat státní zakázku: velkopřemyslníci a finanční magnáti z řad příslušníků „národní“ velkoburžoazie by se tak stávali pouze nominálně právními vlastníky firem (něco na způsob „národních správců“ podniků z období 1945 – 1948), kteří by museli přispívat do systému sociálního zabezpečení, přitom by však z něj nemohli čerpat žádné finanční prostředky – neboť by jim tak velela křesťanská láska k bližnímu vtělená ve strukturách vlastnické

spoluúčasti pracujících! Radikálně levicová strategie revolučně demokratického sociálního státu by tak v procesu rozvíjení demokratického převratu až na samotnou hranici buržoazního sociálně ekonomického pokroku, krajní mez vývojových možností kapitalistického výrobního způsobu, uskutečňováním daňové politiky, která by byla humánní a spravedlivá vůči sociálně ekonomickým pracujícím masám diskriminovaným lumpenburžoazním systémem, získávala finanční prostředky na reformu důchodové soustavy, jež by současně zajistila pokračování ze solidárního principu se formujícího průběžného systému důchodového zabezpečení, který plně odpovídá objektivnímu ekonomickému zájmu středních příjmových vrstev obyvatelstva, jejichž reálné finanční příjmy a hmotná životní úroveň v důchodovém věku přímo a bezprostředně závisí právě na solidárním způsobem poskytovaného státního důchodu, jež nikdy pro ně – na rozdíl od majetkové a příjmové oligarchie – nemohou v žádném případě nahradit rozličné formy důchodového připojištění; a tím by zároveň vznikala nová funkční model mezigenerační solidarity.

Materialismus v pojetí dějin – nutná podmínka antikatastrofického vidění dějin

Pokusili jsme se pouze zběžně naznačit základní cíle minimálního programu hypotetické revolučně demokratické vlády, aby společenské změny, které zahájil mocenský státní převrat v listopadu 1989, nebyly ve svých důsledcích pouze „sametovou kontrarevolucí“, jež zrodila korupci prolezlý mafiánský lumpenkapitalismus, nýbrž aby nabyly vskutku demokratické povahy, byť by šlo o demokracii spoutanou buržoazním sociálně ekonomickým a politickým rámcem, aby šlo o takové demokratizační změny, jež by se sice ubíraly cestou buržoazní svobody a buržoazního pokroku, v tendenci a historické vývojové perspektivě by však směřovaly k přerůstání buržoazně demokratické revoluce v revoluci socialistickou. A světonázorová optika tohoto zběžného pohledu opět naznačuje, jak aktuální a podnětné jsou pro radikálně levicové politické hnutí v současné etapě vývoje české polistopadové společnosti Leninovy myšlenky z období první buržoazně demokratické revoluce v carském Rusku, že *„stupeň ekonomického vývoje Ruska (podmínka objektivní) a stupeň uvědomělosti a organizovanosti širokých mas proletariátu (podmínka subjektivní, nerozlučně spjatá s objektivní) nedovoluje ihned úplně osvobodit dělnickou třídu. Jen lidé, kteří vůbec nic neznají, mohou ignorovat buržoazní charakter probíhajícího demokratického převratu; jen ti největší optimisté mohou zapomenout, jak málo ještě dělnické masy vědí o cílech socialismu a o způsobech jeho uskutečnění. A my všichni jsme přesvědčeni, že osvobození dělníků může být dilem jen dělníků samých; bez uvědomělosti a organizovanosti mas, bez jejich přípravy a výchovy otevřeným třídním bojem proti veškeré buržoazii nemůže být o socialistické revoluci ani řeč.“*¹⁰

Stupeň ekonomického rozvoje české novokapitalistické společnosti a stupeň uvědomělosti a organizovanosti mas českého proletariátu také nedovoluje ihned a úplně osvobodit dělnickou třídu. Musíme dokonce trpce konstatovat, že masy českých dělníků – jakož i dělnické masy jiných zemí, v nichž se zhroutily a rozpadly výrobní vztahy i politický systém stalinského modelu socialismu – vědí v současnosti nejen velice málo o cílech socialismu, ale především nechápou, že právě rozvíjení hospodářské demokracie v lůně kapitalismu otevírá perspektivu k překonání funkčnosti kapitalistického soukromého vlastnictví coby hybné síly rozvoje výrobních sil a sociálně ekonomického osvobození dělnické třídy. Morální a politickou odpovědnost za to opět nesou dvě nejpočetnější a největší levicové strany, jejichž spolupráce by měla utvářet politický půdorys oné předpokládané revolučně demokratické vládní moci: zkoumání ekonomické demokracie, jež by měla být, jak jsme ukázali, hlavním článkem jak procesu radikální demokratizace sociálního státu, tak především revoluční přeměny kapitalismu v socialismus, znovu ukazuje, jak málo zatím odpovídá ideologie a politika sociálně demokratické i komunistické strany potřebám a výzvám doby – zvláště teoretici socialistické revoluce, kteří se v komunistické straně hlásí k „marxismu-leninismu“, by mohli a měli pochopit, že kognitární proletariát se revolučně neguje jako proletariát formováním samosprávných vlastnických a podnikatelských celků a třída samosprávných vlastníků, jež takto v zárodečné formě vzniká v nitru kapitalistické třídně sociální organizace společnosti, představuje subjekt přímého a bezprostředního průlomu do systému kapitalistického vykořisťování, což výrazně modifikuje marxistické pojetí revoluční společenské úlohy dělnické třídy i socialistické revoluce v celku.

Zkoumání zákonitostí procesu utváření třídního socialistického vědomí dělnické třídy nás přivádí k závěru, že v soudobém „postmoderním“ a postindustriálním kapitalismu představuje i Leninův model příliš úzký rámec pro vnášení revoluční socialistické ideologie do řad dělníků. V současné vývojové etapě kapitalistické společenské formace, v níž se konkrétní živá všeobecná (vědecká i umělecká) práce stává přímo a bezprostředně produktivní pro kapitál, se ukazuje, že klíčovou úlohu pro utváření třídního socialistického uvědomění příslušníků dělnické třídy má revoluční sociálně ekonomická praxe třídy samosprávných vlastníků, jejímž nástrojem a podřízeným momentem je revolučně kritická politická praxe, revoluční politický boj za radikálně, revolučně demokratickou podobu národního a nadnárodního sociálního státu, rozvíjení struktur a mechanismů nového, samosprávného pojetí socialismu. Pokusili jsme se naznačit, že strategická hodnotová a programová orientace na samosprávný socialismus se musí promítnout do dlouhodobé strategie i momentální taktiky, do každodenní politické aktivity komunistické strany, chce-li být stranou opravdu radikálně levicovou: není možné

se ukolébávat myšlenkou, že „budoucnost nám neuteče“ a že „konečný cíl není nic, hnutí je vše“, jako tomu bylo u většiny sociálně demokratických stran druhé Internacionály. Není také do nekonečna možné mluvit v programu o samosprávě a zároveň orientovat každodenní praktickou politiku, agitaci a propagandu na obnovení státního vlastnictví řídicího aparátu, jak tomu bylo v předlistopadovém socialismu – vždyť prý samospráva není nic jiného než „cochárna“ a je na ni „stejně času dost až ve vlastním komunismu“. Zdrojem pravicového oportunismu v komunistickém hnutí v soudobé epoše globalizovaného kapitalismu – pravicového oportunismu a likvidátorství, které se ovšem halí do ultralevicových frází a mávají rudým, revolučním praporem! – jsou totiž právě schémata a stereotypy ortodoxně stalinské (či neostalinské) ideologie bývalé vládnoucí třídy řídicího aparátu reálného socialismu, neboť jde o třídu nejenom již dávno reakční, nýbrž především zaniklou, třídou, u níž již byly definitivně vytrhány sociálně ekonomické kořeny jejího společenského bytí. Bývalé vládnoucí třídě řídicího aparátu stalinského modelu socialismu se totiž přihodilo přesně totéž, co se kdysi stalo pravicově oportunistické druhé Internacionále, jak o tom svého času psala Rosa Luxemburgová: stala se páchnoucí mrtvolou a spolu s tím, jak přestala být třídou pokrokovou a revoluční a stala se objektivně třídním spojencem vládnoucí mafiánské lumpenburžoazie, shnila a zbankrotovala i stalinsko-neostalinská ideologie.⁷¹

Pokusil jsem se také nastinit, že ideově teoretická a metodologická východiska konceptu postindustriálního kapitalismu, v němž se přechod od odstupňované sociální nerovnosti k naprosté příjmové a majetkové nesouměřitelnosti mezi třemi „sociálními světy“ (neboli třemi základními majetkovými, příjmovými i mocenskými třídami dle sociálně stratifikační teorie) zrcadlí a zračí jako neodvratný tragický osud, neumožňují odhalit možnosti, které pro revolučně demokratickou filosofii i politickou strategii a taktiku odkrývá zkoumání materialistické dialektiky procesu přeměny konkrétní živé všeobecné práce kognitariárního proletariátu v základní společenskou výrobní sílu a zdroj nadvýrobku, procesu výroby kognitariárního zisku a kapitálových investičních operací kognitariárního kapitálu. Je známo, že ruští machisté Bogdanov, Bazarov, Berman, Gorkij, Lunačarskij atd. byli členy bolševického křídla ruské sociálně demokratické strany a neméně nadšenými, obětavými revolucionáři jako Lenin, a přesto (či spíše právě proto) podrobil Lenin jejich subjektivně idealistické a agnostické názory, podle nichž je například smyslová představa vně nás existující skutečnost, a kteří se snažili – ze svého zajisté upřímného revolučního socialistického politického přesvědčení – vytvořit empiriokritickou pojmovou konstrukci jakési socialistické formy náboženství, v němž bude „člověk člověku bohem“, nemilosrdné a zdrcující kritice. Evald Iljenkov uvádí v této souvislosti slova Maxima Gorkého, jenž se snažil usmířit Lenina s Bogdanovem a Lunačarským, neboť nemohl pochopit žár Leninovy filosofické nesmiřitelnosti v postoji vůči ruským machistům a byl zarmoucen, že ke smíření nedošlo: „*Je to možné kvůli filosofickým slovíčkům „substance“, „hmota“, „komplexy elementů“? Je to možné ... že kvůli tomuhle stojí za to rozbít přátelství? To je bohohledačství ... Cožpak Anatolij Vasiljevič opravdu vyzývá starého boha? Vždyť ho chápe jako Benedikt Spinoza, je to jen slovíčko. A tímto slovíčkem nemyslí církevní autoritu. Hledá a vytváří vysoce mravní ideál nového člověka, chce zušlechtit revoluci vysoce mravními hodnotami, aby se nedopustila nějakých hloupostí a krutostí, a takováto slovíčka jsou našemu ruskému mužikovi či proletáři – bývalému mužikovi pochopitelnější a bližší ... Nemůže přece číst Spinozu. I když by to pro něj bylo tak užitečné. Zbytečné, zbytečné Vladimíre Iljiči. A nevhodné ...*“⁷²

Jenomže se nedalo nic jiného dělat, boj byl nevyhnutelný: bolševik Lenin musel vystoupit proti bolševikovi Bogdanovovi, nepříteli politického oportunismu a svému spolubojovníku v otázkách politické taktiky proti teoretickému vůdci menševického křídla ruské sociální demokracie Plechanovovi, aby nepokrytě ukázal, že v oblasti filosofie stojí Bogdanov na stejných pozicích jako Plechanov, uznávaná hlava menševické frakce, a že dělicí a spojovací čáry probíhají v oblasti filosofických otázek zcela jinde než tam, kde se dělí názory na čistě politické otázky, na problémy strategie taktiky revolučního boje, i když spojení, a to velmi hluboké mezi nimi existuje a je nezbytné brát ho v úvahu, zvláště z hlediska vývojových perspektiv revolučního hnutí. „*Jaképak zde může být „smíření“, milý Alexeji Maximiči?*“, psal Lenin v odpověď Gorkému. „*Odpusťte, ale je směšné vůbec se o něčem takovém zmiňovat. Boj je absolutně nevyhnutelný ... Vždyť je to bída, je to tragédie, jestliže i vy, velký umělec a chytrý člověk, jste dosud nepochopil, do jakého bláta sami lezou – a táhnou za sebou lidi – všichni tito bohostříjcové, empiriokritici, empiriomonisté, empiriosymbolisté! Je tak těžké pochopit, že za vším tím množstvím jejich vznešených frází stojí v celé své výši strašná postava mezinárodního měšťáctva s jeho „komplexem idejí“, vyplývajícím z otupujícího útisku člověka, z vnějšího prostředí a z třídního útisku? Cožpak není zřejmé, že tento „komplex idejí“, ať je vyjádřen jakýmikoli krásnými slovy, byl a zůstane nevyjádřitelnou hanebností, hnusnou ideovou mrtvolou, nejnebezpečnější ničemností, nejhnusnější „infekcí“?! A vy mě chcete přemluvit ke spolupráci s lidmi, kteří takové věci hlásají. Raději se dám rozčtvrtit.*“⁷³

Dnes, na začátku jedenadvacátého století, jsou různé názorové proudy a politické směry levicové části politického spektra společnosti v daleko horší situaci, než byla ruská sociální demokracie v době, kdy opadala vlna první ruské buržoazně demokratické revoluce a Lenin psal „Materialismus a empiriokriticismus“. A není divu, vždyť porážka prvního historického pokusu o socialismus, rozpad a zhroucení vlastnické a mocenské struktury reálně existujícího předlistopadového socialismu zasadily radikálně (ale i reformně) levicové ideologii

a politice daleko větší ránu než neúspěch prvního pokusu svrhnout carské samoděržaví a soudobý globalizovaný kapitalismus je také pro levici mnohem silnějším protivníkem, než byla tupá carská absolutistická monarchie, jejíž prohnílé základy se ostatně zhroutily o několik let později v únoru roku 1917 v průběhu necelého týdne. V dnešní době se na levicové scéně jedni utápějí v primitivním antikomunismu, druzí si chtějí hrát na ideový a politický předvoj revolučního proletariátu, třetí pragmaticky odmítají jakékoli (prý „utopické“) vize budoucnosti, a některé „krásné duše“ píšou články, vydávají knihy a organizují vědecké konference „o tom, co přijde po kapitalismu“, ačkoliv systému globalizovaného kapitalistického vykořisťování dosud nespádá z hlavy jediný vlas. V této konkrétně historické situaci vede gnoseologický povrchní, plochý empirismus, jenž se v sociologickém bádání manifestuje doktrínami, které na sociální strukturaci a společenský rozvoj nazírají světonázorovou kategoriální optikou příjmového a majetkového rozvrstvení a antidiagnosticky tak negují rozdíl mezi technickoekonomickou a sociálně ekonomickou dělbou práce, profesními a vlastnickými rolemi, čili mezi profesně zaměstnaneckou a třídně sociální diferenciací – podobně, jako je tomu v přírodních vědách – ke stejné plytkému a povrchnímu mysticismu, jenž se ovšem v tomto případě opájí katastrofickým viděním perspektiv historického vývoje lidské společnosti, čímž ideovému ani organizačnímu sjednocování levice příliš nepomáhá, ba naopak se ocitá blízko oněch myšlenkových proudů filosofie dějin, které nás rádoby moudře a hlubokomyslně poučují, že není dobré měnit svět sociální revolucí, neboť ta prý vždycky způsobuje větší sociální zlo, než bylo to, proti němuž revoluční hnutí původně vystoupilo.

Odkaz na citovanou literaturu, poznámky

- 1) Viz Keller, J.: Tři sociální světy; SLON, Praha 2010, například str. 168-172.
- 2) Tamtéž, str. 171.
- 3) Viz tamtéž, například str. 190-191, respektive 89-90 či 108-109 atd.
- 4) Viz tamtéž, kupříkladu str. 22-23, 89-102 a další.
- 5) Viz tamtéž, str. 89.
- 6) Tamtéž, str. 95.
- 7) Tamtéž, str. 9.
- 8) Viz tamtéž, str. 156-158.
- 9) Viz tamtéž, například str. 162.
- 10) Viz tamtéž, str. 147, popřípadě str. 169.
- 11) Viz tamtéž, str. 99-100.
- 12) Viz tamtéž, str. 136-137.
- 13) Viz tamtéž, str. 143.
- 14) Viz tamtéž, str. 145.
- 15) Tamtéž, str. 117.
- 16) Viz tamtéž, str. 122-123.
- 17) Tamtéž, str. 123.
- 18) Viz tamtéž, str. 174-183.
- 19) Viz tamtéž, str. 173.
- 20) Viz tamtéž, str. 191.
- 21) Viz tamtéž.
- 22) Tamtéž, str. 173-174.
- 23) Lenin, V. I.: Co dělat?; Svoboda, Praha 1978, str. 112.
- 24) Tamtéž.
- 25) Tamtéž.
- 26) Marx, K. – Engels, F.: Svatá rodina, Sebrané spisy sv. 2; SNPL, Praha 1957, str. 57.
- 27) Marx, K.: Bída filosofie, Sebrané spisy sv. 4; SNPL, Praha 1958, str. 148.
- 28) O rozdílu mezi produktivní a neproduktivní prací pro kapitál viz Marx, K.: Teorie o nadhodnotě I.; SNPL, Praha 1958, například str. 151-182, str. 395-422.
- 29) Marx, K. – Engels, F.: Manifest Komunistické strany, Sebrané spisy sv. 4; SNPL, Praha 1958, str. 450.
- 30) O tom, že profesní struktura zrcadlí nejenom výrobně technickou podobu pracovní činnosti, nýbrž se utváří právě nad technicko-ekonomickými vztahy, a tudíž zahrnuje i určité druhotné a odvozené souvislosti profesně technického charakteru živé konkrétní práce, jež spočívají ve mzdovém ohodnocení práce, reálném finančním příjmu a materiálním životním standardu, z čehož mimo jiné plyne, že tradeunionistické vědomí je určitou syntézou oně stranek vědomí utvářející se v tradeunionistickém ekonomickém boji, která odráží pouze určité profesně stavovské začlenění dělníků, a buržoazní ideologie – viz Heller, J.: Některé problémy stavu vědomí pracujících za socialismu; neopublikovaná práce, str. 15-25. Podobně viz Heller, J.: K sociologickému vymezení kategorie „běžné vědomí“; neopublikovaná práce, str. 4-14. Oba články vznikly již v předlistopadovém období a vskutku mi není známo, zda vůbec či kdy a kde byly publikovány.

31) Viz Keller, J.: Tři sociální světy, str. 13-61. Velmi působivá je například pasáž, v níž profesor Keller přesvědčivě dokazuje, že k síťovým organizačním strukturám systému řízení umožňuje nadnárodním kapitalistickým firmám umocnit a výrazně zefektivnit proces výroby nadhodnoty (viz str. 28-33) ; přímo skvělá je kapitola „Proměna ekonomiky v odvětví finančnictví“, v níž se čtenář dozvídá, jak vlastně funguje „perpetuum mobile“ kapitálových investičních operací parazitního spekulativního finančního kapitálu, vyvolávajících „bubliny“ na finančních trzích (viz str. 35-40) .

32) Viz tamtéž, str. 137.

33) Tamtéž, str. 198-199. Když spatřil světlo světa programový dokument KSČM „Socialismus pro 21. století“, požádali údajně jeho autoři – kromě celé řady dalších filosofů, ekonomů, sociologů, politologů atd. – i profesora Jana Kellera, aby jakožto známý a vysoce uznávaný levicový teoretik napsal o „S 21“ krátkou recenzi, což prý profesor Keller odmítl, jelikož dle jeho názoru se levicové politické strany údajně nemají zaměřovat na nějaké sociálně utopické vize do vzdálené budoucnosti, ale mají se strategicky orientovat na obranu a zachování sociálního státu. Kouzelně paradoxní na této myšlence je ovšem to, že je inspirována stejnou logikou metafyzického, antidialektického uvažování, jako je tomu u názorů sympatických jinochů ze Svazu mladých komunistů Československa: hoši z SMKČ odmítají hájit sociální stát, jelikož „je to vlastně obrana kapitalismu“, a současně prohlašují, že vize socialismu pro jedenadvacáté století musí spočívat v návratu ke stalinskému modelu socialismu v jeho ortodoxní podobě před 20. sjezdem KSSS, neboť žádný jiný socialismus reálně existovat a fungovat nemůže; profesor Keller zcela zjevně odmítá stalinský model socialismu, protože je ale také, jak se zdá, přesvědčen, že žádný jiný typ socialismu, než byl ten předlistopadový, který byl založen na státně byrokratickém vlastnictví, existovat a fungovat nemůže, prohlašuje, že levicová politika nemůže strategicky usilovat o nic jiného, než je „zachování sociálního státu a posílení veřejného sektoru“, čili o to, aby kapitalismus opět získal „lidštější tvář“. Musím poctivě přiznat, že v této přímé a bezprostřední podobě, jak ji uvádím, jsem páně Kellerovo odmítnutí napsat recenzi na „S 21“ nikde (kupříkladu na internetu, v novinách, nějakém časopise atd.) nenalezl, v myšlenkovém kontextu citátu, jež uvádím v tomto odkazu, je však na první pohled zdánlivě nesmyslné, zcela antidialektické kladení vize budoucnosti proti „konkrétním projektům každodenní, drobné politické práce“ docela srozumitelné.

34) Viz Keller, J. – Schnur, P.: Střední vrstvy. Německá realita a české iluze. Jedná se o článek, jenž se objevil 7. 9. 2010 na Britských listech a lze ho tak dohledat na internetovém serveru www.blisty.cz.

35) Tak to alespoň uvádí článek „Střední vrstvy bojují za elitu, ač je ona deklasuje“, který jsem si stáhl z webové stránky www.halonoviny.cz a Haló noviny jej uveřejnily 24. 5. 2010.

36) Marx, K.: Kapitál III-2; SNPL, Praha 1956, str. 366. Podobně viz tamtéž, str. 371.

37) I profesor Keller ve své publikaci Tři sociální světy mluví kupříkladu o tom, že v postindustriální společnosti střední vrstvy úporně hájí zájmy elit, přestože jsou ve velké míře konáním nejvyšších vrstev deklasovány mezi nejnižší vrstvy společnosti. V situaci, kdy selhávají ochranné mechanismy sociálního státu a výrazně roste počet nezaslouženě chudých, stále přežívá mezi příslušníky středních vrstev názor, že jde o osobní selhání: výčitky, které lidé ze středních vrstev směřují vůči chudým, připomínají ospravedlňování loupežného vraha, že si oběť loupežného přepadení může za svůj osud vlastně sama, vždyť kdyby se nebránila a nechala se „pokojně“ okrást, mohla dále žít; i Rodion Raskolnikov rozvíjí v románu Fjodora Michajloviče Dostojevského „Zločin a trest“ hlubokomyšlné filosofické úvahy o tom, že když zavraždí starou lichvářku, vykoná v podstatě záslužný čin ve prospěch obecného blaha, čímž se vlastně stylizuje do role Nietscheho „nadčlověka“ stojícího mimo dobro a zlo. (Viz již připomínaný článek, který uveřejnily Haló noviny 24. 5. 2010 – ten ovšem samozřejmě nemluví ani o ideologii loupežných vrahů, ani filosofickém světonázoru Rodiona Raskolnikova) .

38) Hradil, J.: Soumrak sociální demokracie? – stať, kterou uveřejnily internetové Britské listy 7. 6. 2010.

39) Pirk, J.: Jsem zase pyšný, že jsem Čech; deník Právo z 2. 6. 2010, str. 6.

40) Lenin, V. I.: Co dělat?, v citovaném českém vydání str. 148-149.

41) Tamtéž, str. 157.

42) Tamtéž, str. 120-121.

43) Tamtéž, str. 162.

44) Tamtéž, str. 148.

45) Tamtéž, str. 149.

46) Zmínku o „uzurpační strategii“ dělnického hnutí, kterou lze údajně nazvat „solidarismus“, je možné nalézt v publikaci profesora Kellera o naprosté a prohlubující se sociální nesouměřitelnosti ve třech sociálních světech, a to na stránkách 136-137. „Strategie uzurpace“ má kromě jiného spočívat v úsilí dělníků vyvlastnit dominantní vládnoucí buržoazní třídu, zbavit ji státní politické moci a sami si hospodářskou i politickou moc přivlastnit, což je ale lež (či možná, přesněji řečeno, polopravda), typická pro buržoazní sociologické teorie, neboť proletariát neusiluje o zvečnění svého třídního panství, ale o překonání třídní dělby společenské práce.

47) Lenin, V. I.: Co dělat?, str. 136.

48) Lenin, V. I.: Krok vpřed, dva kroky vzad, Vybrané spisy sv. 1; Svoboda, Praha 1975, str. 682.

49) Tamtéž, str. 615.

50) Viz Heller, J.: Některé problémy stavu vědomí pracujících za socialismu, citovaná práce str. 20-24. Srovnej též Heller, J.: K sociologickému vymezení kategorie „běžné vědomí“, citovaná práce str. 7-9.

51) Osvěžit znalost těchto myšlenek z Dějin VKS(b) – viz Dějiny Všesvazové komunistické strany (bolševiků), stručný výklad; Svoboda, Praha 1950, str. 52 by si měli zvláště soudruzi, kteří náleží v KSČM k tak zvanému marxisticko-leninskému názorovému proudu, řečeno jinými slovy, hlásí se k ortodoxní verzi sociálně mytologické ideologie vládnoucí třídy řídicího aparátu stalinského modelu socialismu a do dneška nejsou schopni pochopit, že předlistopadová KSČ ztratila v sedmdesátých a osmdesátých letech s konečnou platností spojení s dělnickou třídou, pozbyla její důvěry a podpory právě v důsledku toho, že vlastnická subjektivita třídy řídicího aparátu se nestala dílčí a podřízenou součástí vlastnické subjektivity dělnické třídy, dělnická třída tak nebyla skutečným subjektem společenského rozvoje, neměla reálnou vedoucí úlohu při rozvíjení reálně socialistických výrobních vztahů, a tudíž byla pouze formálně vládnoucí třídou předlistopadového typu socialismu, o čemž se dělníci každodenně přesvědčovali na základě svých praktických zkušeností. Dělníci z ČKD Praha vypískali v listopadu 1989 během mítinku tehdejšího prvního tajemníka městského výboru KSČ v Praze Miroslava Štěpána a tato událost symbolicky předznamenala historickou politickou porážku komunistické strany v důsledku listopadového kontrarevolučního mocenského státního převratu, načež počal vážený soudruh Štěpán prohlašovat, že „československá dělnická třída zradila komunistickou stranu a socialismus“. Od vážených soudruhů Miroslava Štěpána či Jana Fojtíka nelze zajisté čekat, že by se dokázali rozejít s ideologií své třídy, dospět k poznání, že příčina oné historické porážky spočívala v nich, ve svérázné, neúplně a nedokonale společenské sociálně ekonomické – a tím i revoluční dějnotvorné – subjektivitě třídy, k níž oba vážení soudruzi ráčili náležet, avšak alespoň mladí sympatičtí jinoši ze Svazu mladých komunistů Československa, kteří by nesmírně rádi tvořili řídicí aparát komunistické strany coby ideový a politický předvoj revolučního proletariátu, by snad mohli nahlédnout, že ožívování kultu Stalina a ortodoxní formy stalinistické ideologie obnovení vzájemné důvěry a spojení mezi komunistickou stranou a dělnickou třídou příliš nepomůže.

52) Lenin, V. I.: Krok vpřed, dva kroky vzad, citované vydání str. 534-535. Zcela na okraj poznamenávám, že i když Lenin vedl s Martovem na druhém sjezdu ruských sociálních demokratů do krajnosti vyostřené, zásadní teoretické spory, i když se Martov zcela otevřeně na sjezdu projevil coby zosobnění a vůdce oportunistického menševického křídla ruské sociálně demokratické strany, jeho názory odrážely a vyjadřovaly individualistický „panský anarchismus“ buržoazní inteligence, jež se nechce podřídit proletářské stranické kázní a organizaci, přesto Lenin stále nazývá Martova soudruhem. Lenin v žádném případě nechtěl Martova a další představitele menševického křídla jakýmkoli způsobem urážet, nevedl proti němu osobní útoky, neboť byl v té době přesvědčen, že kvůli rozdílným politickým postojům není v žádném případě nutné rozštěpit stranu, že názorové rozdíly, odstíny a neshody, které se na sjezdu objevily, by v žádném případě neměly vést k rozkolu strany, bránit, aby se po sjezdu představitelé většiny i menšiny společně podíleli na revoluční propagandistické a agitační politické práci v proletářských masách za situace, kdy v carském Rusku dozrávají podmínky demokratické revoluce (viz str. 617-623) – je známo, že k organizačnímu rozkolu mezi bolševickým a menševickým křídlem v ruské sociálně demokratické straně došlo až na pražské konferenci v roce 1912. Pozornému čtenáři Leninova pojednání o vývoji v ruské sociálně demokratické straně na druhém sjezdu a po jeho skončení také zajisté neujde, že Lenin se na druhém sjezdu ruských sociálních demokratů názorově rozcházel také se Lvem Trockým, jenž náležel k centristickému názorovému proudu ve straně, avšak Lenin nehovoří o Trockém na stránkách své knihy v žádném případě s takovou žlučovitou nenávistí, jež tryská skoro od první stránky ze stručného výkladu Dějin Všesvazové komunistické strany (bolševiků) . O momentech, jež charakterizují principy organizační výstavby marxistické revoluční strany, podává celkový obraz právě Leninova kniha Krok vpřed, dva kroky vzad – viz Lenin, V. I.: Krok vpřed, dva kroky vzad, citované vydání str. 477-691.

53) Viz Lenin, V. I.: Co dělat?, str. 104-248.

54) Viz Marcuse, H.: Jednorozměrný člověk; Naše vojsko, Praha 1991, str. 29-108.

55) Marx, K.: Rukopisy „Grundrisse“ II.; Svoboda, Praha 1974, str. 343.

56) Kognitariátní proletariát není žádnou „spekulativní pojmovou konstrukcí“. S tímto pojmem (a jeho různými modifikacemi – „kybertariát“, „tvořivá třída“ atd.) pracuje kupříkladu Richard Barbrook ve studii *The Class of the New*; práce stažená z internetové stránky www.theclassofthenew.net, například str. 7-9, 15-48, 93-104.

57) Viz Marx, K.: Ekonomicko-filozofické rukopisy z roku 1844, str. 74-88. Tento druh soukromovlastnické subjektivity je pozoruhodný zvláště v souvislosti s poznámkou v „Německé ideologii“, podle níž „dělba práce a soukromé vlastnictví jsou ostatně totožné výrazy – v prvním se vzhledem k činnosti vyslovuje totéž, co se v druhém vyslovuje vzhledem k produktu činnosti.“ (Marx, K. – Engels, F.: Německá ideologie, Sebrané spisy sv. 3.; SNPL, Praha 1958, str. 46) .

58) Viz Keller, J.: Tři sociální světy, citované vydání str. 27-33.

59) Systém reálného kapitalismu dokázal v epoše soupeření dvou protikladných sociálně ekonomických soustav zvítězit nad systémem reálného socialismu kromě jiného právě v oblasti ekonomické a politické integrace, jelikož předlistopadový typ socialismu sice sáhodlouze a květnatě hovořil o internacionalizaci výroby

a výrobních sil, nedokázal však pozitivně vyřešit rozpor mezi pokračujícím zespolečňováním práce a výrobou a národně státní formou reálně socialistického společenského přivlastňování, a proto reálně socialistický sociální stát, jenž měl na rozdíl od „demokratického“ buržoazního sociálního státu, představovaného například švédským modelem socialismu, „totalitní“ mocensko-politický obsah, vývojově ustrnul na úrovni národního sociálního státu, nedokázal zplodit sobě vlastní funkční integrační vlastnické a mocenské struktury, jež by dělaly reálně socialistickou světovou soustavu vsutku hospodářsky a politicky integrovaným socialistickým společenstvím: tím se názorně projevila neúplně a nedokonale společenská vlastnická subjektivita, a tedy i revoluční dějnotvorná úloha vládnoucí třídy řídicího aparátu předlistopadového modelu socialistického zespolečnění výrobních prostředků – což dále názorně dokládá, že nový pokus o revoluční průlom do systému kapitalistických ekonomických a politických vztahů nemůže spočívat v návratu ke stalinskému modelu socialismu, čili že každé takové usilování o návrat k systému, v němž je rubem pouze celotřídní, jen celospolečenské vlastnické subjektivitu zveličování lokální vlastnické funkce pracovníků řídicího aparátu, sehrává objektivně naprosto reakční společenskou úlohu.

60) Viz Keller, J.: Tři sociální světy, například str. 40.

61) Tamtéž, str. 50.

62) Profesor Keller hovoří ve svém sociologickém pojednání o rostoucí příjmové a majetkové nesouměřitelnosti tří sociálních světů v postindustriální kapitalistické společnosti o tom, že „*marxismus přičítá schopnost tvořit nadhodnotu jen (nezaplacené) práci dělníka. Zisk kapitalistů však nemusí plynout pouze odtud. Ve společnosti, ve které spotřeba získává prim nad produkcí, rostou možnosti zvyšovat zisk manipulací s cenami zboží. V tomto smyslu mohou být vykořisťováni i zákazníci.*“ (Keller, J.: Tři sociální světy, citované vydání str. 138, poznámka pod čarou číslo 179). Na první pohled se zdá, že pro korupční sociálně ekonomickou praxi platí, že cena vyráběného zboží a poskytovaných služeb, cena, jež je výslednicí hodnototvorného výrobního procesu, jež ovládá „národní“ monopolní a outsiderský kapitál a kterou ovlivňuje korupční jednání, se utváří coby nominální přírážka nad jejich hodnotou, jež se rovná provizi špičkových politiků a nejvyšších státních úředníků, čili že korupční podnikatelské chování se opravdu vymyká účinkování zákona hodnoty. Ve skutečnosti zahrnuje hodnota vyráběného zboží a poskytovaných služeb i daň ze zisku a odvody do systému sociálního pojištění, které do státního rozpočtu odvádí daný kapitálový subjekt, v tomto případě tedy „národní“ kapitalista-outsider. Cena vyráběného zboží a poskytovaných služeb, jejichž zákazníkem je stát, se rovná ceně stejných výrobků a služeb, které si kupují a za něž platí běžné tržní vlastnické subjekty. Z toho plyne, že kapitáloví investoři, kteří disponují možnostmi daňových úniků, získávají tak vlastně monopol nízkých výrobních nákladů, a tak se formuje rozdíl mezi kapitalisty-monopolisty a kapitalisty-outsidery v rámci „národní“ buržoazie: provize pro špičkové politiky a nejvyšší státní úředníky vytváří svého druhu „korupční rentu“, jež je součástí naznačeným způsobem vznikajícího monopolního zisku.

Teze, podle níž mohou být vykořisťováni nejenom přímí a bezprostřední výrobci, jimiž jsou například tradiční industriální či postindustriální kognitariární proletáři, nýbrž i zákazníci, (profesor Keller není jejím autorem, ve svém pojednání ji přebírá od jiného autora, na jehož studii se v uvedené poznámce pod čarou odvolává, ale, jak se zdá, s ní souhlasí) je naprostý nesmysl, neboť marxistická pracovní teorie hodnoty dokázala, že vykořisťování není nic jiného než tvorba nadhodnoty a že tedy nadhodnota vzniká ve výrobě, nikoli v oběhu a směně zboží. A již klasikové pracovní teorie hodnoty svého času ukázali, že s možnostmi zvyšovat zisk pomocí manipulace s cenami zboží – což je řečeno velice jemně a ohleduplně, přesnější by bylo mluvit jednoduše o zvyšování zisku okrádáním zákazníků – to není tak jednoduché, jelikož to, co získá jeden, ztratí druhý a naopak, takže v celkovém souhrnu nula od nuly pojde; klasická pracovní teorie hodnoty tak vyvrátila názory merkantilistů, podle nichž nadprodukt neboli společenské bohatství vzniká ve sféře oběhu a směny zboží z rozdílu mezi nákupní a prodejní cenou zboží čili z obchodníkovy marže. A myšlenka o společnosti, v níž spotřeba získává primát nad výrobou, je zajisté tak hluboká, že ji prostě nejsem schopen pochopit.

63) Viz Marx, K.: Kapitál III-1; Svoboda, Praha 1989, například str. 309-323.

64) Viz tamtéž, str. 269. Marxova myšlenka zní doslovně takto: „Pravou hranicí kapitalistické výroby je sám kapitál, to, že kapitál a jeho sebezhdnocování se jeví jako výchozí a konečný bod, jako motiv a účel výroby.“ Na jiném místě třetího dílu Kapitálu Marx uvádí, že „*klesání míry zisku a zrychlená akumulace jsou různými výrazy téhož procesu jen potud, že obojí vyjadřuje vývoj produktivní síly. Akumulace sama zase urychluje klesání míry zisku, pokud je s ní spjata koncentrace prací ve velkém měřítku a tím i vyšší složení kapitálu. Z druhé strany klesání míry zisku zase urychluje koncentraci kapitálu a jeho centralizaci vyvlastňováním menších kapitalistů, vyvlastňováním posledního zbytku bezprostředních výrobců, z nichž se dá ještě něco vyvlastnit. Tím se zase zrychluje akumulace, pokud jde o masu, ačkoli s mírou zisku klesá míra akumulace. Na druhé straně, protože míra zhodnocení celkového kapitálu, míra zisku, je stimulem kapitalistické výroby (tak jako zhodnocení kapitálu jejím jediným účelem), zpomaluje její pokles vytváření nových samostatných kapitálů a ohrožuje tak rozvoj kapitalistického výrobního procesu; podporuje nadprodukcí, spekulaci, krize, přebytečný kapitál vedle přebytečného obyvatelstva. Proto ti ekonomové, kteří jako Ricardo považují kapitalistický výrobní způsob za absolutní, tu cítí, že si tento výrobní způsob sám vytváří mez, a nepřipisují tudíž tuto mez výrobě,*

nýbrž přírodě (v učení o rentě). Co je však důležité v jejich hrůze z klesající míry zisku, je pocit, že kapitalistický výrobní způsob naráží v rozvoji produktivních sil na mez, která nemá nic společného s vytvářením bohatství jako takového; a tato zvláštní mez svědčí o omezenosti kapitalistického výrobního způsobu a o jeho historickém, přechodném charakteru; svědčí o tom, že tento výrobní způsob není absolutním výrobním způsobem pro vytváření bohatství, naopak, že se na jistém stupni dostává do konfliktu se svým dalším rozvojem.“ (Tamtéž, str. 260-261). Když Marx mluví o zákonu klesající tendence míry zisku (což je právě základní, hlubinná příčina i nynější finanční a ekonomické krize globalizovaného kapitalismu), uvádí, že tento zákon má dvojakou formu projevu, kdy se „z týchž příčin míra zisku zmenšuje a zároveň absolutní masa zisku zvětšuje“ (tamtéž, str. 237); z toho plyne, že hlubinnou příčinou cyklických a periodicky se opakujících krizí kapitalistického výrobního způsobu je to, že si sice klade za cíl dosáhnout maximální míry i masy zisku, že však obou cílů současně nemůže dosáhnout trvale, a proto je nikoli absolutním, neměnným, nýbrž historicky přechodným výrobním způsobem.

65) Lenin, V. I.: Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci, Vybrané spisy sv. 2; Svoboda, Praha 1973, str. 28.

66) Tamtéž, str. 47.

67) Viz Sikora, R.: Sjezd české reakce aneb O strašlivém svatém Václavu, což je článek, který opublikoval 29. 9. 2010 internetový Deník referendum. Velmi příznačná a poučná je také diskuse ke článku dramatika a divadelního kritika Romana Sikory.

68) Lenin, V. I.: Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci, citované vydání str. 105.

69) Viz Neužil, F.: Ještě jednou – a snad již naposled – k marxistickému pojetí všeobecné práce coby „hrobaři kapitalismu“; dosud neopublikovaná práce z prosince 2008 – ledna 2009, například str. 7-8. Viz také Neužil, F.: Několik poznámek k fungování hospodářského mechanismu samosprávného modelu socialismu, což je stať, kterou opublikoval internetový časopis Marathon ve svém čtvrtém čísle roku 2010. Jsem samozřejmě velice rád, že internetoví „maratonci“ měli odvahu uveřejnit alespoň kousek z „plodů ducha mého“, trochu se podivují pouze nad okolností, že v Marathonu nese můj článek titulek „Fungování hospodářského mechanismu samosprávného modelu“, což je ve srovnání s původním názvem poněkud torzovitý. Ke zmíněné problematice rozmanitých forem či druhů všeobecné práce viz také Neužil, F.: Stručný nástin struktury a fungování všeobecně produktivní práce, což je dosud neopublikovaná, pět stránek zvláště práce, jež vznikla v říjnu roku 2009. Viz dále kupříkladu Neužil, F.: Stručný nástin procesu kognitariizace práce vnímaný optikou marxistického pojetí pracovní teorie hodnoty, což je také dosud neuvedená studie, která vznikla v září roku 2009, str. 4-5 a 9-10.

70) Lenin, V. I.: Dvě taktiky sociální demokracie v demokratické revoluci, str. 27-28.

71) Viz Neužil, F.: Souvislost mezi marxistickým pojetím všeobecné práce a utvářením třídního socialistického uvědomění dělnické třídy – viz Sborník statí Socialismus pro 21. století; Futura, Praha 2008, str. 168-173.

72) Iljenkov, E. V.: Leninská dialektika o metafyzice pozitivismu; Svoboda, Praha 1884, str. 14.

73) Tamtéž, str. 15.

Poznámka: Dokončeno v září 2012

Poměrně zdařilý pokus o materialistický výklad současného dění ve společnosti **(Několik poznámek k pojednání F. Neužila *Materialismus a Katastrofismus*)**

F. Neužil – pravý prorok či nový „náš“ klasik?

Zdálo by se, že napsat dnes něco ve stylu K. Marxe, B. Engelse či dokonce V. Lenina není možné. Doba se změnila, je zatížena novými a podstatně jinými problémy, dlouhá pojednání nikdo nečte, i v odborné literatuře převládá lehčí jazyk, všichni jsme tak trochu načichli postmoderním relativismem spojeným s trochou podbízivosti vůči potenciálnímu čtenáři atd. A tak mě trochu překvapilo, když se mi do rukou dostalo obsáhlé pojednání F. Neužila, které se vyznačuje velmi významnou kontinuitou s přístupem výše uvedených (dále budeme uvádět „našich“) klasiků. A to nejen vnější – ale i pokud jde o použitý způsob uvažování a vyjadřování a pojetí kritérií vědeckosti. A to se vši těžkopádností na jedné straně i břitkostí závěrů na straně druhé, rovněž tak i kritičností vůči těm na piedestalu. Zkrátka ležel přede mnou text, který dost připomíná jakousi „reinkarnaci“ K. Marxe a v řadě podstatných pasáží i V. Lenina. O to nejen tím, že je z jejich děl hojně citováno, ale i vlastním přístupem k novým otázkám současnosti.

Neužilova práce určitým způsobem navazuje na (rovněž tak) obsáhlé kritické pojednání adresované přístupu S. Žižeka.¹ Tentokrát zamířil svůj kritický osten přímo vůči ideovému guru současné české levice J. Kellerovi – a jak už je tak u „našich“ klasiků zvykem, dal přímo do názvu to, co považuje z hlediska ideové čistoty za nejdůležitější. Staví proti sobě důsledný materialistický přístup v pojetí dějin proti „katastrofismu“ jako jednoho z projevů selhání přístupu J. Kellera. Pro styl „našich“ klasiků (pod slovem „náš“ mám na mysli již výše zmíněnou trojici) bylo vždy příznačné, že velkou část jejich prací tvořila kritika s někým, a to někým významným. Tak je tomu i v případě F. Neužila.

Korektní a kvalitní kritika, ovšem nedotažená

V úvodu svého pojednání F. Neužil formuluje tři základní parametry současného kvalifikovaného levicového myšlení (tak, jak je vidí či chápe) – antikapitalismus, antistalinismus, antikatastrofismus. V případě antistalinismu nejde o povrchní empirické odmítnutí něčeho, co je spojené s určitou osobou a jejími činy, ale o teoretické uchopení a pochopení toho, k čemu došlo.

Návazně F. Neužil korektně vykládá obsah přístupu J. Kellera, oceňuje jej a současně postupně stále výrazněji upozorňuje na nedůslednosti, pokud jde o uplatnění metody materialistického pojetí dějin. Materialistické pojetí dějin přitom neznamená jen nějaký „ekonomismus“, ale schopnost pochopit, co je pro vývoj nadstavbových prvků společnosti určující a jaké mechanismy zde působí. To se mu poměrně daří, čtenář by ovšem uvítal i určité shrnutí a pregnantní formulování toho, co je nejdůležitější. Místo toho se musí trpělivě prokousávat odstavcem za odstavcem, navíc odstavcem většinou dlouhým. Dlužno však dodat, že tomu, kdo prokáže potřebnou trpělivost, to stojí zato. V rámci toho – souběžně s velmi kvalitní kritikou sociálního státu z pozice J. Kellera (tj. „zleva“) dává i svoji (a zdá se, že přesnější a důslednější) kritiku toho, o co v souvislosti s teorií i praxí sociálního státu jde v širokém historickém kontextu. Tj. jde v tomto smyslu ještě dál, než J. Keller. A to nikoli ve smyslu většího radikalismu, ale přesnějšího uchopení tohoto fenoménu.

Pozoruhodné jsou pasáže, kde hledá nový (či přesněji „staronový“) subjekt dějin, za který považuje „kognitariát“ – špičkovým vzděláním vybavené duševní pracovníky, kteří nejsou vlastníky výrobních prostředků a nerealizují bezprostředně vlastnické funkce spojené s reprodukcí kapitálu. Pojem „kognitariát“ není v českém levicovém myšlení nový, s oblibou jej používá (a rozvíjí jeho obsah) např. J. Heller. Neotřelá interpretace některých pasáží V. Lenina mu umožňuje naznačit některé aspekty možné přeměny třídy „o sobě“ v třídu „pro sebe“ z hlediska formování revolučního subjektu současnosti.

S použitím pojmů „lumpenkapitalismus“ a „lumpenburžoazie“ se snaží charakterizovat současnou vývojovou fázi kapitalismu a zdroje jeho neduhů. Zde jsou použity i silnější výrazy, na druhé straně patří právě tyto pasáže mezi teoreticky nejslabší, a to i pokud za kritérium vědeckosti použijeme důslednost materialistického přístupu ke společenskému dění. F. Neužil popisuje jen vnější projevy různých selhání současné společnosti, ale podstata mechanismů, jejichž důsledkem tato selhání jsou, mu zatím uniká. A to nemůže zastříti ani použití (někdy až zbytečně) silných výrazů.

¹ Viz F. Neužil: Žižek – „popový leninista“, filosof-provokatér, nebo i „cosi navíc“? (Pokus o kritickou reflexi sociálně filosofického myšlení Slavoj Žižeka), Marathon 3/2012. Materiály u S. Žižekovi jsou v Marathonu 2/2012.

V závěru F. Neuzil v různých dobových kontextech upozorňuje na význam důsledného materialistického pojetí dějin. Sympatické je, že si na pomoc bere (či připomíná významný odkaz) E. Iljenkova, jednoho z nejzajímavějších myslitelů období brežněvovského Sovětského svazu. (Jen pro zajímavost – tento poctivý intelektuální dřič skončil v dobových poměrech tím, že si v 54 letech vlastnoručně podřízl hrdlo, aniž by byl nějak pronásledován, byl jen mírně „omezován“.) Právě tento důsledný materialismus F. Neuzil považuje za určitý zdroj optimismu a zejména „antikatastrofismu“. V těchto závěrečných pasážích (v nichž najdeme poutavé citace, ale ne příliš přesvědčivé vyznění celého pojednání) najdeme i určitou reflexi toho, co se může jevit jako „netolerantnost“, což je však projevem (pro „naše“ klasiky) typického boje proti nedůslednostem v teoretickém pojetí společenského vývoje. S trochou nadsázky by šlo říci, že i v rámci širšího marxisticko-leninského proudu šlo vždy o boj na téma, kdo je skutečným prorokem a kdo jsou ti falešní.

Nedůslednosti aneb – všechno může být i jinak

Neuzilova práce se nechte jednoduše, ale za přečtení rozhodně stojí. Z hlediska svého vidění bych jí vyčetl zejména dvě věci:

1. Je nepochybně velmi výstižné dát do přímé souvislosti nedůslednosti v pojetí materialistického pochopení společenského vývoje s upadnutím do chyb katastrofismu ve vidění společenského vývoje. Již proto, že přístup F. Neuzilem kritizovaného J. Kellera je skutečně podstatným způsobem založen na katastrofickém vidění světa a „prodáváním“ vize katastrofického vidění světa – které, kupodivu, část příznivců J. Kellera přitahuje. To, co F. Neuzil spíše naznačuje a kritizuje, však není dotazeno. V závěru pak zcela opomenuto. Zkrátka zde nám F. Neuzil nechal velký dluh.

2. Mnohem zásadnější problém jeho přístupu vidím v tom, zda vše není přece jen trochu jinak. Což ovšem míří až k fundamentální otázce, zda se nemýlili i „naši“ klasici. Velké sociální revoluce (např. buržoazní) byly spojeny s revolucemi (zásadními změnami) ve způsobu výroby (v daném případě průmyslovou revolucí). „Naši“ klasci však při interpretaci (tehdejšího) současného stavu společnosti převážně nazírali na vývoj výrobního způsobu spíše setrvačně (ačkoli měli určitou vizi proměn práce ve všeobecnou práci pod vlivem rozvoje vědy a techniky) a upřednostňovali změny ve společnosti založené jen na sociální revoluci. A tak sice velmi přínosný Leninův teoretický odkaz nebyl rozvíjením myšlenek K. Marxe, pokud jde o skutečnou revoluci, ale jen využitím sociálního potenciálu a sociálního pnutí tehdejší společnosti k urychlení vývoje kapitalismu (v daném případě ve formě státního kapitalismu) na jeho vlastní (kapitalismu vlastní) průmyslové základně (aby původně carské Rusko přeměněné na sovětské) dohnalo (i v něčem předehnilo) vývoj ve vyspělých zemích světa. – Pokud by bylo nutno uvažovat užší vztah mezi změnami v oblasti výrobního způsobu a změnami v oblasti sociální (i mocenské), kde nejde jen o kontinuální proměny charakteru práce, o zastoupení větší role dušení práce, ale o nový výrobní způsob založený na akumulaci a inovacích toho, co je přímo spojeno s rolí dušení práce, pak je nutné přece jen vidět všechno trochu jinak. Například jako proces zrodu vzdělanostní společnosti, ve kterém hrají významnou roli i materiálně determinované sociální síly.

Pokud Neuzilovo pojednání vyvolá zdravou polemiku, bude to stát za to, protože povrchního chápání současné reality je v současné době až moc.